

Nr 194.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av §§ 14, 15, 17—22, 27 och 28 riksdagsordningen samt till lag om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen; given Stockholms slott den 11 mars 1932.

Under åberopande av bifogade i statsrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed dels till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning framlägga härvid fogat förslag till ändrad lydelse av §§ 14, 15, 17—22, 27 och 28 riksdagsordningen, dels ock föreslå riksdagen att, under förutsättning att ändring av riksdagsordningen i överensstämmelse med nyssnämnda förslag varder av riksdagen i grundlagsenlig ordning beslutad, antaga bilagda förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

N. Gärde.

Förslag

till

ändrad lydelse av §§ 14, 15, 17—22, 27 och 28 riksdagsordningen.

§ 14.

Vid valet utses, i den ordning vallagen stadgar, tvåhundra ledamöter för särskilda valkretsar och trettio ledamöter gemensamt för hela riket.

Rikets indelning i valkretsar innehålles i vallagen.

§ 15.

1. I varje valkrets väljes, efter folkmängden vid början av året näst före den fyraårsperiod, för vilken valen gälla, en riksdagsman för varje fullt tal, motsvarande en tvåhundradel av rikets folkmängd.

2. För valkrets, vars folkmängd ej uppgår till fullt tre tvåhundradelar av rikets folkmängd, väljas dock tre riksdagsmän.

3. Därest det antal riksdagsmän, som med tillämpning av stadgandena i 1 och 2 mom. bör utses, icke uppgår till tvåhundra, skola, för ernående av detta antal, de valkretsar, vilkas folkmängd mest överskjuter de tal, som enligt 1 mom. äro bestämmande för riksdagsmännens antal inom valkretsarna, var för sig i ordning efter överskottens storlek vara berättigade att välja ytterligare en riksdagsman. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres, där så är nödigt, företrädet genom lottning på sätt i 6 § 6 mom. är stadgat.

4. Det antal — — — av Konungen.

§ 17.

1. Val till — — — vallagen sägs.

2. Förordnar Konungen — — — av fyraårsperioden.

3. Avgår riksdagsman innan den tid, för vilken han blivit vald, tilländalupit, fylles ledigheten på sätt i vallagen sägs.

§ 18.

Valen till andra kammaren äro omedelbara och proportionella. Varje röstande tillkommer lika röst.

Närmare bestämmelser om valen meddelas i vallagen.

§ 19.

För valkrets kunna till ledamöter av andra kammaren endast utses män och kvinnor, som äga valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående

av flera valkretsar, inom någon av dessa. Gemensamt för hela riket kunna utses män och kvinnor, som äga valrätt inom någon av rikets valkretsar.

§ 20.

För en var, som blivit utsedd till ledamot i andra kammaren, skall, på sätt i vallagen närmare stadgas, fullmakt ofördröjligen utfärdas i två exemplar, av vilka det ena överlämnas åt den valde och det andra insändes till det departement, till vilket justitieärendena höra, där ej chefen för nämnda departement utfärdat fullmakten.

§ 21.

Vill ledamot av andra kammaren befattningen sig avsäga, äger han det göra vid valtillfället eller sedermera, mellan riksdagarna, hos Konungens befallningshavande eller, om han utsetts gemensamt för hela riket, hos chefen för det departement, till vilket justitieärendena höra.

§ 22.

Är någon missnöjd med val till riksdagsman i andra kammaren för viss valkrets, må han däröver hos Konungen anföra besvär. För sådant ändamål äger klaganden hos Konungens befallningshavande äska behörigt protokollsutdrag, vilket inom högst tre dagar därefter bör till klaganden utlämnas; och skall han, vid förlust av talan, sist inom tio dagar efter valförrättningens slut sina till Konungen ställda besvär ingiva till Konungens befallningshavande, som, på sätt i 11 § stadgas, lämnar vederbörande tillfälle att sig förklara. Sedan den för förklarings avgivande bestämda tid tilländalupit, har Konungens befallningshavande att besvärerna jämte alla målet rörande handlingar ofördröjligen till Konungen insända, varefter med målet vidare så förhållas, som i 11 § sägs.

§ 27.

Därest någon varder för samma tid vald till ledamot av bägge kamrarna eller till ledamot av endera för två eller flera valkretsar eller till ledamot av andra kammaren såväl för viss valkrets som gemensamt för hela riket, må på honom ankomma att bestämma, vilket riksdagsmannauppsdrag han vill mottaga. Dock åligger honom att hos Konungens befallningshavande i den ort, för vilken han uppsdrag ej mottager, eller, om han icke mottager gemensamt för hela riket tillsatt plats i andra kammaren, hos chefen för det departement, till vilket justitieärendena höra, därom göra skyndsamt anmälan.

§ 28.

1. Hos Konungen göres av vardera kammaren anmälan om de ledigheter inom kammaren, vilka skola under samma eller innan nästa riksdag fyllas, varefter Konungen förordnar om ledigheternas fyllande.

2. Om mellan riksdagar ledighet i första kammaren genom ledamots avgång uppstår, åligger Konungens befallningshavande att därom göra anmälan hos Konungen, som förordnar om ledighetens fyllande.

Uppstår mellan riksdagar ledighet i andra kammaren, åligger Konungens befallningshavande eller, om den avgångne utsetts gemensamt för hela riket, chefen för det departement, till vilket justitieärendena höra, att föranstalta om ledighetens fyllande.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen.

Härigenom förordnas, dels att rubriken till 54—70 §§ lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen skall lyda på sätt nedan sägs, dels ock att 55—57, 59, 69, 72, 79—82, 85—89 och 94 §§ samma lag skola, 69, 72 och 79 §§ i nedan intagna delar, erhålla följande ändrade lydelse:

Om valets förberedande, kungörande och förrättande.

55 §.

1. När val i hela riket till andra kammaren skall äga rum, skall för ett vart av de partier, som ämna deltaga i valet, skriftlig anmälan därom, undertecknad av minst femtio valberättigade personer, ingivas till justitiedepartementet sist å trettionde dagen före den i 54 § 1 mom. första stycket avsedda valdagen.

Anmälan skall upptaga namn å kandidater, till ett antal av högst sextio, att ifrågakomma till de platser, som jämlikt § 14 riksdagsordningen skola besättas gemensamt för hela riket (rikslista). Namnen skola vara uppförda det ena under det andra i den ordning de anses böra ifrågakomma.

I anmälningsskriften bör en av anmälarna eller annan valberättigad person bemyndigas att såsom ombud för partiet företräda anmälarna i de hänseenden, varom nedan sägs. Tillika böra två ersättare för ombudet utses att i dennes frånvaro var för sig inträda som ombud i hans ställe.

Anmälan bör innehålla tydlig uppgift å anmälares, kandidaters samt ombuds och ersättares namn, titel eller yrke och hemvist, så ock den beteckning i övrigt, som kan vara nödig för att fullt otvetydigt utmärka, vilka åsyftas.

2. Vid anmälan skola fogas dels skriftlig förklaring från envar å rikslista upptagen kandidat, att han medger sitt namns uppförande å listan, dels ock av valnämndsordförande eller ledamot av magistrat utfärdade intyg därom, att envar anmälare och kandidat samt ombud och ersättare äro valberättigade.

3. Chefen för justitiedepartementet åligger att, efter inom departementet verkställd undersökning, utan uppskov låta meddela ombudet de anmärkningar, till vilka undersökningen må giva anledning beträffande anmälan och därvid

fogade handlingar. Fullständigande och förtydligande av ingiven anmälan må av ombudet göras i skrift, som ingives till departementet sist å tionde dagen från den, då anmälan senast skolat ingivas. Ej må å rikslista uppföras andra namn än de ursprungligen upptagna.

4. Så snart ske kan efter den i 3 mom. angivna tidpunkt företager departementschefen, i närvaro av tre bland de av riksdagen valde fullmäktige i riksbanken och tre bland fullmäktige i riksgäldskontoret, slutlig granskning av ingivna anmälningar.

Anmälan, som ej är i rätt tid ingiven eller ej är undertecknad av minst femtio behöriga anmälare, må ej upptagas. Ej heller må anmälan upptagas, därest den icke innehåller rikslista eller om å sådan lista icke finnes något giltigt namn.

Framgår beträffande något å rikslista förekommande namn ej fullt otvetydigt, vem som därmed åsyftas, eller upptager rikslista namn på någon, som ej är valbar eller från vilken förklaring, som i 2 mom. omförmäles, ej inkommit, anses sådant namn såsom obefintligt. Finnas å rikslista flera namn än som enligt 1 mom. är medgivet, anses det eller de sista övertaliga namnen såsom obefintliga.

5. De partier, beträffande vilka anmälan upptagits, tilldelas nummer i följd från och med 1. Därest ombuden för samtliga dessa partier enas om viss nummerordning, skall denna följas. Eljest sker tilldelningen av nummer medelst lottnings.

Partierna uppföras i den sålunda bestämda nummerordningen å en förteckning med angivande för varje parti av partinumner och rikslista.

Formulär till förteckningen fastställas av Konungen.

6. Den enligt 5 mom. upprättade förteckningen låter departementschefen genast kungöra i allmänna tidningarna och översända till samtliga Konungens befallningshavande.

56 §.

Konungens befallningshavande låter, då val i hela riket skall förrättas, ofördröjligen efter mottagande av den enligt 55 § 5 mom. uppgjorda förteckningen och vid annat val så snart ske kan utgå kungörelse om valet, som uppläses i kyrkorna och införes i ortstidningar.

I kungörelsen skall upptagas:

- 1) ovannämnda förteckning;
- 2) antalet av dem, som skola väljas inom valkretsen;
- 3) dag och tid för valet;
- 4) valstället för varje valdistrikt; samt
- 5) tid och ställe för rösternas sammanräknande inför Konungens befallningshavande; skolande sammanräkningen utsättas att äga rum så snart ske kan.

Kungörelsen skall tillika innehålla erinran om den skyldighet, som jämlikt 70 § åligger valförrättare, att ofördröjligen till Konungens befallningshavande insända de förseglade omslag, som i 69 § avses, ävensom valprotokoll och röstlängd.

57 §.

Valförrättare vare på landet valnämnden; i stad, som utgör ett valdistrikt, magistraten; och i annan stad magistratens deputerade, varom i 91 § här nedan sägs.

Valet äger rum inför öppna dörrar. Ej må därvid tal hållas, eller tryckta eller skrivna upprop till de väljande tillåtas inom vallokalen.

Det åligger de närvarande att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som valförrättaren för ordningens upprätthållande och valförrättningens behöriga fortgång finner skäl meddela. Uppstår oordning, som ej kan avstyras, äge valförrättaren att avbryta förrättningen.

I vallokal skola finnas anslagna exemplar av denna lag samt den i 55 § 5 mom. omförmälda förteckning.

59 §.

Vid valet skola begagnas valsedlar av vitt papper utan kännetecken.

Å valsedel skall överst med siffra angivas något av de partinummer, som upptagits å den i 55 § 5 mom. omförmälda förteckning; dock må över eller före numret utsättas ordet »Partinummer» eller annat uttryck av samma innebörd.

Under numret skola uppföras namn å kandidater att väljas för valkretsen, det ena under det andra, i den ordning de anses böra förekomma vid valet och till ett antal av högst dubbelt så många som det antal riksdagsmän, som skall utses för valkretsen. Jämte tydlig uppgift å kandidats namn bör angivas hans titel eller yrke och hemvist samt den beteckning i övrigt, som kan vara nödig för att fullt otvetydigt utmärka, vem som åsyftas.

Nedtill å valsedeln må upptagas ordet »Rikslista» och därunder ett eller flera av namnen å rikslistan för det parti, vars nummer utsatts överst å sedeln, i den ordning de förekomma å listan.

69 §.

1. När alla — — — röstningen avslutad.
2. Omedelbart därefter — — — nyssnämnda personer.
3. a) Sedan de — — — uttages innehållet.
b) Befinnes därvid — — — dessas antal.
c) Förekommer anledning — — — dessas antal.
d) De valsedlar, vilka icke enligt bestämmelserna under b och c återinlagts i sina valkuvert eller lagts åsido, ordnas efter partinummer. Antalet valsedlar inom varje parti räknas, varefter sedlarna inom varje parti för sig inläggas i ett eller flera omslag. Å varje omslag antecknas partinumret å de inneliggande valsedlarna samt dessas antal.
e) De omslag — — — protokollet avtryckas.
4. I protokollet — — — ytterligare antecknas:
a) antalet valkuvert — — — kuvert inlagts;
b) antalet valsedlar — — — sedlar inlagts;

c) antalet valsedlar inom varje parti med angivande av partiets nummer jämte antalet omslag, vari dessa sedlar inlagts.

5. Förrättningen bör — — — äro obrutna.

72 §.

Valsedelsförsändelse, varom i 71 § sägs, må ej anordnas tidigare än dagen för Konungens befallningshavandes kungörelse om valet, ej heller senare än valdagen.

Valsedelsförsändelse skall — — — vittnesintyget underskrives.

79 §.

Ogill är valsedel:

till vilken använts annat än vitt papper;

å vilken finnes något kännetecken, som kan antagas vara med avsikt där anbragt;

vilken saknar partinummer eller upptager sådant å annat ställe än ovanför namnen;

vilken icke upptager något giltigt namn å kandidat att väljas för valkretsen;

å vilken ordet »Rikslista» finnes upptaget å annat ställe än i 59 § fjärde stycket föreskrivits;

å vilken under nämnda ord upptagits namn, som ej finnes å rikslistan för det parti, vars nummer utsatts överst å sedeln, eller namnen upptagits i annan ordning än de förekomma å rikslistan.

Finnas i — — — alla ogilla.

80 §.

Är å valsedel något namn å kandidat att väljas för valkretsen överstruket, eller framgår med avseende å något sådant namn ej fullt otvetydigt, vem som därmed åsyftas, eller upptages namn å kandidat, som ej är valbar, anses sådant namn såsom obefintligt.

Finnas å valsedel flera namn å kandidater att väljas för valkretsen än som enligt 59 § tredje stycket är medgivet, anses det eller de sista övertaliga namnen såsom obefintliga.

Är å valsedel namn från rikslista överstruket, inverkar detta icke å sedelns giltighet.

81 §.

Sedan valsedlarna ordnats efter partinummer, sammanräknas rösterna och bestämmes valets utgång inom valkretsen enligt de i 19 §, 20 § 1 mom. och 22 § angivna grunder.

82 §.

Hava vid valet riksdagsmän icke blivit för valkretsen till föreskrivet antal utsedda, varde nytt val anställt.

85 §.

Valets utgång i valkretsen kungöres omedelbart genom uppläsning av det vid förrättningen förda protokoll. Med protokollets uppläsning är förrättningen avslutad.

Fullmakt för vald riksdagsman utfärdas av Konungens befallningshavande. Sådan fullmakt skall hava följande lydelse:

»Vid röstsammanräkning, som den — — — (dag, månad, år) — — — hållits för» N.N. »valkrets, har» N.N. »blivit utsedd till ledamot av riksdagens andra kammare för en tid av fyra år, räknade från och med den 1 januari nästkommande år;» (eller om valet hållits efter fyraårsperiodens början: »för tiden till den 1 januari år — — —;») »varom detta länder till bevis och fullmakt.» Ort och tid.

Efter förrättningens avslutande insänder Konungens befallningshavande ofördröjligen avskrift av protokollet till justitiedepartementet.

86 §.

1. Sedan avskrifter av protokollen över de jämlikt 77 § verkställda röstsammanräkningarna för rikets samtliga valkretsar inkommit till justitiedepartementet, företages med ledning av nämnda protokoll ofördröjligen inför chefen för sagda departement och i närvaro av de i 55 § 4 mom. omförmälda fullmäktige förrättning för tillsättande av de trettio ledamöter, som jämlikt § 14 riksdagsordningen skola utses gemensamt för hela riket.

2. För varje parti uträknas det sammanlagda antalet platser, som i de särskilda valkretsarna tilldelats partiet. Har samma person erhållit platser från två partier, skall dock, vid beräkning av det antal platser, som utdelats, vardera platsen anses blott såsom en halv plats; har någon erhållit platser från tre partier, anses varje sådan plats såsom en tredjedels plats; och så vidare efter samma grund.

3. Parti, som icke tilldelats plats i någon valkrets, är uteslutet vid tillsättande av ledamöter enligt denna paragraf.

4. De platser, som skola besättas, fördelas mellan de partier, som må ifrågakomma, sålunda, att platserna, en efter annan, tilldelas det parti, vilket för varje gång uppvisar det största av nedan angivna jämförelsetal. Plats, som blivit ett parti tilldelad, besättes genast så, att partiets första plats tillerkännes den, vars namn står först å partiets rikslista, partiets andra plats den, som bär andra namnet å listan, partiets tredje plats den, som bär tredje namnet å listan, och så vidare efter samma grund, ändå att den, som är berättigad till platsen, vid fördelningen redan fått sig tillerkänd plats från ett eller flera andra partier.

För bestämmande av jämförelsetal delas varje partis sammanlagda rösttal i riket med antalet partiet tilldelade platser i valkretsarna, ökat med 1. Det tal, som sålunda erhålles, är partiets jämförelsetal, så länge partiet vid fördelningen ännu icke fått sig någon plats tilldelad. Därefter beräknas jämförelsetalet för varje gång så, att partiets rösttal delas med det antal platser, som tilldelats partiet i valkretsarna och vid den pågående fördelningen, ökat med 1. Har samma person vid fördelningen erhållit platser från två partier, skall dock, vid beräkning av det antal platser, som utdelats, vardera platsen anses blott såsom en halv plats; har någon erhållit platser från tre partier, anses varje sådan plats såsom en tredjedels plats; och så vidare efter samma grund.

Har ett parti vid fördelningen redan fått sig tilldelad plats så många gånger, som motsvarar antalet namn å partiets rikslista, varde det från vidare jämförelse uteslutet.

Mellan lika jämförelsetal skall, där så erfordras, skiljas genom lottning.

5. Chefen för justitiedepartementet låter vid förrättningen föra protokoll enligt formulär, som av Konungen fastställles.

6. Utgången av förrättningen kungöres ofördröjligen i allmänna tidningarna.

7. Fullmakt för riksdagsman, vilken utsetts vid förrättning, som i denna paragraf avses, utfärdas av förenämnde departementschef. Sådan fullmakt skall hava följande lydelse:

»Vid förrättning, som jämlikt 86 § av lagen om val till riksdagen hållits inför chefen för justitiedepartementet, har» N. N. »blivit utsedd till ledamot av riksdagens andra kammare för en tid av fyra år, räknade från och med den 1 januari nästkommande år;» (eller om förrättningen hållits efter fyraårsperiodens början: »för tiden till den 1 januari år — — —;») »varom detta länder till bevis och fullmakt.» Ort och tid.

8. Har i anledning av besvär förordnats, att i en eller flera valkretsar nytt val skall äga rum eller att, i stället för den vid valet verkställda, ny sammanräkning skall företagas, då skall, sedan samtliga på grund härav verkställda val och sammanräkningar vunnit laga kraft, företagas ny förrättning, som i denna paragraf sägs. Befinnes vid denna förrättning, att andra personer än de tidigare utsedda böra vara ledamöter av kammaren, vidtages den ändring i fråga om platsernas besättning, som härav må påkallas, varefter fullmakt för den eller de sålunda utsedda utfärdas på sätt i nästföregående moment sägs.

87 §.

1. Har någon, som blivit vald till riksdagsman för viss valkrets, av sagt sig uppdraget eller eljest avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit vald, då skall Konungens befallningshavande ofördröjligen vid offentlig förrättning, så kungjord, som i 26 § sägs, verkställa ny röstsammanräkning inom det parti, för vilket den avgångne blivit vald. Blev den avgångne vald för flera partier, skall sammanräkningen ske inom det parti, från vilket plats först tilldelades honom.

Vid den nya sammanräkningen tages hänsyn blott till de valsedlar, vilka gällde för den avgångnes namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen. Varje valsedel gäller såsom hel röst, och röstvärdet skall tillgodoräknas den av de förut ej valde, vilkens namn står främst på sedeln. Den, som erhållit högsta rösttalet, inträde såsom ledamot i den avgångnes ställe. Mellan lika rösttal skilje lotten.

Efter sammanräkningens avslutande skola valsedlarna åter inläggas under försegling.

2. Lag samma vare, där riksdagsman, som blivit utsedd jämlikt 1 mom., avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd; och skall vid den nya sammanräkningen såsom förut hänsyn tagas blott till de valsedlar,

som gällde för den först avgångnes namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen.

3. Vid förrättning, som i denna paragraf avses, skall Konungens befallningshavande i protokoll upptaga de föreliggande omständigheterna samt vilken på grund därav skall inträda i den avgångnes ställe. Sedan detta protokoll vid förrättningen upplästs, utfärde Konungens befallningshavande omedelbart fullmakt för den sålunda utsedde. Sådan fullmakt skall vara av följande lydelse:

»Sedan» N. N. »blivit utsedd till ledamot av riksdagens andra kammare för» N. N. »valkrets för en tid av fyra år, räknade från och med den 1 januari år — — —,» (eller om den avgångne utsetts först efter fyraårsperiodens början: »för tiden till den 1 januari år — — —,») »men denna plats blivit ledig, har vid förrättning enligt 87 § av lagen om val till riksdagen» N. N. »blivit utsedd att inträda såsom ledamot av nämnda kammare för tiden till den 1 januari år — — —;» (eller om förrättningen hållits före fyraårsperiodens början: »för sagda tid;») »varom detta länder till bevis och fullmakt.» Ort och tid.

4. Finnes i fall, som i denna paragraf avses, å ovan omförmälda valsedlar icke namn å någon, som kan inträda såsom ledamot i den avgångnes ställe, då skall Konungens befallningshavande insända avskrift av protokollet över förrättningen till justitiedepartementet för platsens återbesättande i den ordning, som i 88 § sägs.

Samma lag vare, där fel, som på besvär över den omedelbara utgången av valet förklarats hava förelupit, är sådant, att det ej kan avgöras, vem som bör inträda i den avgångnes ställe.

88 §.

Avgår riksdagsman, som utsetts vid förrättning, som i 86 § sägs, före utgången av den tid, för vilken han blivit vald, eller kan av anledning, som i 87 § 4 mom. sägs, plats i viss valkrets ej återbesättas, då skall inför chefen för justitiedepartementet, i närvaro av de i 55 § 4 mom. omförmälda fullmäktige, förrättning företagas för fyllande av ledigheten, i förra fallet så snart ske kan och i senare fallet sedan den inför Konungens befallningshavande jämlikt 87 § verkställda sammanräkningen vunnit laga kraft och avskrift av protokollet över densamma inkommit till nämnda departement. Till ledamot av kammaren i den avgångnes ställe skall utses den, vars namn är det främsta bland de icke förut valdes å rikslistan för det parti, för vilket den avgångne var vald, eller, där denne var vald för flera partier, å rikslistan för det parti, från vilket plats först tilldelades honom.

Avgår sålunda utsedd riksdagsman före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, skall vid förrättning, som nyss är sagd, i hans ställe till riksdagsman utses den, vars namn då är det främsta bland de icke förut valdes å rikslistan för det parti, för vilket den avgångne var vald.

Vid förrättning, som hålles jämlikt denna paragraf, låter nämnde departementschef föra protokoll.

Departementschefen utfärde omedelbart fullmakt för utsedd riksdagsman. Sådan fullmakt skall vara av följande lydelse:

»Sedan» N. N. »blivit inför chefen för justitiedepartementet» (eller där den avgångne blivit utsedd för viss valkrets: »blivit för» N. N. »valkrets») »utsedd till ledamot av riksdagens andra kammare för en tid av fyra år, räknade från och med den 1 januari år — — —,» (eller om den avgångne utsetts först efter fyraårsperiodens början: »för tiden till den 1 januari år — — —,») »men denna plats blivit ledig, har vid förrättning enligt 88 § av lagen om val till riksdagen» N. N. »blivit utsedd att inträda såsom ledamot av nämnda kammare för tiden till den 1 januari år — — —;» (eller om förrättningen hållits före fyraårsperiodens början: »för sagda tid;») »varom detta länder till bevis och fullmakt.» Ort och tid.

89 §.

Finnes vid förrättning, som i 88 § föreskrives, å rikslistan för det parti, för vilket den avgångne blivit utsedd, icke namn å någon, som kan inträda såsom ledamot i den avgångnes ställe, skall den lediga platsen stå obesatt intill dess den vid nytt allmänt val besättes.

94 §.

Infaller å söndag eller annan allmän helgdag tid, då anmärkning mot röstlängd, som i 42 § sägs, sist bör framställas eller då åtgärd för talans fullföljande eller bevarande eller åtgärd jämlikt 55 § sist bör företagas, må anmärkningen framställas eller åtgärden vidtagas å nästa söckendag.

Denna lag träder i kraft den dag, då riksdagens beslut, varigenom riksdagen bifallit Konungens förslag till ändrad lydelse av §§ 14, 15, 17—22, 27 och 28 riksdagsordningen, varder i grundlagsenlig ordning hos Konungen anmält; dock att vid utseende av efterträdare åt avgången riksdagsman, som valts enligt förut gällande bestämmelser, dessa fortfarande skola äga tillämpning.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 11 mars 1932.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, statsråden GÄRDE, HAMRIN, VON STOCKENSTRÖM, STADENER, GYLLENSWÄRD, LARSSON, HOLMBÄCK, JEPSSON, HANSÉN, RUNDQVIST.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Gärde, anmäler fråga om *införande av ett utjämningsförfarande vid val till riksdagens andra kammare* och anför:

»Vid utformandet av ett efter vår tids förhållanden avpassat demokratiskt representationssystem äro två synpunkter framför andra vägledande. Å ena sidan bör representationen vara i sann mening demokratisk, d. v. s. giva uttryck åt de meningsriktningar, som förekomma inom skilda grupper av den enligt grundsatsen om allmän och lika rösträtt bildade väljarekåren. Å andra sidan bör representationens sammansättning erbjuda den kvalitativa styrka, som svarar mot dess ställning i statslivet och de alltmer omfattande och för samsförförhållandenas gestaltning viktiga frågor, den har att behandla. En valordnings företräden kunna icke bedömas allenast ur den förra, kvantitativa synpunkten; den måste ock vara så beskaffad, att den tillförsäkrar representationen de bästa möjliga insatser av personlig duglighet och erfarenhet. Att samtidigt tillgodose båda dessa krav framstår som ett av de mest trängande problemen i nutida författningspolitik.

Vid införande i vårt land av det proportionella valsystemet torde i främsta rummet ha åsyftats att förverkliga det först antydda önskemålet. Sålunda betonas särskilda utskottet vid 1907 års riksdag att »en representations styrka och livskraft ytterst beror därpå, att alla berättigade intressen i samhället, såvitt ske kan, bliva inom densamma företrädda, så att representationen är ett troget uttryck för de meningar, som göra sig gällande bland valmännen». De politiska riktningarna inom folket skulle, avsågs det, erhålla en mot deras röststyrka svarande representation. Konsekvent tillämpad bör denna princip medföra, att representationen blir en såvitt möjligt trogen spegelbild av väljarekårens gruppering, att alltså partiernas ömsesidiga styrkeförhållanden inom representationen komma att till fullo sammanfalla med deras ömsesidiga styrkeförhållanden inom folket.

Allmänna
utgångs-
punkter.

Vägledande
synpunkter.

Det proportionella systemets genomförande torde emellertid även ha uppfattats som ägnat att leda till en kvalitativ förstärkning av representationen. Det med bostadsband kombinerade majoritetsvals-systemet hade starkt begränsat de vid valen uppträdande meningsgruppernas möjligheter att invälja de personer, som ansågos mest skickade att utöva riksdagsmannakallet. Den proportionella fördelningsmetoden, jämte den härav betingade förstoringen av valkretsarna, medförde härutinnan större frihet; partierna kunde i högre grad än tidigare vid kandidatnominering och val tillgodose kravet på erfarenhet och kompetens.

Om från dessa utgångspunkter de erfarenheter, som vunnits av det gällande valsättet vid valen till andra kammaren, undersökas, synes emellertid uppenbart, att vissa icke oväsentliga brister föreligga. De principer, på vilka valordningen bygger, hava icke blivit följdriktigt tillämpade. En reform, som icke rubbar valsättets huvudgrunder, utan fastmer avser att klarare och fastare utforma i valordningens karaktär inneslutna grundsatser, framstår som erforderlig.

Proportionella val och majoritetsval.

Innan jag närmare ingår på hithörande frågor, torde den kritik, som framförts mot det proportionella valsystemet överhuvud, böra bemötas, även om de förslag om återgång till majoritetsval, som vid vissa tillfällen framförts, icke vunnit sådan anslutning, att frågan om en så fullständig omläggning av vårt valsätt kan anses äga större aktualitet. Till belysning av de båda valsystemens karaktär och verkningar har jag låtit utarbета en redogörelse för erfarenheterna av majoritetsval och proportionalism, vilken redogörelse torde såsom bilaga A få fogas vid detta protokoll, och vill framhålla, att denna utredning kraftigt bestyrker skälen mot ett övergivande av det proportionella systemet. Den oerhörda disproportion mellan partiernas röststyrka och representation, som nära nog regelmässigt förekommer vid majoritetsval — även då, såsom i Frankrike och tidigare i Tyskland, en andra valomgång föranstaltas, när ingen kandidat uppnår absolut majoritet vid den första — har genom denna utredning belysts. Den klarlägger också, att majoritetsvals-systemet på intet sätt utgör en garanti mot stark partisplittring; i själva verket har överallt splittringen i ett flertal partier föregått proportionalismen och framtvingat dess införande, icke tvärtom. Majoritetsvals-systemet har icke kunnat säkra uppkomsten av på enhetliga majoritetspartier stödda regeringar; för att skapa dylika regeringar har man i vissa stater, såsom Italien, Jugoslavien och Rumänien, experimenterat med ett system, enligt vilket det starkaste minoritetspartiet tillförsäkras en betydande majoritet av mandaten — ett system, som i grunden uppenbarligen innebär demokratiens avskaffande. Det ofta gjorda påståendet, att majoritetsvals-systemet skulle framkalla större politiskt intresse än det proportionella valsättet, har intet stöd i erfarenheten; jämförande undersökningar av valdeltagandet i olika länder och under skilda perioder göra det i stället sannolikt, att proportionalismen höjer detta intresse. Ingen anledning finnes att antaga, att partiernas, enkannerligen partiledningarnas, makt skulle vara särskilt stor i länder, där det proportionella systemet tillämpas, eller att i dessa länder personmomentet i poli-

tiken skulle spela en mindre betydande roll. De nu antydda skälen till förmån för majoritetsval synas sålunda väsentligen utgå från av verkligheten icke be-sannade konstruktioner. Det centrala skälet för proportionalismen — att varje politisk riktning erhåller en representation, som svarar mot dess anslutning bland väljarna — är däremot obestriddligt.

Till förmån för majoritetsval har understundom gjorts gällande, att detta system i högre grad än det proportionella valsystemet skulle tillgodose den kva-litativa synpunkten. Om och i vad mån så kan vara förhållandet är uppenbar-ligen ett spörsmål, som erbjuder åtskilliga svårigheter. Med all sannolik-het torde ej heller på denna punkt majoritetsvalen erbjuda någon fördel fram-för de proportionella valen. Även om majoritetsvalen härutinnan skulle äga ett visst företräde, är det emellertid tydligt, att detta företräde är betingat av långt gående uppoftningar i fråga om den första av de nyss angivna grund-läggande principerna för valordningen, uppoftningar, som endast äro motive-rade för det fall, att de ur kvalitativ synpunkt visats vara nödvändiga. Denna bevisskyldighet kunna majoritetsvalens anhängare ingalunda anses ha full-gjort. Härtill kommer, såsom torde framgå av det följande, att med det pro-portionella valsystemet kunna förenas vissa anordningar, som äro särskilt ägna-de att tillgodose det kvalitativa kravet. Som princip torde alltså proportiona-lismen vid ett samtidigt tillgodoseende av båda de synpunkter, som av mig an-givits såsom vägledande i fråga om ett demokratiskt representationssystem, vara överlägsen i förhållande till majoritetsvalen.

I det betänkande, som 1921 avgavs av de år 1919 tillsatta s. k. proportions-valsakkunniga, betonades, att den svenska valordningen ur proportionalistisk synpunkt fungerat på ett icke fullt tillfredsställande sätt. Vid flertalet av de andrakammarval, som hållits sedan det proportionella systemets införande, hade avsevärda avvikelser förelegat mellan den faktiska mandatfördelningen och den fördelning, som skulle ha erhållits, därest partiernas sammanlagda röst-tal i hela riket varit bestämmande. Sålunda blevo vid valen åren 1911, 1914 (september) 1917 och 1920 resp. 7, 5, 20 och 15 mandat ur proportionalistisk synpunkt oriktigt placerade, d. v. s. tilldelade andra partier än dem, som skul-le varit berättigade till mandaten, om hänsyn tagits till röstfördelningen i hela riket. Regelmässigt hade de större partierna blivit överrepresenterade på de mindres bekostnad.

Den gällan-de valord-ningsens verknings-sätt.

Sedermåra ha två reformer genomförts i syfte att åstadkomma ökad propor-tionalitet. 1921 beslutades en betydande genomsnittlig förstoring av valkret-sarna, i det att, med vissa undantag, länen konstituerades såsom valkretsar. 1924 infördes bestämmelser om s. k. valteknisk samverkan; möjlighet gavs att anbringa tre väljarbetecknar — f. n. kartell-, parti- och fraktionsbetecknin-gar — å valsedlar. Dessa reformer ha emellertid ur nu angivna synpunkt knappast fyllt sitt ändamål. Avvikelserna i mandat vid en jämförelse mellan den faktiska mandatfördelningen och motsvarande fördelning efter par-tiernas rösttal för hela riket hava vid 1921, 1924 och 1928 års val varit följande:

	1921	1924	1928
Höger	+ 2	+ 5	+ 5
Bondeförbundet	— 4	— 2	+ 1
Liberala	} — 2	— 4	— 2
Frisinnade		— 2	— 2
Socialdemokrater	+ 8	+ 9	+ 4
Vänstersocialister	— 1	—	—
Kommunister	— 3	— 6	— 6

Det framgår härav, att totalavvikelsen 1921 uppgick till 10, 1924 till 14 och 1928 till 10 mandat. Om karteller icke förekommit, hade avvikelsen blivit resp. 9, 15 och 13 mandat. Det kan alltså konstateras, att den svenska valordningen fortfarande regelmässigt leder till resultat, som icke oväsentligt skilja sig från de av en genomförd proportionell fördelningsmetod betingade.

Det är påtagligt, ehuru det icke kan siffermässigt uppvisas, att gällande bestämmelser även så till vida äro mindre ändamålsenliga, som de kringskära partiernas möjligheter att till sina representanter utse de personer, som anses vara mest skickade härför. Särskilt de mindre partierna, som i vissa valkretsar icke uppnå representation och i andra besätta endast någon enda plats, äro stundom förhindrade att i andra kammaren invälja sina ledande män på grund av att dessa äro bosatta i valkretsar, där partiets röststyrka är obetydlig. Bostadsbandet kommer sålunda i realiteten att framför allt begränsa de mindre partiernas förutsättningar att fullfölja de uppgifter, som i varje parlamentriskt statsskick anses böra tillkomma oppositionen. Detta förhållande framstår såsom oegentligt icke blott, eller i främsta rummet, från partisynpunkt, utan framför allt ur synpunkten av hela statslivets intresse. Riksdagsarbetet kan härigenom berövas insiktsfulla och erfarna krafter, av vilka kunnat förväntas viktiga och värdefulla insatser vid lösningen av föreliggande frågor.

Tidigare förslag.

Nu antydda brister i vår valordning ha ofta påpekats och vid flera tillfällen ha förslag till deras avhjälpande framställts. Framför allt har ifrågasatts införandet av sådana anordningar, att fullständig proportionalitet bleve garanterad. Jag skall i det följande redogöra för de initiativ på detta område, som under senare år framförts.

Riksdagens skrivelse 1918. De proportionsvalsakkniga 1921.

I en skrivelse (nr 226), vari 1918 års lagtima riksdag anhöll om utredning rörande de åtgärder, som kunde vidtagas till undvikande av med det proportionella valsättet förenade olägenheter, framhölls behovet av ändringar i valsättet i sådan riktning, att större proportionell rättvisa ernåddes, och det uttalades härvid, att frågan om införande av ett utjämningsförfarande, vare sig med tilläggsmandat eller på annat sätt, i detta sammanhang borde undersökas. I överensstämmelse med denna framställning diskuterade sedermera de för verkställande av den begärda utredningen tillsatta proportionsvalsakkniga i sitt betänkande II, avgivet den 18 april 1921, berörda fråga. De sakkunniga betonade härvid, att två utvägar stode tillbuds, om man ville ernå en fullt exakt proportionalitet i partiernas representation; antingen kunde riket konstitueras såsom en valkrets, eller ock kunde man bibehålla valkretsindel-

ningen men under kombination med ett utjämningsförfarande av den innebörden, att sedan partisiffrorna för hela riket uträknats, en slutjustering av det totala resultatet, sådant det framginge ur de sammanlagda valkretsvalen, ägde rum i syfte att åt varje parti giva dess exakt proportionella andel av kammarens samlade medlemssiffra. Sistnämnda möjlighet blev av de sakkunniga mera ingående behandlad, ehuru väl det betonades, att införande av ett utjämningsförfarande av antytt slag förutsatte grundlagsändring och därför fölle utanför de regler, som enligt givna direktiv utgjorde huvudföremålet för utredningen. Bland annat anförde de sakkunniga, att den av dem föreslagna valkretsförstoringen skulle åstadkomma större proportionalitet; denna deras uppfattning har, såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår, icke besannats av erfarenheten. De sakkunniga uttalade vidare vissa betänkligheter mot tanken på ett utjämningsförfarande. Det är att märka, att dessa uttalanden närmast anknöto till vissa speciella förslag, som överlämnats åt de sakkunniga, och alltså icke hade generell räckvidd. Särskilt avsågs ett förslag, enligt vilket platser, som redan preliminärt tilldelats vissa partier i vissa valkretsar, skulle kunna överflyttas till andra partier i andra valkretsar för att säkra proportionaliteten (s. k. överföringsmetod). De sakkunnigas motivering, som sedermera gång efter annan återopats, är i huvudsak följande.

Till en början uttala de sakkunniga, att införandet av ett system med tilläggsmandat eller annat utjämningsförfarande i enlighet med de förslag, som förelagts de sakkunniga till bedömande, skulle innebära ett understrykande av partimomentet vid de parlamentariska valen. De omhandlade instituten förutsatte en absolut enhetlighet i partibeteckningar, en uniformering av partiväsendet över hela riket; även om en dylik uniformering faktiskt vore i det närmaste genomförd, skulle den härigenom för framtiden fastläsas. Det kunde, yttra de sakkunniga vidare, ifrågasättas, huruvida den matematiskt exakta partiproportionella representationen vore av den oomtvistliga vikt att den först och sist måste utan alla andra hänsyn tillgodoses. »Det är ju egentligen de smärre partierna det gäller. Fråga kan vara, om deras rätt till absolut exakt representation i hela riket är så under alla förhållanden betvingande, som den framställes. Godtager man den proportionella grundmaximen som en dogm, inför vilken alla andra politiska lärosatser förblekna till betydelselöshet, så är rätten i fråga tydligen uppenbar. Men den blir det icke, ifall man ställer sig på den ståndpunkten, att den proportionella exaktheten icke får genomföras längre, än att den icke gör en skadlig åverkan på andra det politiska livets värden. Kan man finna något sätt att utan dylikt våldförande sörja för en exakt partirepresentation, så vore det ju bra. Framtidens teknik kan måhända frambringa en kombination, i vilken även ett tilläggssystem kan finna plats såsom ett ändamålsenligt moment. Men ännu har man icke funnit på någon sådan, och tills det sker, torde man få nöja sig med de approximationer, som vi ha eller som vi med valkretsförstoringen få. De smärre partierna få inrikta sig på att söka förstärka sina lokala rotfästen för att på den vägen öka sitt representantantal. Man kan ställa sig tvivlande gentemot det berättigade däri,

att ett parti, som, utan någon som helst lokal resonans, genom sammanräknan-
det av spridda små röstsiffror från alla landsändar nådde fram till nödig re-
presentationssiffra, kunde utan vidare sägas hava en 'rätt' till representation.»

1922 års
riksdag.

I motionen nr 35 i andra kammaren hemställdes vid 1922 års riksdag om
utredning rörande sådana ändringar i riksdagsordningen, som voro nödvändi-
ga för införande av ett utjämningsförfarande. I motionen anfördes bl. a. att
resultaten av 1921 års val till andra kammaren visat, att den 1921 beslutade
förstoringen av valkretsarna icke innebure någon garanti för att partierna finge
en representation i andra kammaren, som motsvarade deras totala rösttal inom
hela riket. Konstitutionsutskottet avstyrkte i sitt utlåtande nr 21 motionen
under hänvisning bl. a. till proportionsvalssakkunnigas uttalanden. Utskot-
tets hemställan, som icke åtföljdes av någon reservation, bifölls av båda kam-
rarna.

1926 års
riksdag.

Vid 1926 års riksdag hemställdes i två likalydande motioner, nr 227 i för-
sta kammaren och nr 352 i andra kammaren, att riksdagen skulle i skrivelse
anhålla »det Kungl. Maj:t måtte låta verkställa erforderlig utredning i syfte
att vid val till riksdagens andra kammare tillförsäkra de olika partierna man-
dat i förhållande till deras sammanlagda rösttal, samt för riksdagen fram-
lägga de förslag till ändringar i riksdagsordningen och i lag om val till
riksdagen, vilka för detta ändamål må finnas påkallade». I motionerna be-
rördes två alternativ till utjämningsförfarande. Enligt det ena, systemet med
utjämningsmandat, skulle jämsides med val av ledamöter i andra kammaren
valkretsvis tillika utses ett mindre antal ledamöter på grundval av de sam-
manlagda rösttalen i hela riket för vart och ett av de partier, vilka under egen
partibeteckning uppträtt vid valet och därvid ernått viss styrka. Enligt det
andra skulle, sedan valen förrättats valkretsvis i vanlig ordning, partiernas
röstsiffror för hela riket beräknas och med ledning härav en justering av de i
valkretsarna vunna resultaten vidtagas till förmån för det eller de partier, som
erhållit ett mindre antal platser än det av det totala rösttalet betingade.

I sitt avstyrkande utlåtande (nr 22) åberopade konstitutionsutskottet de
förut återgivna uttalandena av proportionsvalssakkunniga. Vidare anförde ut-
skottet, att de i motionerna berörda möjligheterna även ur andra synpunkter
innebure vanskligheter. »Särskilt är detta fallet», yttrar utskottet, »med en
sådan anordning, enligt vilken valen skulle förrättas valkretsvis i vanlig ord-
ning, men därefter med hänsyn till partiernas sammanlagda röstetal i hela ri-
ket en justering av resultaten vidtagas; ett dylikt system skulle tydligen leda
till den föga tilltalande konsekvensen, att ett mandat, som vid valet tillfallit
ett visst parti i en valkrets, sedermera skulle kunna överföras till ett annat
parti i en annan valkrets. Liknande, ehuru icke fullt så betydande praktiska
olägenheter skulle tydligen vara förenade jämväl med ett utjämningsförfaran-
de med tilläggsmandat. Särskilt i vårt vidsträckta land med dess skiftande
lokala förhållanden och intressen synes det knappast lämpligt, att inom en viss
valkrets avgivna röster skulle kunna tillgodoräknas en kandidat, som icke
uppställts inom valkretsen.» Slutligen framhöll utskottet, att den 1921 beslu-
tade utvidgningen av valkretsarna liksom ock de 1924 införda bestämmelserna

om tre väljarbeteckningar vore ägnade att i viss mån verka till åstadkommande av mera fullständig proportionalitet vid fördelning av partiernas mandat vid val till andra kammaren. Vid konstitutionsutskottets utlåtande voro två reservationer fogade; i en av dessa, undertecknad av fyra ledamöter, yrkades bifall till de väckta motionerna. Båda kamrarna biföllo utskottets hemställan och avslog alltså motionerna.

Den 6 december 1927 tillkallade med stöd av nådigt bemyndigande dåvarande chefen för justitiedepartementet tre sakkunniga, med uppdrag att verkställa utredning och framlägga förslag »i syfte att vid val till riksdagens andra kammare tillförsäkra de olika partierna mandat i förhållande till deras sammanlagda rösttal». I sitt den 14 februari 1928 avgivna betänkande förordade de sakkunniga, därest åtgärder i ifrågavarande riktning skulle vidtagas, ett system med tilläggsmandat. Enligt detta skulle vid val till andra kammaren först 215 platser besättas i de särskilda valkretsarna var för sig och i huvudsak enligt gällande regler. Därefter skulle, sedan valresultatet i rikets samtliga valkretsar fastställts, återstående femton platser fördelas mellan partierna på så sätt, att partierna bleve representerade i kammaren i förhållande till de totala rösttalen i riket; dock skulle parti, som icke erhållit någon valkretsvis tillsatt plats, icke kunna deltaga i tävlan om tilläggsmandaten. De varje parti tillkommande tilläggsmandaten skulle tillfalla kandidater i valkretsar, där partiet hade den i förhållande till sitt rösttal minsta representationen. I sitt betänkande berörde de sakkunniga en annan möjlighet till anordning av utjämningsförfarandet, nämligen uppställande av rikskandidater för partierna, men denna möjlighet förordades ej; de sakkunniga hänvisade till, att ett system med rikskandidater skulle kunna i vissa avseenden försvåra det tekniska förfarandet vid valen samt att det svårigen läte sig genomföras utan införande av officiella valförberedelser.

Det av 1927 års vallagsstiftningssakkunniga utarbetade förslaget till ändringar i riksdagsordningen upptogs i en motion, nr 425 i andra kammaren, vid 1928 års riksdag. Vid samma riksdag väcktes därjämte en motion, nr 10 i andra kammaren, vari hemställdes, att riksdagen skulle begära utredning av frågan på sätt i de vid 1926 års riksdag väckta motionerna föreslagits.

Konstitutionsutskottet avstyrkte i sitt utlåtande nr 30 de i ämnet väckta motionerna. I sin motivering åberopade utskottet de skäl, som vid 1926 års riksdag anförts, samt framhöll, att utskottet icke funnit anledning frångå sin tidigare uttalade uppfattning. I två av de vid utskottets utlåtande fogade reservationerna hemställdes om bifall till motionen nr 425 i andra kammaren. Utskottets avstyrkande hemställan bifölls av bägge kamrarna.

Vid 1929 års riksdag framfördes i två likalydande motioner, nr 227 i första kammaren och nr 348 i andra kammaren, ett förslag, som i huvudsak anknöt till det av 1927 års vallagsstiftningssakkunniga utarbetade. Vidare upprepades i motionen nr 342 i andra kammaren det vid tidigare riksdagar framställda utredningskravet. Motionerna avstyrktes av konstitutionsutskottet (utlåtande nr 10) under hänvisning till utskottets tidigare uttalanden. Enligt en bifogad reservation hade yrkande om bifall till motionerna I: 227 och II: 348

1927 års
vallagsstift-
ningssak-
kunniga.

1928 års
riksdag.

1929 års
riksdag.

framställt inom utskottet. Utskottets hemställan bifölls av båda kamrarna.

*Förslag om
bostadsbandets
avskaffande.*

De framställda förslagen om utjämningsförfarande ha, såsom synes, företrädesvis beaktat den proportionalistiska synpunkten; möjligheten av att genom en reform av angiven art kvalitativt stärka representationen har icke närmare berörts. Det bör i detta sammanhang erinras om att i de vid ett flertal riksdagar väckta motionerna om avskaffande av bostadsbandet vid val till andra kammaren understrukits, att nu gällande bestämmelser begränsa väljarnas och partiernas frihet vid val av representanter. Mot den radikala reform, som bostadsbandets avskaffande skulle innebära, har emellertid starkt motstånd rests, och de skäl, som härvid anförts, förtjäna utan tvivel beaktande.

*Utländsk
vallagstiftning.*

Vad beträffar den utländska vallagstiftningens ställning ur här berörda synpunkter, framgår av redogörelse, som torde såsom bilaga B få åtfölja detta protokoll, att under senare år den proportionella principen allt starkare tryckt sin prägel på vallagstiftningen. Under det att före världskriget majoritetsval i enmansvalkretsar var regel och proportionellt valsätt ett sällsynt undantag, är nu förhållandet det motsatta. I ett stort antal stater har den proportionella principen tillämpats med långt större konsekvens än i vårt land; man har genom särskilda bestämmelser garanterat, att större disproportion mellan röststyrka och representation icke kan förekomma. Så hava i Estland, Lettland, Nederländerna och Tjeckoslovakiet system införts, vilka praktiskt taget kunna sägas innebära, att hela riket vid fördelningen av mandat betraktas som en enda valkrets. I Danmark reserveras ett antal mandat, som efter valet i kretsarna fördelas mellan de inom vissa områden uppträdande partierna för att åstadkomma proportionalitet. I Tyskland skola partierna i princip erhålla ett antal mandat, som svarar mot antalet för partiet avgivna röster; för att förverkliga denna princip sker valförfarandet i tre etapper, varvid i sista hand mandat utdelas å för hela riket gemensamma kandidatlistor, s. k. rikslistor. I Belgien sker ett utjämningsförfarande inom provinsen, som omfattar flera valkretsar; i Österrike, där tidigare ett bestämt antal mandat avsattes till ett hela riket omfattande utjämningsförfarande, sammanslås enligt gällande vallag flera valkretsar vid den slutliga mandatfördelningen. I flera andra länder har under de senaste åren frågan om införande av ett utjämningsförfarande fått stark aktualitet. Så ha förslag härom vid flera tillfällen framförts i Finland, och i Norge har helt nyligen en av stortinget tillsatt kommitté utarbetat olika alternativ i denna riktning. — Det förtjänar ock erinras, att bostadsband endast i sällsynta undantagsfall förekommer i utlandet.

*Det föreliggande
förslaget.*

*Princip-
motivering.*

Den svenska valordningen företer, såsom redan betonats, från de inledningsvis angivna synpunkterna avsevärda brister. Det framgår av den förut lämnade redogörelsen, att vid andrakammarvalen vissa partier regelmässigt bliva överrepresenterade, andra underrepresenterade, i förhållande till sitt totala rösttal inom riket. Härtill kommer, att den begränsning av väljarnas och par-

tiernas frihet vid valet av representanter, som bostadsbandet innefattar, i vissa fall kan utöva en menlig inverkan på representationens sammansättning i kvalitativt hänseende. Godtages den proportionella principen lär det icke kunna förnekas, att i och för sig — bortsett från möjliga invändningar ur andra synpunkter — en sådan reform vore önskvärd, genom vilken garantier skapades för genomförd proportionalitet; i flertalet andra länder med proportionellt system ha åtgärder vidtagits i detta syfte. Än förmånligare vore, om en dylik reform kunde utformas på sådant sätt, att den mötte även den andra nyss berörda anmärkningen mot valordningen.

Med hänsyn till vad jag sålunda anført om bristerna i nuvarande valsystem vid val till riksdagens andra kammare har jag ansett frågan om införande av ett utjämningsförfarande böra göras till föremål för förnyad utredning. För att medverka vid denna utredning ha enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallats docenten vid Uppsala universitet Herbert Tingsten och e. o. assessorn i Svea hovrätt Bertil Hagström. Av docenten Tingsten ha därvid utarbetats de av mig återopade redogörelserna (bilagorna A och B).

Vid en undersökning av olika möjligheter att åstadkomma exakt proportionalitet vid mandatfördelningen finnes ingen anledning att dröja vid den teoretiskt tänkbara utvägen att konstituera hela riket som en valkrets; en dylik anordning kan tilläventyrs vara lämplig i små länder av en ur geografisk synpunkt homogen karaktär, men torde i vårt land icke kunna allvarligt övervägas. Ett förfarande av den innebörd, att platser, som redan preliminärt tilldelats vissa partier i vissa valkretsar, skulle kunna överflyttas till andra partier i andra valkretsar, synes likaledes uppenbart olämpligt; det bör emellertid erinras om att det i första rummet var mot ett förfarande av denna art, som proportionsvalsakkunnigas i det föregående återgivna, av konstitutionsutskottet gång efter annan återopade kritik riktades. Praktiskt taget synes, om man icke vill underkasta vårt valsätt en genomgripande revision, endast ett system med utjämningsmandat kunna komma i fråga, d. v. s. ett förfarande, varigenom först ett visst antal platser besättas i de särskilda valkretsarna var för sig i huvudsak efter gällande regler, samt därefter, sedan röstsammanräkning och mandatfördelning ägt rum i valkretsarna, ett visst antal platser fördelas å partierna på sådant sätt, att en ur proportionell synpunkt riktig mandatfördelning inom hela riket åstadkommes. Härvid yppa sig två alternativ. Utjämningsmandaten kunna, såsom 1927 års vallagstiftningssakkunniga föreslagit, tillsättas i de valkretsar, där vederbörande parti har det största antalet orepresenterade röster. Den andra utvägen är, att mandaten fördelas genom ett särskilt förfarande, vid vilket partierna uppställa rikskandidater för konkurrensen om de till utjämning avdelade mandaten. Man kan för dessa förfaranden lämpligen begagna beteckningarna: *systemet med tilläggsmandat* och *systemet med riksmandat*. Under det att det förra systemet vid flera tillfällen varit föremål för riksdagens prövning, har det senare icke i utformat skick förelagts statsmakterna och föga berörts i den offentliga diskussionen.

*Olika slag
av utjämningsförfarande.*

Det system med tilläggsmandat, som förordades av 1927 års vallagsstiftnings-sakkunniga och sedermera framförts i flera motioner, är utan tvivel fullt användbart; det är tekniskt jämförelsevis enkelt och tillfredsställer det proportionella kravet. Mot systemet kunna likväl vissa icke helt ogrundade invändningar riktas; särskilt må betonas, att genom att tilläggsmandaten tilldelas i vissa valkretsar underrepresenterade partier mandatfördelningen mellan valkretsarna inbördes i viss mån förskjutes. I det hela synes systemet med riksmandat, utformat på lämpligt sätt och omgivet med betryggande garantier, erbjuda bestämda företräden. De skäl, som anförts mot hittills väckta förslag om utjämningsförfarande, torde icke, eller i varje fall endast i ringa utsträckning, kunna åberopas mot ett dylikt system. Framför allt torde man genom systemet med riksmandat kunna icke blott ernå säkerhet för den proportionella principens förverkligande utan även stärka representationen ur kvalitativ synpunkt. Att 1927 års vallagsstiftningssakkunniga, som berörde lämpligheten av ett system med riksmandat, icke förordade detsamma, torde haft sin grund däri, att det ansågs svårligen kunna genomföras utan införande av officiella valförberedelser. Emellertid synas endast i mycket begränsad omfattning dylika förberedelser blija nödvändiga.

Ur de överläggningar, som ägt rum rörande detta spörsmål, har framgått ett förslag, vars huvudgrunder äro följande.

*Förslagets
huvud-
grunder.*

Av andra kammarens 230 mandat fördelas 200 å de särskilda valkretsarna i enlighet med de grunder, som angivas i riksdagsordningens nuvarande § 15, d. v. s. i varje valkrets utses en riksdagsman för varje fullt tal, motsvarande en tvåhundredel av rikets folkmängd. Även om folkmängdssiffran i någon valkrets icke uppnår tre tvåhundredelar av rikets folkmängd, utses sålunda i valkretsen tre riksdagsmän. Sistnämnda regel har för närvarande tillämpning allenast på Gotlands läns valkrets. Gotlands avskilda läge och lokala särkarakter synes böra berättiga valkretsen som sådan att fortfarande utse tre riksdagsmän, även om betänkligheterna ur proportionalistisk synpunkt mot ett mindre mandatantal än tre för någon valkrets minskas i och med införande av riksmandat.

I fråga om de trettio mandat, som erhålla karaktären av riksmandat, är ett särskilt nomineringsförfarande nödvändigt. Med hänsyn härtill och till behovet av enhetlighet i valförberedelserna har det ansetts lämpligt att bestämma, att varje meningsgrupp, som ämnar uppträda vid valen (parti), skall härom göra anmälan hos chefen för justitiedepartementet. Dylik anmälan skall ingivas viss tid före valdagen och vara undertecknad av minst femtio inom riket röstberättigade personer. De partier, som sålunda anmälts, tilldelas skilda nummer i följd från och med 1; tilldelningen av nummer avgöres genom lottning, där ej överenskommelse mellan partierna träffas. Detta anmälningsförfarande innebär visserligen en reglering av valförberedelserna, men det synes uppenbart, att det icke drabbas av de anmärkningar, som gjorts mot hittills framställda förslag om officiella valförberedelser. Anmälan rörande deltagande i valet skall innefatta jämväl förslag å rikskandidater för partiet. Dylikt kandidatförslag — rikslista — får ej upptaga mer än sextio kandidat-

namn, alltså högst dubbelt så många namn som hela antalet riksmandat; upptager ett kandidatförslag flera än sextio namn, strykas de övertaliga namnen. Över anmälda partier och rikslistor upprättas en förteckning, som kungöres i allmänna tidningarna och, genom länsstyrelsernas försorg, i ortstidningar.

Beträffande valets förrättande införes i anslutning härtill regeln, att valsedel skall upptaga nummer å för valet anmält parti. Detta nummer fyller den funktion, som för närvarande tillkommer partibeteckningen. Under numret uppföras, såsom enligt gällande bestämmelse under väljarebeteckningen, kandidater att väljas inom kretsen. Därjämte kan emellertid å valsedeln särskilt angivas ett eller flera av de kandidatnamn, som finnas upptagna å rikslistan för det parti, vars nummer utsatts å valsedeln. — Det 1924 införda systemet med möjlighet att anbringa tre väljarebeteckningar å valsedeln skulle avskaffas som en konsekvens av den föreslagna reformen; detta system ersättes till sitt ändamål av rikslistesystemet.

Beträffande röstsammanräkningen bibehållas i huvudsak gällande regler. Valsedlarna ordnas efter å desamma angivet nummer. Sedan sammanräkning och mandatfördelning ägt rum inom kretsarna insändas protokollen häröver till chefen för justitiedepartementet, vilken i närvaro av tre bland de av riksdagen valda fullmäktige i riksbanken och tre bland fullmäktige i riksgäldskontoret verkställer sammanräkning för besättande av riksmandaten. Härvid sammanlägges det antal röster, som inom hela riket avgivits med anslutning till varje parti, och fastställs det antal platser, som varje parti erhållit inom valkretsarna. De trettio riksmandaten fördelas därefter enligt vanliga regler på rikslistorna, så att varje parti erhåller det antal mandat (kretsmandat och riksmandat), som svarar mot dess totala rösttal i hela riket. Dock är parti, som ej erhållit något kretsmandat, ej berättigat att ifrågakomma vid riksmandatens fördelning.

Jag vill till en början understryka, att ett system med riksmandat av angivna beskaffenhet är betryggande ur proportionalistisk synpunkt. Att antalet utjämningsmandat satts till trettio — i stället för femton, som tidigare föreslagits — beror till väsentlig del på önskan att på denna punkt erhålla full säkerhet. Vid de senaste valen ha visserligen avvikelserna mellan den faktiska mandatfördelningen och motsvarande fördelning efter partiernas rösttal för hela riket varit betydligt mindre än trettio; större avvikelser kunna likväl tänkas inträffa, då valkretsarnas genomsnittliga mandatantal minskas, och även på den grund att samverkan mellan partier, därest det föreslagna systemet införes, kan väntas förekomma endast i sällsynta undantagsfall. Av verkställda statistiska undersökningar rörande valen 1921, 1924 och 1928, för vilka redogörelser torde få fogas som bilaga C till detta protokoll, framgår, att om vid nämnda val 200 mandat tillsatts valkretsvis och 30 mandat varit riksmandat, samtliga partier erhållit så många representanter, som de med tillämpning av d'Hondts fördelningsregel skulle ha tilldelats, om hela riket utgjort en enda valkrets. Även ur en annan synpunkt synes det föreslagna antalet riksmandat vara behöfligt. Enligt gällande system bliva de mindre par-

Den numerära synpunkten.

tierna underrepresenterade; de komma alltså utan tvivel att erhålla en relativt stor del av riksmandaten. Uppenbarligen vore det emellertid föga tilltalande, om endast de mindre partierna komme i fråga vid riksmandatens fördelning. Denna eventualitet undgås, om antalet mandat sättes så högt som till trettio; man kan då med säkerhet räkna på att i normala fall alla partier kunna besätta ett eller flera riksmandat. Siffran trettio synes lämplig även med hänsyn därtill, att den nära motsvarar antalet valkretsar, varför i genomsnitt ett mandat i varje valkrets förvandlas till riksmandat.

Den garanti för genomförd proportionalitet vid mandatfördelningen, som det föreslagna systemet innefattar, kan antagas direkt medföra vissa förmånliga verkningar i avseende å det politiska livets gestaltning. Då partierna vid valen kunna framgå var för sig utan risk att bli underrepresenterade, ernås klarhet och öppenhet i valkampanjen. Under den gällande ordningen bliva regelmässigt ett stort antal röster i varje valkrets outnyttjade, eller utnyttjas till förmån för ett parti, som de icke, eller i varje fall icke i första hand, avsetts skola tillfalla. Enligt systemet med riksmandat komma rösterna i möjligaste mån att utnyttjas på det sätt, som väljaren vid röstavgivningen avsett; rösterna erhålla i praktiken samma värde, vilket nu endast teoretiskt är fallet. Detta förhållande är tydligen ägnat att höja det politiska intresset och att sålunda i sin mån verka i den riktningen, att representationen blir ett fullödigt uttryck för de politiska uppfattningarna inom väljarkåren.

Den kvalitativa synpunkten.

Genom det föreslagna förfarandet vinnes emellertid icke blott en kvantitativ utjämning utan också en kvalitativ förstärkning. För närvarande kan det, såsom nämnts, inträffa, att de mindre partierna, ehuru de i hela riket besätta ett avsevärt antal platser, icke kunna placera sina ledande män i andra kammaren på grund av att dessa äro bosatta i valkretsar, där partiet är svagt representerat. Även inom de större partierna kan ett motsvarande förhållande föreligga, särskilt då ett relativt stort antal av partiets mest framskjutna medlemmar äro bosatta inom samma valkrets. Att dessa konsekvenser av det rådande systemet äro föga tilltalande torde allmänt erkännas; särskilt stötande ter det sig, att de partier, vilkas representation till antalet är ringa och för vilkas insatser därför i hög grad den personliga förmågan blir av betydelse, stundom kunna vara berövade möjligheten att i andra kammaren insätta sina mest kvalificerade krafter. Bland annat under hänvisning till dessa omständigheter ha vid flera tillfällen förslag framställts om bostadsbandets avskaffande. Genom rikslistesystemet undanröjas emellertid berörda olägenheter utan att den garanti för de lokala intressenas representation, som bostadsbandet utgör, eftersättes. På rikslistan kunna partierna uppsätta ledande personligheter, vilkas utsikter till val inom vederbörande krets äro osäkra. Bostadsbandet kvarstår som ett värn för vissa av vårt lands storlek och struktur betingade hänsyn, men det blir icke längre ett hinder för inval av personer, vilkas deltagande i det parlamentariska arbetet för betydande folkgrupper framstår som ett riksintresse. Partierna kunna försäkra sig om en kvalitativ representation, som svarar mot den inom partiet samlade kompetensen.

I nära sammanhang härmed står förhållandet, att partierna enligt förslaget

erhålla möjlighet att genom rikslistorna ställa sina främsta män inför väljarna; rikslistorna komma att giva en bild icke blott av den politiska uppfattning, som partiet företräder, utan även av de tillgångar i fråga om personlig förmåga, över vilka partiet förfogar. De stridande politiska riktningarna bliva på ett mera konkret och åskådligt sätt än tidigare presenterade för valmännen, de komma att personifieras av de på rikslistan uppsatta kandidaterna, vilka tjänstgöra som partiernas banérförare. Inom partisystemets ram blir personsynpunkten alltså i visst avseende bättre tillgodosedd än enligt nu tillämpade förfarande. Tillika kommer den enskilde väljaren att få ett starkt och omedelbart intryck av valets direkta betydelse för landets framtida politik och dess möjliga inverkan på regeringsbildningen.

Den valtekniska funktion, som enligt gällande system fylles av partibeteckningarna, skulle enligt den föreslagna ordningen tillkomma de partierna tilldelade numren. Genom denna anordning skulle det omstridda problemet om reglering av rätten till partibeteckningar förlora det väsentliga av sin betydelse. Det har ofta betonats, att den brist på regler, som för närvarande föreligger på detta område, möjliggör inkorrekta manipulationer. Med nu rådande ordning kunna partier begagna sakligt oriktiga eller i varje fall vilseledande partibeteckningar och på detta sätt illojalt utnyttja ett annat partis namn och röstöverskott; tvister mellan olika meningsgrupper rörande prioritetsrätten till viss beteckning kunna ej undvikas. Dessa förhållanden föranledde 1929 års riksdag att begära utredning rörande skydd för partibeteckningar och i anledning härav ha särskilt tillkallade sakkunniga utarbetat förslag i angivet syfte (statens offentliga utredningar 1930: 5). Det nu föreslagna systemet skulle göra en dylik reglering, som under alla förhållanden erbjuder stora vanskligheter, överflödigt. Partibeteckningen, som icke sällan är ett missvisande uttryck för vederbörande meningsgrupps karaktär och i varje fall icke klart särskiljer en meningsgrupp från andra, ersättes med ett nummer, vartill kommer en hänvisning till rikslistan, som på ett otvetydigt sätt upplyser om den politiska riktning, till vilken väljaren genom att rösta med en viss valsedel ansluter sig. Denna vinst av det föreslagna systemet synes mig var ett av dess icke minst betydande företräden.

En konsekvens av rikslistesystemets införande är, såsom nämnts, borttagande av de bestämmelser, som möjliggöra s. k. valteknisk samverkan. Dessa bestämmelser ha väsentligen tillkommit på grund av hänsyn till den proportionella rättvisan; man har velat skapa garantier mot en alltför betydande disproportion mellan rösttal och representation. Av den inledningsvis givna redogörelsen framgår att bestämmelserna endast i mycket begränsad omfattning fyllt sitt ändamål. Trots att möjligheten till samverkan flitigt utnyttjats, i all synnerhet vid 1928 års val, har proportionalitet icke uppnåtts. Ur andra synpunkter medför systemet med karteller, partier och fraktioner vissa olägenheter. Systemets invecklade karaktär försvårar i hög grad ett bedömande av den innebörd, som röstning på en viss lista i realiteten har, och kan sålunda orsaka oklarhet och förvirring hos i valsituationen icke helt insatta väljare. Röster, som avgivits för ett visst parti, komma i många fall ett annat parti

De nuvarande väljarebeteckningarnas avskaffande.

Kartellsystemets bortfallande.

tillgodo, trots att detta med all sannolikhet icke beräknats eller i varje fall icke åsyftats av den röstande; härigenom kan i själva verket, tvärtemot vad man avsett, valresultatet förtryckas. För att säkra ett antal mandat, som någorlunda svarar mot röststyrkan, tvingas meningsgrupper, som i grunden fullfölja helt skilda syften, till en tillfällig samverkan, som inför väljaren i gemen, om också med orätt, kommer att framstå som en koalitionsbildning. Men då samgåendet icke bottnar i en gemensam politisk uppfattning utan väsentligen betingas av valtekniska hänsyn, komma de nödvändiga uppgörelserna mellan partiledningarna ofta att föregås och efterföljas av tvister och ömsesidiga anklagelser. Den tekniska samverkan blir alltså i många fall en källa till nya friktionsmoment; långt ifrån att överbygga klyftorna de samverkande partierna emellan, skärper den motsättningarna genom att leda till onödiga stridigheter. Att rikslistesystemet, som dels säkrar proportionaliteten, dels är ägnat att leda till klarhet och öppenhet i striden mellan de politiska åskådningarna, principiellt är att föredraga framför det gällande, tekniskt ofullkomliga, av tillfälliga och oreglerade uppgörelser beroende systemet, kan enligt min mening svårligen bestridas. För flertalet väljare ter det sig helt visst naturligare och lämpligare, att ett partis överskottsroster gå till av partiet utanför kretsen uppsatta kandidater än att de, såsom nu är vanligt, tillfalla kandidater för ett annat parti inom kretsen.

Då föreliggande förslag bygger på fri kandidatnominering i valkretsarna, möter uppenbarligen icke något hinder för ett parti att använda olika valsedels typer. Härigenom torde skilda meningsriktningar inom partiet kunna komma till uttryck och sålunda tillgodoses det behov, som med fraktionsbeteckningen närmast åsyftats.

*Garantier
mot parti-
splittring.*

Farhågor ha uttryckts för att ett utjämningsförfarande skulle leda till ökad partisplittring, i det att obetydliga intressegrupper, som för närvarande icke med utsikt till framgång kunna uppträda vid valen, skulle organisera sig som självständiga partier och genom sammanförande av små röstsummor från ett flertal valkretsar lyckas uppnå representation. Även om dessa farhågor kunna synas överdrivna, torde det vara motiverat att genom vissa bestämmelser skapa garantier mot de eventualiteter, som i detta avseende äro tänkbara. Den proportionella principen kräver, att de politiska riktningarna inom ett folk bliva representerade i förhållande till sin anslutning bland valmännen, men den kan ej anses innefatta den konsekvensen, att varje av spridda väljargrupper uppburet separatintresse utan starkare lokala rotfästen skall kunna bliva företrätt i parlamentet. Det synes icke vara obilligt att som förutsättning för deltagande i konkurrensen om riksmandaten uppställa den fordran, att en meningsriktning skall hava uppnått representation åtminstone inom en valkrets. Genom en sådan bestämmelse torde med säkerhet förebyggas, att nya partier uppstå till följd av det föreslagna systemets införande. Av den förut åberopade redogörelsen för valsättet i främmande länder framgår, att i det stora flertalet stater med utjämningsförfarande garantier av denna karaktär ansetts nödvändiga.

I det föregående ha redan, direkt eller indirekt, flera av de argument, som anförts mot utjämningsprincipen, blivit bemötta. Jag skall i det följande närmare ingå på en i diskussionen framförd synpunkt, som synes kräva ytterligare kritisk belysning.

*Parti- och
personmo-
ment vid
valen.*

Mot en utbyggnad av det proportionella systemet resas ständigt principiella invändningar av samma art, som framställts mot proportionalismen över huvud, invändningar, som synas utgå från en enligt min uppfattning felaktig inställning till frågan om partiväsendets plats i den moderna demokratien. Det påstås, att genom ett utjämningsförfarande av en eller annan art partiernas maktställning i statslivet skulle förstärkas och det personliga momentet försvagas; ofta talar man i detta sammanhang om en mekanisering av politiken, därmed tydligen åsyftande en minskning av den personliga kompetensens och den personliga insatsens betydelse.

Till en början må anmärkas, att det icke är valordningen, som bestämmer partiväsendets och det politiska livets gestaltning; väsentligen är valsystemet en produkt av en organisk politisk utveckling. Det föreslagna systemet utgår självfallet från den politiska situation, som obestriddigen föreligger: väljarna rösta i första rummet på partier, icke på personer, och jämförelsevis enhetliga, inom hela riket verksamma partier framträda som reellt viktiga faktorer i statslivet. Det är här ej fråga om att ändra eller omskapa existerande förhållanden, utan att draga de legala konsekvenserna av ett faktiskt förefintligt läge. Utjämningsförfarandet utgör endast ett fullföljande av den proportionella princip, vars accepterande i vårt land, liksom i flertalet demokratier, varit ett resultat av statslivets omdaning under senare tid.

Att beklaga partiväsendets betydelse synes icke blott vara fåfängt utan också, från demokratisk utgångspunkt, inkonsekvent. Röstning oberoende av politisk uppfattning var naturlig på en tid, då genomsnittsväljaren saknade förutsättningar för ett ståndpunktstagande till de samhälleliga frågorna. Att numera i första rummet hänsyn tages till kandidaternas partitillhörighet, d. v. s. till deras allmänna politiska ställning, visar, att väljarna äga den grad av politiskt intresse och politisk kunskap, som utgör förutsättningen för ett val mellan skilda åskådningar. Detta förhållande, liksom den oerhörda ökning av valdeltagandet, som inträtt under de senaste decennierna — ehuruval samtidigt rösträtten utsträckts — tyder på höjning av den politiska bildningens nivå.

Med det sagda har jag givetvis icke velat förneka värdet av strävandet att inom den ram, som partiväsendet uppdrager, framhäva och stärka det personliga momentet i politiken. Det föreslagna systemet synes, såsom redan betonats, ägnat att verka i denna riktning, dels genom att det mera omedelbart ställer partiernas ledande män inför rikets väljare, dels genom att det möjliggör ett bättre tillvaratagande av särskilt de mindre partiernas främsta krafter. Det ligger för övrigt uppenbarligen i partiernas eget intresse att erhålla en så kvalitativt stark representation som möjligt; ytterst är en politisk åskådnings förmåga att göra sig gällande inom representationen och att vinna resonans hos väljarna i hög grad beroende av den kapacitet, som åskådningens anhängare

företräda. Inom den svenska riksdagen, med dess utvecklade utskottsväsen och dess ingående och sakliga behandling av ärendena, torde den personliga insatsen vara av jämförelsevis stor betydelse, även om i de stora partiskiljande frågorna den allmänna politiska uppfattningen blir utslagsgivande.

I enlighet med nu nämnda grunder har jag låtit upprätta dels förslag till *ändrad lydelse av §§ 14, 15, 17—22, 27 och 28 riksdagsordningen*, dels ock förslag till *lag om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen*.

*Detaljmotiv-
motive ring.*

*Anmäl-
ningsför-
farandet.*

I fråga om den närmare utformningen av förslagen får jag anföra följande. Till förekommande av missbruk har i fråga om anmälan av parti föreskrivits, att antalet anmälare skall uppgå till minst femtio. Anmälan har icke någon betydelse för kandidatnomineringen i de särskilda valkretsarna. Den innebär ett tillkännagivande därom, att den grupp av valmän, som anmälnarna representera, ämnar uppträda vid valet såsom särskilt parti och vid detta såsom kandidater till riksmandat framföra de å partiets rikslista uppförda namnen.

Å rikslistan kunna uppföras intill sextio kandidatnamn. Antalet kan synas stort med hänsyn till det antal riksmandat varje parti vid nuvarande partiuppdelning i landet kan väntas erhålla. Emellertid bör vid bestämmande av maximumantalet beaktas, dels att antalet partier kunna minskas, varför lagstiftningen torde böra förutsätta, att ett parti kan erhålla exempelvis hälften eller än flera av riksmandaten, dels ock att åskilliga av de å rikslistorna uppförda kandidaterna kunna väntas bli valda i valkretsarna.

Anmälan skall åtföljas av skriftligt medgivande från envar föreslagen kandidat, att hans namn må uppföras å rikslistan. Eljest skulle det kunna inträffa, att en valmansgrupp framförde en person mot dennes vilja såsom representant för den politiska åskådning, anmälnarna omfatta, och sålunda i illojalt syfte utnyttjade den ifrågavarande personens namn. Något hinder för att samma person med sitt samtycke uppföres på två eller flera förslag torde icke böra stadgas.

Anmälan skall ingivas till justitiedepartementet. Enligt förslaget bör i anmälningsskriften utses ombud för anmälnarna att i förekommande frågor företräda dessa. Inom departementet verkställas omedelbart efter anmälnans ingivande en förberedande undersökning, huruvida anmälan är i vederbörlig ordning. Om något brister härutinnan, skall underrättelse utan uppskov lämnas ombudet. Fullständiggande och förtydligande av anmälningarna må därefter inom viss tid äga rum genom ombudet.

Tiden för ingivande av anmälan har satts till sist å trettionde dagen före den allmänna valdagen. Fullständiggande eller förtydligande skall hava skett sist å tionde dagen efter sista anmälningdagen. Anmälningsskriften kan då avslutas nära tre veckor före valet.

Efter utgången av den för komplettering av anmälningarna bestämda tiden skall departementschefen ofördröjligen i närvaro av vederbörande riksbanks- och riksgäldsfullmäktige företaga slutlig granskning av de ingivna anmälnin-

garna. Överstiger antalet namn å någon rikslista sextio, anses det eller de övertaliga namnen såsom obefintliga.

De partier, beträffande vilka anmälan upptagits, tilldelas löpande nummer. Enas samtliga ombud för partierna om viss nummerordning, följes denna; eljest tilldelas numren medelst lottning. Partierna uppföras i nummerordning å en förteckning med angivande för varje parti av dess nummer och rikslista. Formulär till dylik förteckning skall fastställas av Kungl. Maj:t. Med upprättande av förteckningen är anmälningsförfarandet avslutat; och har departementschefen att genast låta kungöra förteckningen i allmänna tidningarna och översända den till samtliga Kungl. Maj:ts befallningshavande.

Så snart Kungl. Maj:ts befallningshavande mottagit förteckningen, skall han för varje valkrets utfärda kungörelse om valet i samma ordning och av samma innehåll som nu finnes stadgat, dock att den nämnda förteckningen skall intagas i kungörelsen. Valet förrättas därefter i huvudsak enligt nu gällande regler.

Valets förrättande.

Det föreslagna systemet nödvändiggör emellertid ändrade bestämmelser angående valsedelns utseende. Överst å valsedeln skall utsättas ett av de å förteckningen förekommande partinumren. Detta nummer motsvarar den nuvarande partibeteckningen. Före eller över numret må utsättas ordet »partinumner» eller annat uttryck av samma innebörd. Under numret uppföras namnen å kandidater att väljas inom valkretsen på sätt nu är stadgat. I fråga om det antal kandidater, som må uppföras å en och samma valsedel, innebär förslaget en utökning. Detta antal har bestämts till dubbla antalet av de riksdagsmän, som skola utses för valkretsen. Anledningen härtill har främst varit att det ej sällan torde komma att inträffa att en kandidat, som erhållit såväl mandat för viss valkrets som riksmandat, avsäger sig kretsmandatet. Nedtill å valsedeln skola under ordet »rikslista» kunna uppföras ett eller flera kandidatnamn från vederbörande partis rikslista. Namnen skola upptagas i den ordning de förekomma å rikslistan. Rikslistenamnens upptagande å valsedeln har allenast till syfte att för valmännen angiva partiets allmänna politiska åskådning men är utan betydelse för besättande av partiets riksmandat, vilket alltid är bundet vid den för partiet anmälda rikslistan.

Såväl vid den preliminära sammanräkningen i valdistrikten som vid sammanräkningen för valkretsarna inför Kungl. Maj:ts befallningshavande skall förfaras på samma sätt som nu, därvid partinumret ersätter partibeteckning. De komplikationer, som nu uppstå, därest mer än en väljarbeteckning förekommer, försvinna.

Förrättning för utseende av riksdagsmän till de platser, som tillsättas gemensamt för hela riket, skall enligt förslaget ske inför chefen för justitiedepartementet i närvaro av förenämnda fullmäktige. De platser, som blivit ett parti tilldelade, besättas med kandidaterna å partiets rikslista i den ordning, de äro uppförda på listan.

Har samma person valts till ledamot av kammaren både i valkrets och från rikslista, torde böra lämnas honom frihet att välja, vilket uppdrag han vill mottaga, i överensstämmelse med vad redan är fallet, då någon utsetts till leda-

mot av bägge kamrarna eller valts till första kammaren för två eller flera valkretsar. Å den plats, som ej mottages, utses riksdagsman i enahanda ordning, som eljest gäller för utseende av efterträdare.

Efterträdare åt avgången riksdagsman.

Kan efterträdare till avgången riksdagsman icke utses vid ny sammanräkning i valkretsen på den grund att kandidatnamn, som kunna ifrågakomma, saknas å de valsedlar, till vilka hänsyn skall tagas, skall enligt gällande ordning nytt val anställas för platsens besättande. Ett sådant val blir ett majoritetsval inom valkretsen. Med det nu föreslagna systemet synes en enklare och ur proportionell synpunkt mera tillfredsställande lösning ligga i att låta den lediga platsen besättas från vederbörande partis rikslista. Finnes å rikslista, från vilken efterträdare åt avgången ledamot skall utses, icke namn å någon, som kan inträda såsom ledamot i den avgångnes ställe, skall platsen stå obesatt. Det bör framhållas, att detta i praktiken aldrig kan väntas inträffa.

Vals ogiltighet.

Gällande vallag föreskriver att då vid ett val riksdagsmän icke blivit till föreskrivet antal utsedda nytt val skall hållas för besättande av den eller de återstående platserna. För sådan händelse föreslås nu, att hela det i valkretsen företagna valet anses ogillt och nytt val anställs i det förras ställe. Härigenom får den proportionella principen fullt ut göra sig gällande och det nya valet inom valkretsen träder helt i det gamlas ställe såväl vad gäller valkretsen som beträffande fördelningen av riksmandaten.

Besvär.

I fråga om besvärsrätten föreslås, att val skall kunna överklagas endast för viss valkrets och endast med hänsyn till valets utgång inom valkretsen. Därest besvär skulle kunna anföras över valkretsvalen även på den grund, att förelupna felaktigheter kunde inverka på tillsättandet av riksmandat, skulle detta kunna medföra, att valen i rikets samtliga valkretsar överklagades på grund av inom varje valkrets förelupna mindre felaktigheter, vilka tillsammans inverkade på tillsättandet av något riksmandat.

Tidpunkten för riksmandaternas tillsättande.

En fråga, som kan giva anledning till meningsskiljaktigheter, är, om riksmandaten skola besättas omedelbart efter valen eller om därmed skall anstå till dess valen vunnit laga kraft. För det senare alternativet talar, att härigenom en definitiv fördelning av mandaten på en gång ernås. Å andra sidan skulle det med denna ordning, åtminstone vid val efter upplösning av kammaren, kunna inträffa, att riksmandaten icke bleve besatta före riksdagens sammanträde. På grund av de stora olägenheter, som en sådan eventualitet skulle medföra, har det ansetts lämpligt att bestämma, att riksmandaten skola fördelas så snart resultatet av sammanräkningarna inom valkretsarna föreligger. Om på grund av besvär valet i en eller flera valkretsar upphävt eller förordnande om ny sammanräkning meddelats, torde emellertid i anledning härav företagna nya val och sammanräkningar böra beaktas vid den slutliga fördelningen av riksmandaten. I förslaget har därför stadgats, att sedan samtliga i anledning av besvär verkställda nya val och sammanräkningar vunnit laga kraft, ny förrättning skall företagas för justering av riksmandatens fördelning med hänsyn till den slutliga utgången av valen inom valkretsarna. Härvid kunna således, i stället för vissa av de vid

den tidigare fördelningen av riksmandaten utsedda, andra personer utses till riksdagsmän, liksom enligt gällande ordning vid nytt val eller ny sammanräkning inom valkrets nya riksdagsmän kunna utses i stället för vissa av dem, som vid tidigare sammanräkning förklarats valda.

Beträffande rätten för väljare tillhörande vissa yrkes- och tjänstegrupper att rösta medelst valsedelsförsändelse, har den ändrade bestämmelsen blivit nödig, att även vid ordinarie val, såsom redan är fallet beträffande andra val, försändelse skall vara anordnad tidigast den dag, då Konungens befallningshavandes kungörelse om valet utfärdas, ej som nu tidigast den 20 augusti det år, valet sker.»

Departementschefen uppläser härefter ifrågavarande lagförslag samt hemställer, att förslaget till ändring i riksdagsordningen måtte föreläggas riksdagen till prövning i grundlagsenlig ordning och att förslaget till ändring i vallagen måtte föreläggas riksdagen till antagande under förutsättning att föreslagen ändring av riksdagsordningen varder i grundlagsenlig ordning beslutad.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gösta Tidelius.

Majoritetsval och proportionalism.

Några jämförelser.

Ställningstagandet till frågan om valsättet beror uppenbarligen i huvudsak på av den allmänpolitiska åskådningen betingade värderingar, som icke kunna verifieras. Den strid om valordningen, som i de flesta demokratier framstår såsom permanent, visar, att de politiska partiernas representanter i regel mer eller mindre medvetet bedöma valsystemen ur synpunkten av deras direkta betydelse för partiets ställning; de i det följande (Bilaga B) givna antydningarna om situationen i Danmark, England, Finland och Frankrike äro typiska exempel härpå. Värdet av de argument, som i diskussionen användas, kan däremot i viss mån belysas och klarläggas genom en undersökning av erfarenheterna i skilda länder.

Såväl majoritetsvalssystemets som proportionalismens anhängare utgå från ett allmänt demokratiskt postulat, som kan sägas innebära, att den opinion inom väljarkåren, som kommer till uttryck vid röstavgivningen, skall bliva bestämmande för representationens sammansättning. Proportionalisterna hålla före, att detta krav ej kan realiseras, med mindre garantier skapas för att olika meningsgrupper bli representerade i förhållande till sitt röstetal. Majoritetsvalssystemets anhängare anse icke dylika garantier erforderliga. Man erkänner visserligen, att i vissa fall majoritetsvalssystemet leder till uppenbar disproportion mellan röststyrka och politisk representation, men man utgår från att i regel differenserna icke bli så betydande, att de motivera övergången till proportionalism. Särskilt betonas det att majoritetsvalsprincipen framtvingar bildandet av stora, hela landet omfattande partier, som kunna bilda underlag för starka regeringar; redan bland väljarna uppstår en majoritetsbildning, som enligt systemets natur i förstärkt form kommer att föreligga i representationen; oppositionen blir visserligen underrepresenterad, men detta är av mindre betydelse, då dess egentliga uppgift är att genom vaksam kritik öva kontroll på majoriteten.

Med hänsyn till denna argumentation torde några erinringar om majoritetsvalets verkningssätt i vissa främmande länder kunna vara av värde. Särskilt intresse knyter sig härvid till de engelska erfarenheterna, då här under lång tid ett parlamentariskt styrelsesätt varit förenat med rena majoritetsval utan några modifikationer. Att vid vissa under den senaste tiden hållna val det engelska systemet givit resultat, som ur demokratisk synpunkt se sig såsom olyckliga, är väl känt. Däremot har det kanske icke tillräckligt beaktats, att även tidigare, då den s. k. klassiska engelska parlamentarismen blomstrade, vid många val väldig disproportion förelåg mellan partiernas röststyrkor och deras representation i underhuset.

Vi beröra därför först några val under den tid, då de konservativa och liberala partierna voro de avgjort starkaste. Vi bortse härvid och i det följande i huvudsak från Irland, där som bekant från och med 1880 års val det irländska nationalistpartiet helt dominerade i det stora flertalet valkretsar; dock med-

räknas de röster och representanter, som de konservativa regelmässigt erhö-
ll i Ulster — helhetsbilden blir härigenom icke väsentligt förändrad.¹

Vid 1880 års val var liberalernas röstövertikt ungefär 200,000 på bortåt 2 miljoner väljare; de liberala besatte 347, högern 238 platser. I många valkretsar var den liberala majoriteten så obetydlig att, enligt en beräkning av den konservativa ledaren Salisbury, 2,000 röster distribuerade på lämpliga kretsar skulle ha medfört en omkastning av majoritetsställningen. Vid 1885 års val gav en röstövertikt på 200,000 av omkring 4 miljoner väljare — röst-rätten hade år 1884 utsträckts — en liberal majoritet på 84 platser. Vid 1886 års val var situationen mera komplicerad, i det att utom konservativa och liberala även de från det liberala partiet dissenterande liberala unionisterna uppträdde. Liberalerna erhö-ll omkring 1,240,000, de konservativa 1,040,000 och liberalunionisterna 400,000 röster; de två sistnämnda partierna hade i stor utsträckning samarbetat. I underhuset besatte de konservativa 316 mandat, de liberala 191 och liberalunionisterna 78 mandat. De konservativa hade alltså, ehuru inom valmanskåren väsentligt underlägsna de liberala och med stöd av blott omkring 40 % av valmanskåren, nära 50 mandat mer än de båda andra partierna tillsammans. År 1892 inträffade en utjämning i fråga om mandat-fördelningen, ehuru röstfördelningen i huvudsak var densamma som 1886; liberala och konservativa fingo ungefär samma antal mandat och majoritet för en liberal regering erhö-lls därigenom, att de irländska nationalisterna voro talrikare än de liberala unionisterna. 1895 kom en ny omkastning, trots att opinionen inom väljarkåren föga förändrats. Med en röstövertikt, som uppskattats till omkring 100,000 av 3.5 miljoner röstande, besatte de samverkande unionistiska partierna (konservativa och liberalunionister) 411 mandat, under det att liberalerna fingo 177. Vid 1900 års val var situationen i stort sett densamma. 1906 inträdde dels på grund av arbetarepartiets grundande, dels på grund av fackorganisationernas enhetliga opposition mot den konservativa politiken, en väsentlig förändring. Av omkring 5,500,000 avgivna röster tillföll över 3 miljoner liberalernas och arbetarepartiets kandidater; dessa båda partier erövrade 430 platser mot högerns 159.

De anförda siffrorna giva vid handen — vilket en mera grundlig undersökning, som i detta sammanhang ej kan utföras, klart ådagalägger — att de bestämde växlingar mellan konservativt och liberalt herravälde, som känneteckna engelsk politik före världskriget, väsentligen äro beroende av de egenartade resultat, som majoritetsvalssystemet medfört. Det ofta gjorda påståendet, att djupgående förändringar i folkopinionen skulle ha legat bakom partiernas växling, te sig i belysning av röstsiffrorna såsom helt meningslösa. Under det att underhusets sammansättning, och på grund härav regeringspolitiken, från val till val förändras, visa partiernas styrkeförhållanden en till orörlighet gränsande stabilitet.

En undersökning av röst- och mandatsiffror under tiden efter kriget är av än större intresse. Det bör härvid ihågkommas att valutgången i icke ringa mån påverkats därav, att samarbete mellan vissa partier förekommit; det skulle föra för långt att närmare ingå härpå.

Vid 1918 års val uppträdde som bekant en av Lloyd George ledd nationell koalition, som bestod av den ojämförligt största delen av högerpartiet, ungefär halva det liberala partiet och en liten grupp medlemmar av arbetarepartiet. Mot koalitionen uppträdde, utom ett fåtal konservativa, den av Asquith ledda liberala fraktionen och majoriteten av arbetarepartiet. I det hela uppnådde koalitionen en mycket knapp röstövertikt, ungefär 5,100,000 mot 4,600,000 röster.

¹ Överhuvud äro röstsiffrorna (i regel hämtade ur The Constitutional Yearbook) approximativa, då icke omstridda valkretsar ej medräknats; denna felkälla lär dock ej väsentligt förändra helhetsbilden.

Koalitionen besatte emellertid 480 platser, under det att ett femtiotal självständigt uppträdande högermän, 60 medlemmar av arbetarepartiet och 28 Asquith-liberaler valdes. I det hela fick högern, som dominerade koalitionen, omkring 400 platser, d. v. s. nära två tredjedels majoritet, trots att den räknade endast 3,800,000 röster av nära 10 miljoner avgivna. Det förtjänar också erinras om att 50 självständigt uppträdande högermän valdes på 270,000 röster, under det att Asquith-liberalerna fingo 28 mandat på 1,300,000 röster. Bättre än kanske något annat exempel visar 1918 års val de fantastiska resultat, till vilka en tillfällig koalitionsbildning kan leda under ett majoritetsvalsystem.

Nyvalen 1922, sedan den nationella koalitionen sprängts, gävo likaledes underhuset en sammansättning, som bjärt kontrasterade mot den vid röstavgivandet uttryckta opinionen. Högern erhöll 5,400,000, Lloyd George- och Asquith-liberalerna tillsammans 4,200,000 röster; ungefär sistnämnda antal röster tillföll också arbetarepartiet. Högern, som representerade 38 % av valmanskåren, erhöll omkring 56 % av mandaten, eller 344 platser, under det att de återstående platserna någorlunda jämnt fördelades mellan liberalerna och arbetarepartiet. Vid 1923 års val voro röstsiffrorna procentuellt nästan exakt desamma, men högern, som endast förlorat en halv procent av sina väljare, fick blott 258 platser, arbetarpartiet 191 och liberalerna 158. Roulett-spelet, för att begagna Lloyd Georges beteckning på majoritetsvalssystemet, hade denna gång givit ett utslag, som svarade mot folkopinionen. 1924 ökade högern sitt röstetal till 7,800,000, arbetarepartiet sitt till 5,500,000, under det att liberalernas röstsiffra sjönk till omkring 3 miljoner. Högern besatte 412, arbetarepartiet 151, liberalerna 40 platser; i genomsnitt kom på en högerrepresentant 19,000, på en arbetarrepresentant 36,000 och på en liberal 75,000 väljare. 1929 gynnade ödet arbetarepartiet, som på 8,360,000 röster fick 287 platser, under det att högern, vars röstetal med 300,000 översteg arbetarepartiets, fick 26 platser mindre; liberalerna, med 5,300,000 röster, erhöilo endast 59 platser. Vid 1931 års val, då en koalition liknande den nationella av år 1918 uppträdde, besatte denna koalition med 14,200,000 röster 557 platser, under det att oppositionen med 6,850,000 anhängare fick 58 platser.

Här nedan lämnas en resumé av röst- och mandatsiffrorna vid några val före och efter kriget.

		1886	
		Röster	Mandat
Konservativa		1,037,000	316
Liberalunionister		385,000	78
Liberaler		1,241,000	191
		1892	
		Röster	Mandat
Konservativa och liberalunionister		2,056,000	315
Liberaler		1,921,000	274
		1895	
		Röster	Mandat
Unionister		1,780,000	411
Liberaler och arbetare		1,698,000	177
		1922	
		Röster i mill.	Mandat
Konservativa	5.58	344	
Liberala	4.2	114	
Arbetarepartiet	4.2	142	
		1923	
		Röster i mill.	Mandat
Konservativa	5.54	258	
Liberala	4.3	159	
Arbetarepartiet	4.4	191	
		1924	
		Röster i mill.	Mandat
Konservativa	8.04	412	
Liberala	2.9	40	
Arbetarepartiet	5.5	151	

I Frankrike har under den tredje republiken, med undantag för vissa kortare perioder, valen till deputeradekammaren skett i enmansvalkretsar. Systemet skiljer sig på en väsentlig punkt från det engelska. För att en kandidat i första omgången skall bli vald kräves majoritet av samtliga avgivna röster; uppfyller ingen detta villkor, föranstaltas ett nytt val, varvid relativ majoritet är tillräcklig. Denna regel har visat sig vara av stor betydelse, i det att mellan 30 och 70 % av alla deputerade valts i andra omgången. 1906 var en andra omgång erforderlig i 157, 1910 i 227 och 1914 i 252 kretsar; vid 1928 års val blevo endast 187 deputerade valda i första omgången, och nya val måste hållas i 422 kretsar. I Tyskland gällde under kejsardömet i huvudsak samma regel; dock fingo vid andra valomgången endast de båda kandidater, som vid den första omgången uppnått de högsta röstetalen, uppträda. Även i Tyskland var en andra omgång regelmässigt erforderlig i ett stort antal kretsar, så t. ex. 1903 i 184, 1907 i 156, 1912 i 190 kretsar av 397. Bestämmelserna om en andra valomgång tjäna uppenbarligen att tillgodose den proportionella synpunkten, men en undersökning visar, att detta syfte endast i mycket begränsad omfattning nåtts.

Beträffande de franska valen är en mera detaljerad jämförelse mellan mandatantal och röststyrkor knappast möjlig. Den franska kammaren har bestått av grupper, som icke — eller i varje fall icke i regel — representerat fasta partiorganisationer; ofta ha medlemmar, som i kammaren tillhöra samma grupp, vid valen uppträtt under skilda beteckningar, och å andra sidan ha kandidater, som vid valen förklarat sig anslutna till samma politiska förening, i kammaren ingått i olika fraktioner. Under äldre tid, då motsättningen mellan den konservativa riktningen, som ansågs fientlig mot den republikanska regimen, och vänstern-republikanerna var dominerande, förelåg vid de flesta val en uppdelning i två block, inom vilka organiserat samarbete förekom mellan de olika grupperna; republikanerna tillämpade den s. k. republikanska disciplinen, vilket innebar att vid andra valomgången alla för regimen bestånd kämpande riktningar slöto upp kring den republikanska kandidat, som vid första omgången nått den högsta röstsiffran. Den republikanska majoriteten blev regelmässigt överrepresenterad. Så t. ex. voro röstsiffrorna vid 1877 års val: 4,200,000 republikaner, 3,600,000 konservativa; valda blevo av den förra riktningen 321, av den senare 208 representanter. Motsvarande siffror 1889 voro 3,900,000 och 3,400,000 (360 resp. 172 mandat) och 1902 4,500,000 och 3,500,000 (368 resp. 220 mandat).

I fråga om senare val kunna något mera ingående uppgifter lämnas. Om man indelar 1914 års kammarrepresentanter i höger, center och vänster, finner man att vid detta års val högern erhöll 36 platser mer, vänstern 39 platser mindre än vederbörande röststyrkor inom hela riket betingade. 1919 och 1924, då en egendomlig korsning av majoritetsval och proportionalism tillämpades, blevo differenserna än större. 1919 erhöll det s. k. nationella blocket 63 platser mer än enligt en genomförd proportionell metod; de mycket omtalade nationella segrarna i Frankrike och England efter kriget grundade sig sålunda båda på de valtekniska fördelar, som samverkan mellan vissa grupper medförde. 1924 blev vänsterkartellen överrepresenterad med 49 platser; en detaljundersökning visar, att de franska väljarna röstade på ungefär samma sätt 1924 som 1919, och att sålunda de betydande ändringarna i regeringskursen icke hade med den vid valen uttryckta folkopinionen att skaffa. Vid 1928 års val, då man återgick till den gamla metoden, kunna också betydande skiljaktigheter mellan mandatantal och röststyrkor konstateras. Så erhöilo socialisterna 8 platser för litet, och kommunisterna, som, om hela landet varit en valkrets, skulle ha besatt 67 mandat, fingo blott 14. Däremot blevo en rad mellangrupper, av vilka flertalet brukar betecknas som center, överrepresenterade med 35

platser. Den parlamentariska kombination, som uppburit flertalet ministärer efter 1928 års val, stöder sig i själva verket på en minoritet av väljarna.

I fråga om de tyska valen under kejsardömet är att märka, att vissa partier, särskilt socialdemokraterna och de frisinnade, blevo underrepresenterade därigenom att valkretsindelningen i hög grad gynnade landsbygden på städernas bekostnad. Att med säkerhet fastställa, i vad mån divergenser mellan parlamentsrepresentation och anslutning bland väljarna beror på detta förhållande, resp. på valsättet, är icke möjligt. Att jämväl den senare faktorn haft en utomordentligt stor betydelse är utan vidare klart. Nedan angivas i fråga om vissa val de viktigaste partiernas röstsiffror och, inom parentes, antalet uppnådda mandat:

	1887	1898	1907	1912
Tysk-konservativa	1,147,000 (80)	859,000 (56)	1,060,000 (60)	1,126,000 (43)
Frikonservativa	736,000 (41)	344,000 (23)	472,000 (24)	365,000 (14)
Nationalliberala	1,678,000 (99)	971,000 (47)	1,637,000 (54)	1,671,000 (45)
Framstegsvänliga (Frisinnade) . .	973,000 (32)	753,000 (42)	1,096,000 (41)	1,557,000 (42)
Center	1,516,000 (98)	1,455,000 (102)	2,180,000 (105)	2,013,000 (90)
Socialdemokrater	763,000 (11)	2,107,000 (56)	3,259,000 (43)	4,250,000 (110)

Disproportionen mellan partiernas mandatantal och röststyrkor är sålunda i flera fall oerhörd. Beaktansvärt är att i stor utsträckning skiljaktigheterna mellan olika val bero på koalitionsbildningar. År 1887 bildade de tysk-konservativa, de frikonservativa och de national-liberala den s. k. kartellen för understödjande av vissa regeringsförslag. Trots att de tre partierna voro i minoritet bland väljarna — vissa fraktioner med tillsammans betydande röstetal ha här ej medräknats — erövrade de 220 av 397 mandat. År 1907 bildades en liknande koalition (blocket) mellan de gamla kartellpartierna jämte de framstegsvänliga. Även denna gång blev resultatet en betydande överrepresentation för flertalet samverkande partier. 1912 samverkade däremot framstegsvänliga och socialdemokrater i många kretsar, vilket ledde till att det sistnämnda partiet erhöi en mot dess röststyrka någorlunda svarande representation. Tysk inrikespolitik under kejsardömet fick sin särskilda prägel genom att frågan om koalitionsbildning ständigt stod i förgrunden vid partipolitiska överväganden.

Att de nu berörda tyska och franska systemen ur proportionalistisk synpunkt äro att föredraga framför det engelska är utan vidare klart. Så egendomliga resultat som de vid de senaste engelska valen uppnådda äro knappast möjliga om man tillämpar regeln med två valomgångar. Då den engelska arbetarregeringen 1931 ville modifiera majoritetsvals-systemet utan att uppgiva dess princip valdes också en metod, som nära anknyter till den i Frankrike rådande, och ännu mer till den, som användes i Tyskland under kejsardömet.

Systemet med en andra omgång har emellertid skarpt kritiserats — icke blott av det skälet att genom detsamma proportionalismen icke tillräckligt tillgodoses. Det har även, och kanske framför allt, framhållits, att systemet möjliggör valtaktiska finter av föga tilltalande natur. Anmärkningar av denna art överflöda i den franska politiska litteraturen och de framkomma icke sällan även i den tyska. Här skall blott ett typiskt uttalande av en engelsk författare citeras (Sait, Government and Politics of France). Uttalandet är gjort 1920 och behandlar alltså det före 1919 och efter 1927 tillämpade systemet såsom icke längre existerande. »Denna anordning uppmuntrade minoritetspartier, som icke hade något hopp om slutlig framgång, att uppställa egna kandidater vid det första valet. De hade ingenting att förlora genom en sådan taktik, ty även om med deras stöd en dem närstående kandidat skulle ha erhållit den erforderliga majoriteten, så kunde ingen annan kandidat utan deras

bistånd erhålla den; avgörandet blev helt enkelt uppskjutet. Å andra sidan hade de mycket att vinna. Förutom att de upprätthöllo sin organisation, blevo de i stånd att köpslå med de större partierna på grundval av den ådagalagda röststyrkan och att kräva ett pris för sitt understöd vid den andra valomgången. Intriger och manövrer fyllde de två veckorna (mellan första och andra valet). Den kandidat, som behövde ytterligare några hundra röster, tvingades att betala ett drygt pris för dem, i det att han ändrade sitt program eller gav hemliga utfästelser för att vinna ett mindre partis understöd. Han inträdde i deputeradekammaren såsom en representant för stridiga intressen, varigenom hans politiska handlande försvärades och ett konsekvent uppträdande blev omöjligt.» Överhuvud har det i Tyskland och Frankrike på grund av valsystemet i stor utsträckning förekommit, att den i andra omgången valde deputeraden, ehuru i första rummet representant för ett visst parti eller en viss lokal organisation, varit bunden av löften, som vid valet givits åt understödjande grupper, och sålunda tvingats att söka tillgodose skilda partiers intressen.

Paralleller till de resultat, som valen givit i de här behandlade länderna, äro att finna i alla stater med majoritetsvalssystem. I regel är det icke teoretiska överväganden utan praktiska erfarenheter, som betingat proportionalismens införande. På grund av valutslag, som förefallit absurda, har kravet på proportionalism framställts och vunnit anslutning. Vid ett av de sista valen före proportionalismens införande i Belgien erhöles de klerikala 36,000, de liberala 22,000 röster; det förra partiet besatte 67, det senare 2 platser. Vid 1913 års folketingsval i Danmark fick högern 7 representanter med 81,400 röster, den radikala vänstern 31 representanter med 67,900 röster; två år senare infördes tilläggsmandat. Vid det näst sista valet i Norge före 1920 års valreform fick vänstern 80 platser i stället för 46, högern 23 i stället för 37, socialdemokraterna 19 i stället för 40. I Schweiz besatte 1917 radikal-demokraterna 103, liberaldemokraterna 12, högern 42 och socialdemokraterna 19 platser; år 1919, vid de första proportionella valen, blevo, trots att i fråga om de nämnda partierna endast relativt obetydliga ändringar i röstsiffrorna förelågo, motsvarande mandatsiffror 61, 9, 41 och 41; därjämte erövrade ett nybildat bondeparti 28 platser.

I det föregående har redan partiväsendet i vissa länder med majoritetsval något berörts. Denna fråga skall i det följande ytterligare belysas. Till de stående argumenten för majoritetsvalssystemet hör, såsom antytts, påståendet, att detta system skulle leda till bildandet av enhetliga majoritetspartier och på denna grund utgöra en nödvändig förutsättning för en effektiv parlamentarisk regim.

Såsom bevis på majoritetsvalssystemets förmåga att främja uppkomsten av fasta majoritetspartier och därmed starka regeringar nämnes ständigt England. Det framgår också av det föregående, att valsättet i England mycket ofta givit ett parti eller en koalition, som icke haft majoritet bland folket eller i varje fall blott en svag majoritet, en betydande röstövertikt i underhuset. Men det bör betonas, att trots detta de engelska regeringarna långt ifrån alltid kunnat stödja sig på ett enhetligt majoritetsparti. Föreställningen om England — under äldre tid — såsom behärskat av två regelbundet växlande partier vilar på en relativt svag grund. Endast under korta tider har detta system, som både inom politik och vetenskap så ofta framställles som det ideala, i realiteten förelegat. En översikt över ministärbildningen under det senaste halvsekle klagör detta förhållande.

Gladstones andra ministär (1880—1885) stöddes av en liberal majoritet. Den föll på grund av splittring inom det liberala partiet och efterträddes av den konservativa regeringen Salisbury (1885—1886), vars anhängare voro i av-

gjord minoritet. Gladstones efter 1886 års val tillträdande regering kunde regera endast med stöd av de irländska nationalisterna och föll på grund av att det liberala partiet splittrades i två fraktioner. Efter 1886 års nyval bildade Salisbury en konservativ minoritetsregering, som i regel stöddes av liberalunionisterna. Regeringen Gladstone-Rosebery (1892—1895) var likaledes en minoritetsregering; de liberala voro svagare än de konservativa och liberalunionisterna tillsammans, men stödde sig på de irländska rösterna. Ministären Salisbury-Balfour (1895—1905) representerade konservativa och liberalunionister, som nu kunde betraktas som en enhet, och ägde fast majoritet. Den där- efter tillträdande liberala regeringen — Campbell-Bannerman, sedan Asquith — hade klar liberal majoritet före 1910 års val, men var sedan beroende både av irländarna och arbetarepartiet. 1915 bildades en koalitionsregering; koalitionen blev, med vissa förändringar bestående intill slutet av 1922. Sedan denna tid och intill 1931 års nyval ha två konservativa majoritetsregeringar och två av arbetarepartiet stödda minoritetsregeringar förekommit.

Man finner sålunda, att av de engelska regeringarna under den berörda perioden endast omkring hälften stött sig på enhetliga majoritetspartier; under ungefär halva tiden har England styrts av minoritets- eller koalitionsregeringar. En majoritet bland väljarna för regeringen kan icke anses ha förelegat annat än under vissa tider och denna majoritet har då med säkerhet varit mycket obetydlig. Även om man bortser från de irländska nationalisterna har under den ojämförligt största delen av perioden ett utpräglat trepartisystem funnits.

Att i flertalet andra länder majoritetsvals-systemet icke medfört fasta regeringsmajoriteter är väl känt. Den franska kammaren har ständigt varit splittad i ett stort antal (f. n. 12) fraktioner och alla regeringar ha haft karaktären av koalitionsregeringar. I Italien har förhållandet varit ungefär detsamma. Den tyska riksdagen under kejsardömet räknade alltid 10—15 fraktioner, d. v. s. nära nog lika många som nu. I Holland, Norge, Schweiz och Danmark, där allmän rösträtt förelegat före det proportionella systemets införande, var partisplittringen redan i de majoritetsvalda kamrarna betydande; proportionalismen medförde ingen, eller i varje fall ingen större förändring. Överallt möter samma bild; splittringen i ett flertal partier föregår proportionalismen och framtingar dess införande, det är icke proportionalismen, som framkallar partisplittring. Ett fast tvåpartisystem finnes f. n. endast i Förenta staterna, vilket sammanhänger därmed, att de republikanska och demokratiska »partierna» icke äro partier i vanlig mening, utan valorganisationer, som utnyttjas av skilda intressegrupper; en realpolitisk undersökning av den amerikanska kongressens sammansättning visar, att den är delad i ett flertal politiska fraktioner, vilkas verksamhet bryter igenom de fiktiva parti-gränserna. Då allmän rösträtt införes och den sociala differentieringen sålunda kan komma till uttryck i representationens sammansättning, uppstår regelmässigt större partisplittring, vilket valsätt som än användes.

Med det sagda har naturligtvis icke påståtts, att ur här aktuell synpunkt majoritetsvalssystemet och proportionalismen skulle vara helt likställda. Det är utan vidare uppenbart, att om de politiska riktningarna i ett land äro någorlunda jämnt fördelade över hela riket, majoritetsvalssystemet i hög grad är ägnat att framtinga valmanskårens uppträdande i ett fåtal stora partier och att giva ett av dessa en dominerande ställning i representationen. Men denna förutsättning föreligger endast i undantagsfall; i regel ha de politiska riktningarna så starka lokala rotfästen, att det även under ett majoritetsvalssystem lönar sig för dem att uppträda som självständigt parti. Det är också uppenbart, att majoritetsvalssystemet är ägnat att hålla partisplittringen inom en viss gräns, även om ur regeringsbildningssynpunkt denna gräns är alltför

avlägsen för att vara av någon betydelse; en liten grupp över hela riket spridda väljare, som enas av ett gemensamt specialintresse, har icke några utsikter vid majoritetsval, men väl om en till det yttersta genomförd proportionalism tillämpas. Om dylika eventualiteter anses olyckliga, är det emellertid icke allt för svårt, att även under ett proportionellt system skapa garantier mot dem.

Sammanfattningsvis kan det sägas, att gjorda erfarenheter icke giva vid handen att majoritetsvalsprincipen skulle giva större säkerhet för bildandet av fasta regeringsmajoriteter än det proportionella systemet. Om man vid prövningen av frågan om sättet för val av representation ställer regeringssynpunkten helt i förgrunden, måste man gå in på de egenartade linjer, som företecknats av några av samtidens diktatorer; den italienska vallagen av år 1923, som vunnit efterföljd i Rumänien och Jugoslavien och som garanterar överväldigande parlamentsmajoritet åt den största av minoriteterna, är en strängt logisk konsekvens av kravet på en stark regering till varje pris.

Valsättets inverkan på det politiska intresset har ofta diskuterats. Särskilt ha majoritetsvals-systemets anhängare gjort gällande, att den dramatiska konkurrens mellan olika kandidater, som följer av detta valsätt, skulle verka stimulerande; det svaga valdeltagande, som vid några av de senaste valen föregalat i vårt land, har på vissa håll satts i samband med proportionalismens införande. Den enda faktor, som man kan lägga till grund för en objektiv jämförelse, är tydligen valdeltagandet.

Då det gäller att söka belysa valsättets inverkan på valdeltagandet, är det utan vidare klart, att en jämförelse mellan olika länder har ett mycket begränsat intresse. En mängd olika faktorer, vilkas betydelse knappast kan uppskattas, än mindre exakt mätas — detta gäller särskilt sociala och psykologiska förhållanden — kunna orsaka väsentliga skillnader ifråga om det politiska intresset och valdeltagandet olika länder emellan. Blott ett par av de klart påvisbara faktorer, som i detta sammanhang äro av vikt, skola här nämnas. Erfarenheterna från skilda länder visa, att valdeltagandet är väsentligt större i städer och tätt bebyggda områden än på landsbygden; slutsatser av en jämförelse mellan starkt industrialiserade och mera agrara stater äro av ringa värde, om hänsyn icke toges till denna svårberäknliga faktor. Likaledes är det påtagligt, att valdeltagandet bland kvinnorna är avgjort mindre än bland männen, liksom att på andra sätt en korrelation finnes mellan valrättens utsträckning och valdeltagandet; även av denna grund är värdet av jämförelser mellan skilda länder begränsat. I huvudsak äro därför undersökningar av valdeltagandet i länder, som övergått från ett valsätt till ett annat, av betydelse, och det största intresset knyter sig till de stater, där såväl majoritets-system och proportionalism verkat under längre tid och under i huvudsak samma rösträttsvillkor. Till de länder, där röstplikt kombinerats med ett visst valsätt — såsom Belgien, Holland och Tjeckoslovakiet — kan givetvis ingen hänsyn tagas.

Av det sagda framgår, att någon utförlig redogörelse för valdeltagandet i de stater, där ständigt samma valsätt använts, icke är påkallad. Blott några uppgifter beträffande de stora demokratier, i vilka alltid ett majoritetsvals-system eller ett med detta system likartat valsätt tillämpats — England, Frankrike och Förenta staterna — skola meddelas. Såvitt framgår av de icke officiella källor, som för Englands del finnas att tillgå, har deltagandet vid valen sedan århundradets början starkt varierat; vid 1918 års val understeg röstfrekvensen 59 %, 1922 och 1923 var den 75.4, resp. 74.1 %, 1924 över 80 och vid 1928 års val närmade den sig 78 %. I genomsnitt torde deltagandet vid de tio val, som här komma ifråga, ha varit omkring 75 %. (Jfr särskilt Die

Welt in Zahlen och Constitutional Year Book.) I Frankrike har det genomsnittliga deltagandet vid nio val, beträffande vilka officiella uppgifter kunnat erhållas (1881, 1885, 1889, 1893, 1898, 1910, 1919, 1924 och 1928, jfr *Annuaire stat. de la France*), varit 74 %. Även här kan man konstatera stora differenser; vid vissa val har röstfrekvensen varit endast 65 till 68 %, vid andra (t. ex. 1928) nära 84 %. För Förenta staterna finnes ingen federal statistik att tillgå; en allmän beräkning av röstsiffrorna i jämförelse med invånareantalet, kompletterad med uppgifter från vissa delstater, ger vid handen, att valdeltagandet från och med 1920, alltså sedan rösträtt för kvinnor införts, knappast överstigit 50 %, under det att det tidigare var något högre. Även här kunna betydande variationer från val till val konstateras.

Helt naturligt är valdeltagandet i dessa länder, liksom överhuvud under majoritetssystemet, högst skiftande i olika valkretsar. I England förekommer regelmässigt, att en del mandat besättas utan någon som helst valstrid, under det att i vissa omstridda kretsar röstfrekvensen uppgår till 80—90 %. I Frankrike varierade valdeltagandet 1928 (jfr *Lachapelle, Elections Législatives 1928*) mellan 55 och mer än 90 %. I Förenta staterna rösta t. ex. i vissa syd-stater, där det demokratiska partiet har säker majoritet, endast 10 till 20 % av väljarna, i de omstridda nordoststaterna överstiger röstfrekvensen väsentligt den för landet genomsnittliga.

I det följande skall redogöras för valdeltagandet i några länder, som övergått från majoritetsval till proportionalism.

I Sverige infördes det proportionella systemet år 1909; samtidigt blev rösträtten, som tidigare varit starkt begränsad, praktiskt taget allmän för män. År 1921 fingo kvinnorna rösträtt, varjämte förut gällande begränsningar för män borttogos. Valdeltagandet vid andrakammarvalen 1893—1928 i procent av de röstberättigade framgår av följande tabell:

1893	42.4 %	1914 ¹	69.9 %
1896	45.3 »	1914 ²	66.2 »
1899	40.3 »	1917	65.8 »
1902	47.2 »	1920	55.3 »
1905	50.4 »	1921	54.2 »
1908	61.3 »	1924	53.0 »
1911	57.0 »	1928	67.4 »

Valdeltagandet bland kvinnorna har såsom av följande tabell framgår varit vida lägre än bland männen:

	Män	Kvinnor
1921	62 %	47.2 %
1924	60 »	46.7 »
1928	72.6 »	62.7 »

Går man ut från det totala valdeltagandet kan en påtaglig ökning efter det proportionella systemets införande konstateras. Röstfrekvensen under perioden 1893—1908 var i genomsnitt 47.8 %, under perioden 1911—1928 61 %; utgår man endast från de manliga väljarna, vilket ur jämförelsesynpunkt är riktigt, bör den sistnämnda siffran ändras till 63.6 %. Då emellertid rösträtten utsträcktes samtidigt som proportionalism infördes och då överhuvud det politiska livet i Sverige undergått ovanligt stora förändringar sedan början av 1900-talet, kan det icke med någon bestämdhet påstås, att proportionalismen skulle ha orsakat en ökning av det politiska intresset.

I Norge infördes allmän rösträtt för män år 1898, begränsad rösträtt för kvinnor år 1907, allmän rösträtt för kvinnor år 1913 och proportionellt valsystem år 1919. Här äro alltså möjligheterna till en givande jämförelse större

än i Sverige. Valdeltagandet från och med år 1900 meddelas nedan (ur Norges off. statistik):

1900	54.2 %	1918	59.7 %
1903	52.6 »	1921	67.9 »
1909	62.9 »	1924	69.8 »
1912	64.5 »	1927	68.0 »
1915	59.2 »	1930	77.6 »

Under det att valdeltagandet 1900—1918 i genomsnitt var 58.8 %, var det 1921—1930, sålunda efter proportionalismens införande, 70.8 %. Det torde med fog kunna antagas att denna avsevärda ökning sammanhänger med det nya valsystemet. Det förtjänar betonas, att kvinnorna i Norge, liksom i Sverige, visat avgjort mindre politiskt intresse än männen. Sålunda röstade 1921 76.5 % av männen, 60.3 % av kvinnorna, 1924 76.5 % av männen, 64.1 % av kvinnorna. Detta förhållande synes ha varit orsaken till nedgången i valfrekvensen under valen närmast efter år 1913, då allmän rösträtt för kvinnor infördes.

I Danmark infördes allmän rösträtt för män och kvinnor år 1915; redan tidigare hade likväl det stora flertalet män över 30 år haft rösträtt. 1915 kompletterades också det tidigare gällande majoritetsvalssystemet genom en anordning med tilläggsmandat; 1920 infördes före första valet detta år mera fullständig proportionalism. Valdeltagandet 1898—1929 framgår av följande tabell (Danmarks statistik: Statistiske meddelelser):

1898	59.7 %	1918	75.4 %
1901	61.1 »	1920 ¹	80.6 »
1903	63.9 »	1920 ²	74.9 »
1909	71.1 »	1920 ³	77.0 »
1910	74.8 »	1924	78.6 »
1913	75.0 »	1926	77.0 »
1915	ej angivet	1929	79.7 »

Sedan 1920, då proportionellt system infördes har alltså valdeltagandet varit genomgående något högre än tidigare. Skillnaden är likväl tämligen obetydlig och kan knappast, särskilt då rena majoritetsval och allmän rösträtt icke förekommit kombinerade, motivera några bestämda slutsatser.

I Schweiz infördes allmän rösträtt för män redan år 1872, proportionellt valsystem år 1918; kvinnorna sakna rösträtt. Nedanstående tabell uppger dels om det ungefärliga valdeltagandet under tiden 1881—1914 (exakta uppgifter ha, trots hänvändelser till schweiziska myndigheter, ej kunnat erhållas) dels om deltagandet vid valen efter proportionalismens införande:

1881—1890	57.5 %	1919	80.4 %
1899	54 »	1922	76.4 »
1901—1910	55 »	1925	76.8 »
1911—1914	50 »	1928	78.8 »

Att den enorma ökning av valdeltagandet, som karakteriserar de fyra senast hållna valen, väsentligen beror på övergången från majoritetsval till proportionalism, torde icke kunna betvivlas; någon annan faktor, som kunnat verka stimulerande på röstfrekvensen, föreligger icke. Att proportionalismen i så exceptionellt hög grad ökat valdeltagandet i den schweiziska förbundsstaten beror utan tvivel på att flera av de schweiziska partierna äro regionalt avgränsade. Så framför allt behärskade av gammalt det katolska partiet vissa tyska

kantoner, under det att radikalerna ägde ständig majoritet i ett stort antal både romanska och tyska kantoner. Under majoritetsvals-systemet var därför i många kantoner valdeltagandet ytterst obetydligt; utgången var på förhand given och ofta uppsattes endast en kandidat för majoritetspartiet. Då proportionalism infördes, fingo minoriteterna möjlighet att göra sig gällande och intresset för valen blev ett helt annat än tidigare.

I Tyskland kan allmän rösträtt för män sägas ha förelegat ända sedan rikets grundande år 1871. Efter 1918 års revolution sattes valbarhetsåldern för män till 20 — i stället för 25 — år, kvinnorna erhöles rösträtt på samma villkor som männen, proportionellt valsystem infördes. Valdeltagandet har under tiden 1871—1930 varit följande:

1871	52.1 %	1890	70.8 %	1919	83 % (nat. förs.)
1874	62.1 »	1893	72.3 »	1920	79.3 »
1877	62.1 »	1898	68.1 »	1924 ¹	77.4 »
1878	62.9 »	1903	76.1 »	1924 ²	78.8 »
1881	56.1 »	1907	84.7 »	1928	75.6 »
1884	63.2 »	1912	84.9 »	1930	82.0 »
1887	77.4 »				

I genomsnitt var valdeltagandet sålunda 1871—1881 59, 1884—1893 70.9, 1898—1912 77.4 och 1919—1930, efter det nya valsättets införande, 79.3 %. Det påstås stundom, att proportionalismen medfört en sänkning av valdeltagandet i Tyskland. Man utgår då från en jämförelse endast mellan de två sista valen under kejsardömet, då röstfrekvensen var 84.7 resp. 84.9 %, och de sex valen under den republikanska regimen. En dylik godtycklig begränsad jämförelse är så mycket mindre rimlig, som det stora valdeltagandet 1907 och 1912 var betingat av de speciella konflikter, som då förelågo: 1907 mellan det s. k. nationella blocket å ena sidan, katoliker och socialdemokrater å den andra, 1912 mellan det s. k. svartblå blocket (konservativa och katoliker) å ena sidan, nationalliberaler, frisinna och socialdemokrater å den andra.

Inom de grupper av befolkningen, som såväl före som efter 1919 hade rösträtt, är i själva verket ökningen av röstfrekvensen under senare år väsentligt större än de anförda siffrorna giva vid handen. Det framgår nämligen av gjorda specialundersökningar för vissa delar av landet (jfr Kaisenberg, Wahlreform, Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft 1931, och Zurkuhlen, Die Frauen an der Urne, Die Tat 1931), att röstfrekvensen inom ålderklassen 20—25 år varit mindre än den genomsnittliga, och att kvinnorna röstat mindre flitigt än männen. Så t. ex. röstade i Berlin år 1930 84.3 % av männen, 79.1 % av kvinnorna; år 1924 var valdeltagandet i vissa undersökta kretsar 81.8 % för väljare på 20—25 år, under det att genomsnittligt 84.5 % av väljarna röstade — liknande siffror föreligga för 1930. Det kan därför med stor säkerhet påstås, att av de manliga väljarna över 25 års ålder — den kategori, som hade rösträtt redan under kejsartiden — i genomsnitt omkring 85 % deltagit i valen under perioden 1919—1930.

En undersökning av valdeltagandet i andra länder än de här berörda är av jämförelsevis ringa intresse. I flertalet av de efter kriget tillkomna nya staterna har från början det proportionella valsättet tillämpats. I Holland och Belgien har röstplikt varit stadgad sedan proportionalism införts. Det må här endast tilläggas, att i Österrike under den republikanska regimen, då proportionellt system tillämpats, röstfrekvensen varit avgjort högre än tidigare, i den mån förhållandena varit jämförliga (före 1918 existerade röstplikt i vissa områden); valdeltagandet var 1920 80.5, 1923 80.2 och 1927 89.3 % av de röstberättigade.

Att på grundval av det här redovisade materialet draga någon bestämd generell slutsats rörande valsättets betydelse för valdeltagandet är icke befogat. Dels är materialet alltför knapphändigt, dels är det endast för få stater möjligt att isolera den faktor, som här är av intresse. Fastslås kan likväl att i regel valdeltagandet i stater med proportionellt system är lika högt som eller högre än i stater med majoritetsval samt att vid övergången från majoritetsval till proportionalism i flera stater en stegring av röstfrekvensen inträtt; i vissa fall, såsom framför allt i Schweiz men även i Norge, har denna stegring varit betydande och kan med tämligen stor säkerhet antagas vara en följd av det nya valsättets införande. I intet fall har en tendens i motsatt riktning kunnat konstateras. Undersökningen av valdeltagandet kan alltså i varje fall icke anses giva belägg för den ofta uttalade uppfattningen, att majoritetsvalsystemet skulle vara ägnat att stimulera det politiska intresset; sannolikheten talar för att motsatsen skulle vara förhållandet.

En i detta sammanhang viktig skillnad mellan majoritetsval och proportionalism framstår teoretiskt som självklart given och bestyrkes vid en praktisk undersökning. Vid majoritetsval, då striden ofta står mellan två partier eller två koalitioner, är utgången stundom på förhand given och intresset för valen slappnar, i andra fall åter, då de stridande parterna hoppas på en seger, som skall medföra majoritet i parlamentet och makt över regeringsbildningen, blir spänningen utomordentligt stor och valdeltagandet inom vissa områden exceptionellt högt. Röstfrekvensen vid majoritetsval uppvisar därför långt större variationer än vid proportionella val. Dels växlar valdeltagandet, beroende på den politiska situationen, i hög grad från ett val till ett annat, dels och framför allt koncentreras partistriden till de ur partipolitisk synpunkt osäkra områdena, under det att de områden, där ett visst partis seger är given, knappast beröras av kampanjen. Under proportionalism blir striden sällan eller aldrig så intensiv som den vid ett majoritetsval kan bli inom särskilt omstridda kretsar, men å andra sidan blir likgiltigheten aldrig så fullständig som vid ett majoritetsval i »säkra» kretsar.

I vissa stater, där under längre tid majoritetsvalssystemet tillämpats utan några modifikationer, framträda klart följderna av det nämnda förhållandet. Inom områden, där ett parti länge haft majoritet, upphöra andra partier att strida om makten; resultatet härav är, att det härskande partiets hegemoni blir alltmera fullständig och att valdeltagandet sjunker till ett minimum. I Förenta staterna och i Schweiz (före 1919) ha, såsom antytts, stora delar av landet bragts utanför partistriderna, och valkampanjen har helt koncentrerats till de omstridda områdena. I England kan samma tendens iakttagas, särskilt under den tid, då konservativa och liberaler voro de enda stora partierna; i vissa delar av Wales och Skottland voro liberalerna, i delar av södra England de konservativa absolut förhärskande. Under tiden 1885—1910 voro 197 av de 560 mandaten i England och Skottland i samma partis ägo; under perioden 1914—1926 förelåg motsvarande förhållande i fråga om 270 av de 435 platserna i Förenta staternas representanthus.

Under ett proportionellt system åter äga, utom i undantagsfall, de ledande politiska riktningarna intresse av att överallt värva nya anhängare, även om dessa äro dömda att inom vederbörande valkrets förbli i minoritet. Propagandan samlas ej till vissa punkter utan sprides över hela landet. Konkurrensen mellan olika politiska uppfattningar blir mera allmän och permanent men får knappast samma skärpa som — inom begränsade områden — under det majoritära systemet.

På andra punkter än de här berörda ställer det sig än svårare att med ledning av gjorda erfarenheter bedöma de argument, som anföras för de olika

valsätten. Siffermässiga jämförelser äro icke — eller endast i ringa mån — möjliga, och de allmänna uttalanden, man finner i politisk och vetenskaplig litteratur, äro i regel betingade av vissa godtyckligt valda utgångspunkter.

Särskilt omstridd är frågan om och i vad mån de politiska partiernas, i mera inskränkt mening partiorganisationernas, inflytande på statslivet står i relation till det valsätt, som tillämpas. Ehuruval partierna allmänt anses vara en integrerande del av nutidens demokratiska system, är den uppfattningen utbredd, att personsynpunkten vid nominering och val av folkrepresentanter äger ett företräde framför partisynpunkten; det talas ständigt om att personligheten bör komma till sin rätt i politiken, att partiernas makt leder till en mekanisering av det politiska livet o. s. v. Uttalanden av denna art göras till förmån för såväl det ena som det andra valsättet; i vårt land ha de framför allt ingått i kritiken av proportionalismen. Någon mera grundlig utredning av hithörande frågor, varvid en klarare fixering av begreppen vore nödvändig, finnes såvitt bekant icke inom den politiska litteraturen. Här skola blott ett par erinringar göras med hänsyn till 1) kandidatnomineringen, 2) valet, och 3) folkrepresentanternas ställning under lagstiftningsarbetet.

I fråga om nomineringen av kandidater beklagas det ofta att partiorganisationerna, d. v. s. ett fåtal personer, som yrkesmässigt, eller i varje fall systematiskt, ägna sig åt politiskt arbete, äro de bestämmande, och att väljaren i gemen intet annat har att göra än att vid röstavgivningen träffa sitt val mellan de av organisationerna utkorade. Det torde icke vara möjligt att på denna punkt fastställa någon mera avsevärd skillnad under olika valsystem. Det påstådda förhållandet, att majoritetsvals-systemet skulle giva partiorganisationerna mindre makt än proportionalismen, bestyrkes i varje fall icke av de engelska erfarenheterna. Sedan årtionden har det här inom de konservativa och liberala partierna varit regel att vederbörande partis centralbyrå utövat ett mycket stort inflytande på kandidatnomineringen; en intim samverkan mellan den centrala ledningen och de lokala organen har förelegat. En person, som önskar kandidera för parlamentet, har ofta anmält sig direkt hos valledningen och av denna i princip antagits såsom kandidat för en bestämd valkrets; valledningens rekommendation till partistyrelsen inom kretsen har i normala fall följts. Inom senare tid torde, framför allt inom arbetarepartiet, de lokala partiorganen ha fått en mera självständig ställning men försök att överlämna kandidatnomineringen åt till partiet anslutna väljare överhuvud — såsom på visst sätt kan anses ske inom det socialdemokratiska partiet i Sverige genom de s. k. provvalen — lära knappast ha förekommit. Överhuvud torde det kunna sägas, att för närvarande i så gott som alla demokratiska stater partiledningarna (vare sig riksledningen eller de lokala organen) ha ett bestämmande inflytande på kandidatnomineringen och att kandidater utanför partierna endast sällan uppträda och blott i rena undantagsfall lyckas bli valda. Det förtjänar betonas att Förenta staterna så till vida intaga en särställning som här s. k. direkta primärval inom partierna äro legalt påbudna i flertalet stater; för att bryta partiledningarnas valde har man bestämt, att kandidatnominering skall ske genom en i stadgad ordning företagen valhandling, varvid i vissa fall endast till partiet anslutna personer, i andra fall alla väljare äga rösträtt. Något försök att överföra detta system till andra stater har såvitt bekant ej förekommit.

Icke heller i fråga om valet torde ur här aktuella synpunkter någon påtaglig skillnad i förhållandena under olika valsystem kunna konstateras. Det har redan anförts, att s. k. självständiga, alltså utanför de stora partiorganisationerna stående kandidater ytterst sällan bliva valda. Antalet »vildar» är i alla moderna parlament försvinnande litet. Redan detta förhållande ger vid handen, att det stora flertalet väljare röstar på partier, icke på personer,

d. v. s. att deras röstning i första hand är betingad av deras politiska åskådning, icke av deras uppfattning om vederbörande kandidaters personlighet. Än klarare framgår detta av det notoriska faktum, att i länder med majoritetsval erkänt betydande kandidater, vilkas politiska ståndpunkt icke överensstämmer med väljaremajoritetens, regelmässigt besegras i strid med obehöfliga motståndare, som omfatta för tillfället mera populära åsikter. Be-tecknande äro de engelska erfarenheterna. Oupphörligt har det här inträffat, att en förskjutning inom opinionen medfört, att de mest framstående stats-män fallit igenom vid valen, ofta i valkretsar, som de under årtionden repre-senterat, och ersatts av politiskt och personligt föga kända representanter för ett annat parti. Så t. ex. ha Gladstone, Balfour, Asquith, Churchill, Henderson och Mac Donald såsom nationellt ryktbara politiker plötsligt sett sig ute-stängda från parlamentet. Det vore lätt att från andra länder med majori-tetsvals-system anförä många liknande fall. I Frankrike torde, vilket givetvis sammanhänger med bristen på ett fast organiserat partiväsen, kandidaternas personlighet ha relativt stor betydelse; framstående politiker ha här stundom lyckats bibehålla sin ställning inom en valkrets oberoende av opinionernas väx-ling.

Huruvida och i så fall på vad sätt någon relation mellan valsättet och de valda representanternas partibundenhet föreligger, skulle möjligen kunna i någon mån belysas genom en undersökning av vissa förhållanden, särskilt frekvensen av partiömröstningar i olika parlament; undersökningar av denna art, som äro ytterst besvärliga och tidsödande, föreligga, såvitt bekant, endast i fråga om England och Förenta staterna. Det kan likväl med säkerhet på-stås, att olikheterna mellan parlament, byggda på skilda valsätt, icke äro mera bestämda och betydande; tvärtom förefaller det, som om i förevarande hänseende andra faktorer skulle vara av långt större vikt än valsättet. Såväl i det engelska parlamentet, som väljes med rena majoritetsval, som i den tyska riksdagen, som utses med genomförd proportionalism, är partibundenheten ytterst framträdande; motsatt är förhållandet t. ex. i Frankrike och Schweiz — där skilda valsätt tillämpas — i varje fall vad beträffar de borgerliga partier-na inom vederbörande parlament.

Översikt av valsättet i vissa främmande länder.

Till proportionsvalssakkunnigas betänkande av år 1921 är såsom bilaga fogad en utförlig redogörelse för det proportionella valsättet i vissa främmande länder. Den nedan givna översikten anknyter till denna redogörelse så till vida som i fråga om där behandlade länder endast kompletterande uppgifter om reformer och viktigare förslag efter 1921 meddelas; blott på ett par punkter, nämligen i avseende å i vissa stater använda utjämningsförfaranden, ha i den nämnda redogörelsen givna referat rekapitulerats. Vidare har en översikt givits av valsättet i ytterligare en del stater, dels för att överhuvud lägga en grund för jämförelser, dels för att närmare belysa det i detta sammanhang väsentliga problemet.

En undersökning av vallagstiftningens utveckling under senare tid, särskilt under den på konstitutionella nydaningar rika efterkrigsperioden, visar att framför allt två synpunkter tryckt sin prägel på reformarbetet, synpunkter, som, konsekvent tillämpade, framstå såsom divergerande. Å ena sidan kravet på lika representation i förhållande till röststyrkan för varje politiskt verksam meningsgrupp, å andra sidan kravet på en begränsning av partisplittringen, särskilt med hänsyn till representationens funktion att bilda underlag för en parlamentarisk regering. Den proportionalistiska synpunkten har i det hela dominerat. Under det att före världskriget majoritetsval i enmansvalkretsar var regel, och proportionellt valsätt ett sällsynt undantag, är nu förhållandet det motsatta. Så gott som alla de stora författningsrevisionerna efter kriget medförde proportionalismens stadfästande. För närvarande råder majoritetsvalsystemet endast i några få stater, med vilka en jämförelse kan ifrågakomma, särskilt England, Frankrike och Förenta staterna. I de båda förstnämnda av dessa stater har frågan om en valreform i proportionalistisk riktning under de senaste åren stått på dagordningen och föranlett häftiga strider. I Förenta staterna har kravet på proportionalism hittills vunnit endast obetydlig anslutning.

I ett stort antal stater har den proportionella principen tillämpats med långt större konsekvens än i vårt land. Så ha i Estland, Lättland, Nederländerna och Tjeckoslovakiet system införts, vilka praktiskt taget kunna sägas innebära, att hela riket vid fördelningen av mandat betraktas som en enda valkrets. I Danmark reserveras ett antal mandat, som efter valet i kretsarna fördelas mellan de inom vissa landområden uppträdande partierna för att åstadkomma proportionalitet. I Tyskland skola partierna i princip erhålla ett antal mandat, som svarar mot antalet för partiet avgivna röster; för att förverkliga denna princip har man ett förfarande i tre etapper, varvid i sista hand mandat utdelas å för hela riket gemensamma kandidatlistor, s. k. rikslistor. I Belgien sker ett utjämningsförfarande inom provinsen, som omfattar flera valkretsar, i Österrike, där tidigare ett bestämt antal mandat avsattes till ett hela riket omfattande utjämningsförfarande, sammanslås enligt gällande vallag flera valkretsar vid den slutliga mandatfördelningen. I alla dessa länder innebär valordningen garantier för att större disproportion mellan röststyrka och representation icke kan förekomma.

Samtidigt har man emellertid genom vissa restriktiva bestämmelser sökt förekomma en excessiv partisplittring. I nästan alla stater med i huvudsak genomförd proportionalitet har uppkomsten av mycket små partier utan avsevärd anslutning inom visst begränsat område försvärats. Så t. ex. få i Danmark endast de partier tävla om tilläggsmandat, vilka uppnått ett kretsmandat eller inom något av de tre områden, i vilka landet är indelat, uppnått ett mot ett mandat svarande antal röster, i Estland blir en meningsriktning ej representerad, om den ej erhåller minst två mandat, i Tyskland kan ett parti på rikslistan icke få flera mandat än det erhållit på kretslistorna.

Den synpunkt, som varit den ledande vid utformningen av dessa speciella garantibestämmelser, har i de stater, där man bibehållit majoritetsvals-systemet, och på de håll i proportionalistiska stater, där man yrkat på nämnda systems återinförande, sett sig såsom avgörande. Man har hållit före att den s. k. proportionella rättvisans krav icke finge vara bestämmande; detta krav måste åsidosättas för att skapa en enhetlig majoritet inom representationen och sålunda möjliggöra bildandet av starka parlamentariska regeringar.

Erfarenheten har emellertid visat att man varken med majoritetsval eller proportionalism uppnår den förstärkning och stabilisering av regeringsmakten, som under de senaste åren i flertalet demokratiska stater allmänt förklarats vara eftersträvansvärd. På vissa håll har man därför övergått till ett valsätt, vid vars tekniska utformande proportionalistiska impulser varit av betydelse, men som med fog kan betecknas med ordet minoritetsvals-system: vid mandatfördelningen betraktas hela landet som en valkrets så till vida som den största minoriteten bland väljarna, såvida den uppnår en viss minimiprocent av alla röster, erhåller ett betydande flertal av alla mandat. Ett system av denna karaktär infördes först i Italien år 1923; det har där avskaffats, men liknande system tillämpas nu i Jugoslavien och Rumänien. På detta sätt säkras den disproportion mellan röststyrka och representation, som vid majoritetsval stundom, men icke alltid, förekommer, och som proportionalismen avser att förebygga.

Belgien.

Vallagen har reviderats 1928 och 1929, men denna revision har i huvudsak varit formell, och bestämmelserna om mandatfördelning ha förblivit oförändrade. Dessa bestämmelser ha ingående refererats i 1921 års utredning. Här må blott erinras om att deputeradekammaren består av 186 representanter, som utses enligt proportionell metod i 30 valkretsar. Hälften av kammaren omväljes vartannat år. Ett utjämningsförfarande äger rum inom de nio provinserna, varvid man utgår från partiernas totala röstetal inom provinsen. Den proportionella principen är alltså tämligen fullständigt genomförd.

Bulgarien.

Enligt vallagen av den 21 juni 1931 väljas 229 medlemmar av representationen i 73 valkretsar, av vilka flertalet utser endast två eller tre representanter; 45 mandat äro reserverade för ett utjämningsförfarande, vid vilket hela riket betraktas som en enda valkrets. Härvid framföra partierna särskilda rikslistor, till vilka vederbörande kretslistor äro anslutna. Partiernas röstetal i alla valkretsar summeras och de 45 mandaten tilldelas de partier, som vid kretsvalen blivit underrepresenterade. Dock komma partier, som icke uppnått åtminstone 2 % av hela antalet avgivna röster, icke i fråga vid fördelningen av tilläggsmandaten. På grund av det ringa antalet mandat i flertalet valkretsar äro emellertid de 45 tilläggsmandaten icke tillräckliga för att garantera fullständig proportionalitet. Vid 1931 års val erhöi det starkaste partiet med

624,000 röster 151 mandat, ett annat parti fick med 408,000 röster endast 79 mandat (64 kretsmandat och 15 riksmandat), kommunisterna fingo med 164,000 röster 31 mandat (6 kretsmandat och 25 riksmandat) o. s. v.

Danmark.

Enligt 1915 års vallag valdes Köpenhamns 24 representanter i folketinget genom proportionella val, 93 mandat besattes genom majoritetsval i enmansvalkretsar, och 23 mandat utgjorde tilläggsmandat, som enligt vissa grunder utdelades åt de grupper, som vid majoritetsvalen blivit missgynnade. Mot detta system, som i sin kombination av majoritetsval och tilläggsmandat torde vara helt ensamstående, anmärktes bl. a., att det icke tillräckligt tillgodosåge den proportionella synpunkten, och att den kombination, på vilket systemet byggde, i själva verket innefattade en motsägelse; om man skulle ha tillräckligt många tilläggsmandat för att åstadkomma full proportionalitet, komme majoritetsvalsprincipens bibehållande att bliva av rent fiktiv karaktär.

1920 genomfördes det nu gällande systemet. Här skall blott erinras om huvudpunkterna i detta. Landet är delat i 24 valkretsar med i allmänhet 4—6 representanter; det totala antalet kretsmandat är 117.¹ Härtill komma 31 tilläggsmandat, vilka äro fördelade på tre landområden: 6 på huvudstaden, 10 på öarna och 15 på Jylland. Sedan platserna inom kretsarna fördelas går man till fördelning av tilläggsmandaten. Härvid komma endast de partier i fråga, som antingen vid kretsvalen erhållit minst ett mandat eller inom något av de tre landområdena erhållit minst så många röster, som i genomsnitt avgivits för varje mandat i landet. Fördelningen av tilläggsmandaten sker med hänsyn till vederbörande partiets samlade röstetal i hela landet, varefter de varje parti tillkommande mandaten enligt vissa tämligen invecklade grunder utdelas på så sätt, att de olika landområdena erhålla sina fixerade antal mandat.

1920 års vallag var en kompromiss och det förutsattes vid dess antagande, att inom kort en ändring skulle komma till stånd. Mot lagen har man dels gjort de anmärkningar, som över huvud bruka riktas mot ett proportionellt system, dels har man påpekat, att lagens syfte icke helt tillgodoses. Det kan tydligen förekomma, att ett parti erhåller flera kretsmandat än dess röststyrka i hela riket betingar, och att sålunda utjämningsförfarandet med tilläggsmandat icke säkrar proportionaliteten. Vid flera tillfällen har så också varit förhållandet. 1926 erövrade den s. k. bondevänstern 4 mandat mera än den skulle ha haft, om riket varit en enda valkrets; de konservativa, den radikala vänstern och socialdemokraterna blevo underrepresenterade. Även 1924 och 1929 blev vänstern något överrepresenterad. Vid flera tillfällen ha förslag om valreform framställts, men något resultat har ännu ej nåtts.

Redan 1921 tillsattes en kommitté för frågans utredande. Av kommitténs år 1922 framlagda betänkade (Betänkning avgivet af den i henhold til lov af 29 April 1921 nedsatte Valglovskommission) framgår, att socialdemokraterna och den radikala vänstern men även de konservativa i huvudsak ställde sig avvisande eller åtminstone tveksamma till tanken på en mera genomgripande reform, under det att inom bondevänstern starka sympatier förefunnos för en återgång till systemet med kombination av majoritetsval och tilläggsmandat. Den motsättning, som kommer till uttryck i kommitténs betänkande, har även sedermera förelegat.

År 1923 framlade ministären Neergaard ett förslag, enligt vilket 80 mandat skulle besättas genom majoritetsval i enmansvalkretsar; ett icke fixerat antal mandat — dock högst 71 — skulle avsättas för ett utjämningsförfarande, som

¹ Här och i det följande räknas ej med det mandat, som tillkommer Färöarna, då detta står utom det vanliga förfarandet.

syftade till partiernas representation i förhållande till deras totala röststyrka inom riket. Förslaget antogs icke av riksdagen; av socialdemokraterna och den radikala vänstern gjordes gällande, att majoritetsval vore tämligen meningslösa, om man skulle ha nästan lika många tilläggsmandat som kretsmandat. Den första ministären Stauning (1924—1926) framlade intet förslag i ämnet. År 1927 föreslog regeringen Madsen—Mygdal en valreform. Enligt förslaget (jfr Rigsdagstidende 1927—1928 Tillæg A, sp. 3127 ff. särskilt sp. 3215 ff.) skulle antalet ledamöter i folkettinget minskas till 120. 80 mandat skulle besättas genom majoritetsval i enmansvalkretsar. Därefter skulle en första utjämningsprocedur företagas, i det att 25 mandat fördelades på 7 olika områden med hänsyn till partiernas totala röststyrkor inom vederbörande områden. Slutligen skulle ett andra utjämningsförfarande förekomma, i det att 15 mandat utdelades på grundval av en beräkning av partiernas röststyrkor inom hela landet. Detta förslag kritiserades under debatterna i folkettinget (Folketingets Forhandlinger 1927—1928 sp. 3376 ff.) av både konservativa, socialdemokratiska och radikala talare. På flera håll gjordes gällande, att förslaget vore avsett att öka regeringspartiets, d. v. s. bondevänsterns representation. Behandlingen av förslaget avbröts genom folkettingets upplösning i mars 1929. Av ett av vederbörande utskott avgivet preliminärt betänkande (Rigsdagstidende Tillæg B, sp. 2281 ff., särskilt sp. 2379 ff.) framgår, att de socialdemokratiska och radikala representanterna i huvudsak ville bibehålla den gällande vallagen oförändrad; de förslogo dock, att antalet tilläggsmandat icke skulle fixeras i lag utan göras beroende av det behov, som vid varje val föreläge för uppnående av full proportionalitet.

Den efter 1929 års val tillträdande regeringen Stauning har ej upptagit frågan om en valreform.

England.

Här har majoritetsvals-systemet utan några som helst modifikationer ständigt tillämpats i fråga om det stora flertalet valkretsar; endast i ett fåtal kretsar har under begränsade perioder ett valsätt, som avsett att i någon mån tillgodose den proportionella synpunkten, använts. Under tiden efter kriget, då ett fast utbildat trepartisystem uppstått, har emellertid frågan om en omläggning av valsättet fått stark aktualitet. Det liberala partiet, som varit och är avsevärt mindre än de båda andra partierna, har vid samtliga val från och med år 1922 fått långt färre mandat i förhållande till sitt samlade röstetal än övriga partier, och liberalerna ha energiskt och systematiskt arbetat för en valreform i proportionalistisk riktning. Inom arbetarepartiet ha vissa sympatier för en dylik reform tidigare framträtt, men under de senaste åren, då partiets styrka snabbt vuxit, har dess majoritet visat sig benägen att acceptera det gällande systemet.

Efter 1929 års val, då arbetarepartiet blev det starkaste partiet och bildade regering utan att äga majoritet i underhuset, fordrade liberalerna, på vilkas ställningstagande regeringens öde var beroende, en valreform. Till införande av det rent proportionella system, som liberalerna önskade, ville arbetarepartiet likväl under inga förhållanden medverka. Efter förhandlingar mellan partierna uppnåddes en kompromiss och regeringen framlade på våren 1931 ett förslag till införande av s. k. alternative vote; det betonades uttryckligen, att detta initiativ tillkommit på grund av liberalernas påtryckning. Enligt förslaget skulle valmannen kunna rösta på flera personer, i första, andra och tredje rummet o. s. v. Om någon kandidat samlat en majoritet röster av första ordningen skall han utan vidare förklaras vald. Därest ingen kandidat erhölet dylik majoritet skall ny röstsammansräkning äga rum, varvid den kandidat, som erhållit det minsta antalet röster av första ordningen, uteslutes, och de

på honom avgivna röstsedlar, som upptaga ett andra namn, överföras på detta. Denna procedur fortgår, till dess någon kandidat erhållit absolut majoritet eller endast två kandidater återstå. Man ville sålunda, såsom vid förslaget framläggande betonades, med en enda valomgång vinna ungefär samma resultat som genom systemet med två valomgångar i Frankrike. Metoden är direkt tillskuren för det engelska tvåpartisystemet; om den kommit till användning t. ex. vid valen 1924 och 1929 kan det med säkerhet antagas, att liberalerna blivit väsentligt starkare representerade, även om de icke på långt när uppnått ett mot deras röststyrka i riket svarande antal mandat.

1931 års förslag antogs efter långa debatter av underhuset mot högerens röster, men överhuset begagnade sin rätt att inlägga veto. Efter den fullständiga omläggning av partigrupperingen, som valen på hösten 1931 medförde, har frågan förlorat sin omedelbara aktualitet; den nu sittande regeringen kommer säkerligen icke att fullfölja arbetet för en valreform.

Huvudpunkterna i det 1931 framlagda lagförslaget om alternativröstning äro av följande lydelse (First schedule): »Väljaren må utpeka den kandidat, som han ställer i första rummet, genom att sätta siffran 1 eller märket x på röstsedeln vid kandidatens namn, och varje röstsedel, som märkts på detta sätt, skall räknas som en företrädesröst åt vederbörande kandidat; han må också sätta siffran 2 vid namnet på den kandidat, som han skulle giva företräde, därest den kandidat, som han i första rummet röstar på, icke kan bli vald, och i sådana fall, då mer än tre kandidater uppträda, må han på motsvarande sätt utpeka de kandidater, han föredrager, genom siffrorna 3 och 4 o. s. v. vid kandidaternas namn.

Om vid röstsammanräkningen en kandidat befinnes ha erhållit en absolut majoritet av rösterna av första ordningen (first preference votes) skall denne kandidat förklaras vald.

Om ingen kandidat erhållit en absolut majoritet av rösterna av första ordningen, skall den kandidat, som erhållit det minsta antalet röster, uteslutas, och varje röstsedel, som upptagit honom i första rummet, och som upptar en av de icke uteslutna kandidaterna i andra rummet, skall överföras till och räknas som en röst för denne andre kandidat, och den kandidat, som erhåller en absolut majoritet av de vid denna rösträkning föreliggande rösterna, skall förklaras vald.»

Om icke heller vid den andra röstsammanräkningen någon kandidat blir vald fortsättes med uteslutning av ytterligare den eller de kandidater, som ha de lägsta röstetalen, och rösterna överföras till de kvarstående kandidaterna på angivet sätt, intill dess någon kandidat erhållit absolut majoritet eller endast två kandidater återstå.

Estland.

De hundra medlemmarna av riksdagen väljas genom proportionella val i tio valkretsar. Platsfördelningen sker likväl genom en central myndighet, huvudkommittén för riksdagsvalen, och härvid betraktas i realiteten landet som en enda valkrets. Valförslagen, som skola innefatta minst fem och högst tjugu kandidater, avgivas minst 60 dagar före valet till huvudkommittén och skola vara undertecknade av minst fem väljare i vederbörande valkrets; till varje valförslag skall fogas en garantisumma av 50,000 mark. Förslagsställarna skola utpeka en viss person, som i vissa frågor tjänstgör som deras ombudsman. En partibeteckning kan, men behöver icke, förekomma å valförslaget resp. röstsedeln. Egenartad är bestämmelsen, att om en på visst sätt registrerad organisations namn användes som partibeteckning organisationen genom hänvändelse till huvudkommittén kan inlägga förbud häremot. Samma person kan icke uppstäl-

las som kandidat i mer än tre valkretsar. De personer, som ingiva valförslag, kunna på förslaget meddela, att deras kandidatlista skall förenas med alla andra på samma sätt betecknade listor i riket till ett s. k. listförband. Staten distribuerar röstsedlar.

Sedan distrikts- och kretsvalskommittéerna företagit sammanräkning av rösterna insändas deras protokoll till huvudkommittén, som har att fördela mandaten. Härvid räknas listförbanden som en helhet. D'Hondts' regel tillämpas: »Det antal röster, som avgivits för varje uppträdande listförband och för varje självständig kandidatlista, delas i tur och ordning med talen 1, 2, 3, 4 o. s. v.; av de vid delningen uppkommande kvoterna avskiljas i storleksordning så många, som motsvara antalet medlemmar i riksdagen.» Det minsta av dessa tal är valdivisorn. Det antal platser, som varje listförband och självständig kandidatlista skall erhålla, bestämmes på så sätt, att man dividerar antalet för listförbandet resp. kandidatlistan avgivna röster med valdivisorn. På motsvarande sätt fördelas sedermera mandaten inom de olika listorna. Sådana kandidater, vilkas namn på valsedeln understrukits av ett visst antal väljare, erhålla vid platsfördelningen särskilt företräde.

För att begränsa den starka partisplittringen infördes 1926 den bestämmelsen, att endast partier med röstetal, motsvarande minst två mandat, erhålla representation. Denna bestämmelse torde ha medverkat till att antalet tävlande partier, som vid de första riksdagsvalen varit 18, vid 1926 års val nedgick till 14. Stadgandet att den förut nämnda garantisumman av 50,000 mark hemfaller till staten, om vederbörande valförslag ej nått representation, torde också verka i samma riktning.

Finland.

Enligt den finska vallagen, som under det sista decenniet förblivit i huvudsak oförändrad, utses de 200 representanterna i riksdagen genom proportionella val i 16 valkretsar. Möjlighet till kartellbildningar partierna emellan föreligga, men något utjämningsförfarande, som utgår från de totala röststyrkorna i hela riket, finnes icke. Trots att valkretsarna i allmänhet äro stora, i genomsnitt dubbelt så stora som de svenska, har det visat sig, att de mindre partierna regelmässigt bli underrepresenterade, d. v. s. erhålla ett mindre antal mandat än en mandاتفördelning på grundval av deras röstsiffror i riket skulle betinga. Förslag om införande av ett utjämningsförfarande ha under hänvisning till detta förhållande vid flera tillfällen framförts såväl av regeringen som av enskilda motionärer.

I anslutning till tidigare framställda förslag, som antingen av riksdagen förkastats eller ock av denna icke slutbehandlats, framlade regeringen år 1924 en proposition (nr 6), enligt vilken 179 mandat skulle fördelas på de olika valkretsarna, under det att 20 mandat skulle reserveras för ett utjämningsförfarande; undantag gjordes för det Lappmarkens valkrets tillkommande mandatet, som besättes genom majoritetsval. Propositionen utgick från, att det existerande kartellförfarandet skulle bibehållas och utvidgas; det skulle bli möjligt för karteller inom de skilda valkretsarna att bilda valförbund av högre ordning för att samverka vid besättandet av de 20 tilläggsmandaten. I fråga om besättandet av tilläggsmandaten föreslogos tämligen invecklade regler, som här ej behöva refereras; nog är att betona, att mandaten skulle fördelas på de vid kretsvalen framförda kandidatlistorna. Regeringsförslaget tillstyrktes med vissa ändringar av grundlagsutskottet (utl. nr 13), men vann icke riksdagens bifall. Särskilt betonades inom riksdagen, att enligt förslaget glest befolkade valkretsar, där valdeltagandet vore ringa, enligt det av regeringen förordade

systemet med tilläggsmandat i fråga om antalet valda representanter kunde komma i ett sämre läge än de mera tätt befolkade valkretsarna.

Regeringen tog hänsyn till denna kritik och framkom vid 1925 års riksdag med en ny proposition (nr 80), som förordade ett utjämningsförfarande av synnerligen egendomlig karaktär. Valförbund (karteller) och fristående valmansföreningar (partier) i kretsarna skulle i och för valen kunna samverka med valförbund resp. valmansföreningar i andra valkretsar, i det att de bildade sammansatta valförbund. Dylika sammansatta valförbund skulle i sin tur kunna sammansluta sig till en valring. Beträffande principerna för mandatfördelningen skulle följande i motiveringen till propositionen uttalade grundsatser gälla: »Valresultatet skulle fastställas sålunda, att, såsom nu är fallet, först skulle uträknas, huru många mandat varje valförbund och fristående valmansförening i viss valkrets tillkomme av valkretsens samtliga mandat på grund av dess där erhållna antal röster. Därefter skulle av centralnämnden i Nylands län valkrets uträknas, huru många riksdagsmannaplatser varje valring och sammansatt valförbund, så ock fristående valförbund och valmansförening på grund av i hela landet erhållen röstmängd ägde besätta, där est hela landet skulle utgöra en enda valkrets. Sammanfaller antalet mandat, som någon valsammanslutning i hela landet erhållit enligt den på förstnämnda sätt verkställda uträkningen, med det på grund av det senare uträkningssättet erhållna, är antalet av dess riksdagsmän slutligt fastställt. Med avseende å de valsammanslutningar, som icke vid uträkning enligt vartdera beräkningssättet erhållit lika antal mandat, skulle justering ske sålunda, att de valsammanslutningar, för vilka summan av valkretsvis i hela landet fastställda mandat överskjuter den, som valsammanslutningen hade tillkommit, om hela landet hade utgjort en enda valkrets, finge avstå platser åt de valsammanslutningar, för vilka nämnda summa utfallit för låg. Åt vilka till sistnämnda grupp hörande valsammanslutningar platsen skall avstås och i vilken valkrets detta skall ske, skulle bestämmas på grund av de jämförelsetal, valsammanslutningarna i de olika kretsarna erhållit. Antalet av i varje valkrets valda riksdagsmän skulle således förbli oförändrat.»

1925 års proposition, på vars i vissa detaljer synnerligen svårtillgängliga regler det ej lär vara anledning närmare ingå, är av stort intresse; den är så vitt bekant det enda förslag till utjämningsförfarande, i vilket man sökt säkra proportionell representation för partierna utan att på något sätt modifiera bestämmelserna om mandatfördelning mellan valkretsarna. Propositionen vann emellertid, ehuru den på berörda sätt sökt möta den inom riksdagen framförda kritiken, icke representationens bifall. I sitt 1926 avgivna betänkande (nr 3) om förslaget betonade grundlagsutskottet med obestriddlig rätt, att det av regeringen förordade systemet likväl i realiteten skulle påverka valkretsarnas inbördes ställning vid riksdagsvalen; de tätt befolkade valkretsarna, där valdeltagandet vore livligt, skulle ur partisynpunkt få ett större inflytande på riksdagens sammansättning än de glest befolkade kretsarna med svagt valdeltagande, även om dessa senare enligt 1925 års förslag — i motsats till enligt 1924 års förslag — formellt siffermässigt finge ett motsvarande antal representanter. Med andra ord: enligt det nya förslaget skulle visserligen icke de tätt befolkade valkretsarna kunna beröva de glest befolkade vissa mandat, men de skulle kunna utöva ett inflytande på mandatens fördelning inom vederbörande kretsar, vilket tydligen enligt utskottets mening innebure ett intrång på principen om kretsarnas absoluta likställighet. Vidare anförde utskottet, i strid mot sina uttalanden av 1924, mera principiella betänkligheter mot förslaget; detta befarades medföra, »att jämväl av relativt ringa meningsgrupper uppburna politiska strävanden bleve företrädade i riksdagen, och detta vore ägnat att leda till ännu större splittring i det politiska livet samt därigenom

bl. a. försvåra bildandet av regering.» Mot utskottets yttrande, som stöddes av de båda största partierna, socialdemokrater och agrarer, reserverade sig en rad representanter för riksdagens mindre partier; bl. a. påpekades av en medlem av svenska folkpartiet, von Born, att »den påstådda faran för uppkomsten av en mängd små, det politiska livet splittrande partisammanslutningar, kan avvärjas genom en bestämning därom, att endast sådana sammanslutningar tagas i betraktande vid den slutliga mandatregleringen, vilka åtminstone i någon valkrets erhålla mandat på grund av där uppnått röstetal.» Riksdagen biföll grundlagsutskottets förslag och avlog regeringspropositionen. Från regeringshåll har intet ytterligare förslag framkommit.

Här nedan angives i fråga om valen 1924, 1927, 1929 och 1930 det antal mandat, som partierna faktiskt erhållit, och det antal mandat, de skulle ha erhållit under ett genomfört proportionellt system. Den förra siffran upptages under a, den senare under b.

	1924		1927		1929		1930	
	a	b	a	b	a	b	a	b
Socialdemokraterna	60	58	60	57	59	55	66	68
Agrarerna	44	41	52	45	60	53	59	55
Nationella samlingspartiet	38	38	34	36	28	29	42	36
Svenska folkpartiet	23	24	24	24	23	23	20	20
Nationella framstegspartiet	17	18	10	14	7	11	11	12
Kommunisterna	18	21	20	24	—	—	—	—
Socialistiska arbetare och småbrukarepartiet	—	—	—	—	23	27	0	2
Finska småbrukarepartiet	—	—	—	—	0	2	1	4
Svenska vänstern	—	—	—	—	—	—	1	2
Övriga	—	—	—	—	—	—	0	1

Frankrike.

Den valordning, som infördes 1919, och som innebar en egendomlig kombination av majoritetsval och proportionalism, tillfredsställde varken det ena eller det andra systemets anhängare och avskaffades 1927. Man återgick då till det före 1919 tillämpade systemet med majoritetsval i enmansvalkretsar; om vid första valomgången ingen kandidat uppnår absolut majoritet, föranstaltas en andra valomgång, varvid relativ majoritet är tillräcklig. Frågan om införande av proportionellt system har under de senaste åren, liksom tidigare vid flera tillfällen, livligt diskuterats. Särskilt partierna ytterst till vänster, men även vissa andra av den gällande ordningen missgynnade grupper, arbeta för en proportionalistisk reform, men en bestämd majoritet synes stå fast vid det nuvarande systemet, även om man ifrågasätter mindre modifikationer i detsamma. Opinionsen mot proportionalismen grundar sig till väsentlig del på förhållandet, att om partierna bleve representerade i förhållande till sina röstetal stora svårigheter för den parlamentariska regimen kunde väntas uppkomma. Vore proportionalism fullt genomförd skulle i den nu sittande kammaren socialdemokraterna, som hittills vägrat att inträda i regeringen tillsammans med borgerliga grupper, och kommunisterna, som systematiskt votera mot varje regering, äga tillsammans omkring 157 platser i stället för 113.

Förenta staterna.

Systemet med majoritetsval i enmansvalkretsar utan några modifikationer dominerar helt i Förenta staterna och synes f. n. icke vara hotat. En organi-

sation (Proportional representation society) arbetar visserligen för proportionalismens införande, men den synes ha vunnit ringa anslutning inom tongivande politiska kretsar. Härmed sammanhänger utan tvivel, att politiska intressegrupper i Förenta staterna i väsentlig utsträckning kunna göra sig gällande inom de existerande partiorganisationernas ram; inom vart och ett av partierna, vilka framför allt tjänstgöra som valtekniska instrument, äro olika särmeningar representerade.

Italien.

Sedan fascismen kommit till makten genomdrevs i juli 1923 en ny vallag, vars syfte var att framkalla en stark regeringsmajoritet; lagen har på vissa håll, såsom i Rumänien och Jugoslavien, efterbildats. Enligt lagen förekom ett antal valkretsar, men i huvudsak betraktades hela landet vid röstsammanräkningen och mandatfördelningen som en enda valkrets. Om nämligen ett parti samlade flera röster än något annat och tillika minst 25 % av alla avgivna röster, skulle det besätta två tredjedelar av platserna i kammaren, eller 356 mandat av 535; övriga platser skulle i sådant fall fördelas på de andra partierna i proportion till deras röstetal. Om ingen lista uppfyllde de angivna kraven skulle genomgående det proportionella systemet tillämpas.

1923 års vallag kom endast till användning en gång, vid valen i april 1924. I februari 1925 antogs en ny vallag, som bestämde om majoritetsval i enmansvalkretsar; denna lag kom aldrig att tillämpas. Den nu gällande vallagen av 17 maj 1928 är helt avpassad efter diktatorsystemet. Vid valet av de 400 medlemmarna i deputeradekammaren är hela landet en valkrets. En av fascistens stora råd efter förslag av vissa fascistiska organisationer uppgjord kandidatlista förelägges valmännen, som blott ha att svara ja eller nej på frågan: »godkänner ni den av fascistens stora råd uppgjorda deputeradelistan»? Skulle det fall inträffa, att listan icke godkännes av en majoritet bland de röstande, skall nyval anordnas. Härvid kunna konkurrerande listor framläggas. Den lista, som vinner det högsta röstetalet, besätter tre fjärdedelar av kammarplatserna; de återstående mandaten fördelas proportionellt på de övriga listorna.

Jugoslavien.

Efter två års diktatur, under vilken parlamentet varit satt ur funktion, inkallades på hösten 1931 en nationalförsamling. De av monarken oktroyerade bestämmelserna om val av medlemmar i denna äro av intresse genom sitt extrema tillgodoseende av majoritetssynpunkten; lagen är uppenbarligen kalkerad på den fascistiska vallagen av år 1923. I huvudsak betraktas landet som en enhet vid valet. Rikslistor kunna uppställas på förslag av 60 väljare i var och en av de 305 valkretsarna. Den rikslista, som når det högsta röstetalet, besätter utan vidare två tredjedelar av mandaten. De återstående mandaten fördelas mellan alla rikslistor, även majoritetslistan, såvida denna erhållit absolut majoritet. Egenartad är också bestämmelsen, att en deputerad förlorar sitt mandat om han upphör att vara medlem av den organisation, som stod bakom den rikslista, på vilken han valts.

Lettland.

De hundra mandaten besättas genom val i fem valkretsar. Den centrala valkommissionen fastställer före varje val det antal mandat, som kommer på varje krets. Minst trettio dagar före valet kunna valförslag, undertecknade av minst hundra väljare, inlämnas till kretsvalnämnderna; förslagsställarna eller den organisation, som står bakom dem, utse en person, som tjänstgör som ombud i vissa fall. Minst sju dagar före valen kunna förslagsställare med olika listor

göra anmälan om ett listförband, d. v. s. att överskottsösterna å de skilda listorna vid mandatfördelningen skola sammanföras. Motsvarande anmälan om förening av i olika valkretsar ingivna kandidatförslag kan också ske. I dessa fall skall anmälas, i vilken ordning kandidaterna på de olika listorna skola ifrågakomma vid mandatfördelningen. Valförslagen skola upptaga partibeteckning. Staten trycker och distribuerar röstsedlarna; de olika kandidatförslagen uppföras å skilda röstsedlar, innehållande partibeteckning samt namnen på de tre första kandidaterna på förslaget.

Sedan röstsammanräkning företagits i valdistrikt och valkretsar insändas protokoll häröver till den centrala valkommissionen. Antalet i varje valkrets avgivna röster delas med det antal mandat, som tillkommer kretsen. Därpå delas det antal röster, som avgivits för varje särskild lista, med den erhållna valkvoten; av denna delning framgår det antal mandat som varje lista erhållit. De rester, som uppkomma, sammanslås med resterna från förbundna listor och en ny uträkning företages. På motsvarande sätt förfäres med resterna från för hela riket förbundna listor. Ett 1928 antaget tillägg till 1922 års vallag stadgar bl. a., tydligen i syfte att begränsa partisplittringen, att till varje kandidatförslag skall fogas en garantisumma av 1,000 lats. Denna summa återbetalas endast, om det listförband, till vilket förslaget är anslutet, erövrat minst ett mandat i varje valkrets.

Nederländerna.

Valsättet har sedan 1921 icke ändrats. Vid fördelningen av de hundra mandaten i andra kammaren betraktas riket som en valkrets; full proportionalitet är alltså genomförd.

Norge.

Enligt 1919 års vallag väljas de 150 medlemmarna av stortinget genom proportionella val i 29 valkretsar; i varje valkrets utses tre till åtta representanter. Något utjämningsförfarande föreligger ej. Den proportionella principen kan följaktligen verka endast i begränsad omfattning. Följande ur 1927 års kommittébetänkande rörande valordningen hämtade tabell upptager det antal mandat, som de olika partierna uppnått vid 1921, 1924 och 1927 års val, samt det antal mandat, de skulle ha erhållit, därest hela riket utgjort en enda valkrets. Kolumnen a upptager det förstnämnda antalet, kolumnen b det sistnämnda.

	1921		1924		1927	
	a.	b.	a.	b.	a.	b.
Högern och frisinnade vänstern	57	51	54	50	30	36
Frisinnade vänstern	—	—	—	—	1	2
Bondepartiet	17	20	22	20	26	22
Vänstern	37	30	34	28	30	26
Radikala folkpartiet	2	3	2	2	1	2
Socialdemokraterna	8	14	8	13	—	—
Arbetarepartiet	29	32	24	28	59	56
Kommunistpartiet	—	—	6	9	3	6

Såsom synes äro divergenserna mellan antalet erhållna och antalet av de totala röstsummorna betingade mandat procentuellt vida större än i Sverige; 1924 blevo av de 150 platserna icke mindre än 18 »felplacerade». Detta förhållande beror väsentligen därpå, att de norska valkretsarna i genomsnitt äro avsevärt mindre än de svenska. 1919 års valordning har från olika håll utsatts för

kritik, bl. a. på den grund, att den icke ansetts tillräckligt tillgodose den proportionella synpunkten. Den 27 juli 1927 tillsatte stortinget en kommitté på 5 ledamöter med uppdrag att utreda frågan om en valreform och vissa andra konstitutionella spörsmål. I sitt andra betänkande, avgivet den 8 april 1929, behandlade denna kommitté valsystemet. Några punkter i kommitténs betänkande (Innstilling om Valgordningen) skola här refereras.

Efter att ha avvisat tanken på återinförande av rena majoritetsval och på en kombination av majoritetsval och tilläggsmandat ingick kommittén på möjligheten att komplettera det föreliggande proportionella systemet; att ett behov av en utveckling av proportionalismen föreläge betonades under hänvisning till den ovan återgivna tabellen över valen 1921—1927. Kommittén ingick särskilt på möjligheten att avsätta ett visst antal mandat, exempelvis 18, som, sedan valet i kretsarna försiggått, skulle fördelas på de underrepresenterade listorna i vederbörande kretsar, under hänsynstagande till partiernas totala röststyrkor i hela riket. En dylik anordning fann sig kommittén dock icke kunna tillstyrka. Det framhölls särskilt, att härigenom en ändring av valkretsarnas representation faktiskt skulle inträda, att i en viss krets ett parti med stöd av outnyttjade röster skulle kunna få ett tilläggsmandat, trots att ett annat parti i kretsen hade flera outnyttjade röster, att vissa valtaktiska manövrer skulle underlättas — så t. ex. skulle ett parti med stark ställning i de stora folkrika valkretsarna i dessa kunna uppträda under annan beteckning än i övriga delar av riket och härigenom bliva överrepresenterat — samt att en ökad partisplittring vore att befara. Understrykas bör, att kommitténs motivering i huvudsak är av den art, att den väl drabbar ett system med tilläggsmandat, som efter valen utportioneras på de olika kretsarna, men icke ett system med riksmandat i egentlig mening, vilka besättas med ledning av särskilda rikslistor. Sistnämnda möjlighet berörde kommittén endast i största korthet (sid. 21). Det anfördes att även detta förfaringssätt skulle föra med sig förskjutningar i valkretsarnas representation.

Kommittén slutade med att endast föreslå minskning av antalet valkretsar samt införande av ett förfarande med listförbund (ungefär detsamma som kartellerna i Sverige). Sistnämnda förslag upptogs sedermera i en kunglig proposition av 2 nov. 1929, som i huvudsak tillstyrktes av vederbörande stortingsutskott. På grundval härav antogs på våren 1930 en lag om vissa ändringar i den norska valordningen (utfärdad 21 mars).

I december 1931 avgav 1927 års kommitté ett nytt betänkande rörande valordningen (Utkast till grunnlovsförslag om valgordningen, avgitt desember 1931, Oslo 1932). Detta betänkande innehåller, enligt stortingets direktiv av 31 mars 1930, inga rekommendationer, utan endast utkast till grundlagsändringsförslag, utgående från skilda, i den offentliga diskussionen framförda principer. Särskilt ha olika möjligheter till utjämningsförfarande uppmärksamats; bl. a. föreligga flera förslag till kombination av proportionalism och ett system med tilläggsmandat, vilka skulle besättas genom ett förfarande med rikslistor (sid. 33 ff.).

Polen.

Av de 444 medlemmarna i andra kammaren väljas 372 i särskilda valkretsar, 72 genom rikslistor. Vid kretsvalen gäller, att skriftligt meddelande med kandidatförslag och deklaration av partibeteckning måste ingivas till vederbörande valnämnd senast trettio dagar före valdagen. Valsedlar tryckas och distribueras av staten. Platserna fördelas enligt samma proportionella grunder som i Sverige mellan de inom kretsen konkurrerande partierna.

Skriftlig anmälan av kandidater på rikslistorna skall ingivas till ordföranden i den för riket gemensamma valkommissionen senast fyrtio dagar före val-

dagen. Dylik anmälan skall vara undertecknad av minst fem ledamöter av riksdagen eller av tusen valberättigade från en valkrets eller minst femhundra valberättigade från vardera av två kretsar. Riksvälförslagen, som skola innefatta också partibeteckning, bliva officiellt kungjorda genom valkommissionens förslag; man utgår från att samma partibeteckningar användas som inom de särskilda kretsarna. Sedan mandaten i kretsarna fördelats sker fördelning av de 72 rikspplatserna mellan sådana partier, som redan erhållit platser inom minst sex valkretsar. Till grund för denna fördelning, som äger rum enligt proportionell metod, lägges det antal platser, som vederbörande partier erhållit i valkretsarna, icke partiernas sammanlagda röstetal.

Som synes går systemet med rikslistor i Polen icke ut på att tillgodose proportionalismens synpunkt; tvärtom är systemet här utformat på sådant sätt, att det ökar de större partiernas representation. Ett system av i huvudsak samma innebörd tillämpas vid val av senaten.

Rumänien.

1926 års vallag söker genom egenartade bestämmelser motverka partisplittningen och bidra till uppkomsten av en regeringsduglig majoritet. Landet är vid val till deputeradekammaren uppdelat i valkretsar, men vid röstsammanräkningen och mandatfördelningen betraktas i vissa fall riket som en enhet. Valsedlar från olika kretsar, som upptaga samma partibeteckning, bliva nämligen sammanräknade. Om ett parti erhållit minst 40 % av alla i riket avgivna röster och tillika är det största partiet, får det utan vidare hälften av alla mandat. De återstående mandaten fördelas på samtliga partier, inklusive majoritetspartiet, i förhållande till antalet avgivna röster; härvid kommer likväl parti, som ej uppnått minst 2 % av samtliga röster, icke i fråga. En modifikation av dessa regler föreligger dock så till vida, som ett minoritetsparti, vilket i vissa valkretsar erhållit absolut majoritet, i dessa kretsar får så många platser, som dess röststyrka enligt proportionell grundsats betingar. — Om intet parti fyller de ovan angivna villkoren, tillämpas genomgående proportionellt system.

Då denna vallag första gången tillämpades år 1926, samlade ett parti, folkpartiet, något mer än 50 % av alla avgivna röster. Partiet besatte, sedan 23 av de 387 platserna givits åt ett minoritetsparti, som i vissa kretsar hade majoritet, till en början hälften av de återstående platserna, d. v. s. 182. Vid fördelningen enligt proportionell princip av de därefter återstående 182 platserna erhöll partiet ytterligare 110 platser. I det hela fick partiet alltså icke mindre än 282 av 387 mandat.

Schweiz.

Vallagen har sedan 1921 icke undergått någon ändring. Vid valen av de f. n. 198 mandaten i nationalrådet utgöra kantonerna och halvkantonerna valkretsar. Antalet representanter i varje valkrets är följaktligen i hög grad skiftande. 3 valkretsar ha blott ett mandat vardera, under det att 11 valkretsar ha 6—9 representanter och de båda största kantonerna Zürich och Bern 27, resp. 34 representanter. Något utjämningsförfarande förekommer ej och har såvitt bekant icke ifrågasatts; under det federala systemet framstår det som självklart, att kantonerna skola utgöra helt fristående valkretsar.

Tjeckoslovakiet.

De trehundra medlemmarna i deputeradekammaren väljas enligt 1920 års vallag — väsentligt ändrad 1925 — genom proportionella val i 23 valkretsar,

som utse från 6 till 45 representanter vardera. Valförslag inom valkretsarna skola ingivas av minst 100 väljare. Tre successiva platsfördelningar förekomma. Den första platsfördelningen sker inom valkretsen: det sammanlagda antalet i kretsen avgivna röster delas med antalet mandat i kretsen och den sålunda erhållna valkvoten lägges till grund för platsfördelningen; varje partis rösttal delas med kvoten och partiet tilldelas det antal mandat, som härav betingas. Vid denna procedur bliva tydligen icke alla mandat fördelade. En andra platsfördelning verkställs av en under inrikesministeriet sorterande centralkommission och härvid betraktas hela landet som en enda valkrets. Man utgår från de reströster, som föreligga i de olika valkretsarna, d. v. s. de röster, som förblivit oförbrukade vid den första platsfördelningen. Rösterna på de kretslistor, som upptaga samma partibeteckning eller sannolikt kunna antagas utgå från samma parti — i senare fallet infordras uppgift härom från företrädare för förslagsställarna i kretsarna — räknas som en helhet. Vid den nya platsfördelningen komma endast av partierna anmälda rikslistor i fråga; dessa rikslistor kunna likväl endast upptaga personer, som redan kandiderat i valkretsarna. Enligt år 1925 införda bestämmelser, som avse att begränsa partisplittringen, komma vid den nya platsfördelningen endast de partier, som i någon krets lyckats uppnå representation, i fråga. Platsfördelningen går till på så sätt, att reströsterna summeras och det sålunda uppkomna talet delas med antalet återstående platser plus 1. Varje partis samlade tal av icke förbrukade röster delas med denna valkvot och ett parti erhåller så många röster som valkvoten innehåller i röstetalet. De mandat, som även vid denna andra rösträkning förbli obesatta, fördelas i en tredje räkning mellan de partier, som uppvisa de högsta antalen reströster. Vid såväl andra som tredje röstsammanräkningen tilldelas platserna de skilda partiernas kandidater alltefter den ordning, i vilka dessa förekomma på rikslistorna.

Tyskland.

Den gällande valordningen utgår från regeln, att antalet platser i riksdagen skall stå i förhållande till antalet vid vederbörande val avgivna röster; i princip utdelas ett mandat på 60,000 röster. Valförfarandet sker i tre etapper: först fördelas mandat inom de 35 valkretsarna, sedan inom de 17 förbundsvalkretsarna, och slutligen inom riket som en enhet. Valförslag inom kretsarna skola ingivas av minst 500 väljare — eller av minst tjugo väljare, som göra det sannolikt, att de äga stöd av 500 väljare — senast på sjuttonde dagen före valdagen. Dylikt valförslag skall vara försett med en överskrift, som hännyftar på kandidaternas partiställning och tjänar att skilja förslaget från andra valförslag. I varje valförslag skall uppgivas namnet på ett ombud, som inför valmyndigheten i kretsen äger att uppträda å förslagsställarnas vägnar. Senast på tolfte dagen före valet kan inför valledaren inom förbundsvalkretsen anmälan ske om förbund mellan olika kretslistor; dylik anmälan avgives av de å valförslagen angivna ombuden. Vidare kunna senast å fjortonde dagen före valet s. k. riksvalförslag inlämnas till den av inrikesministern utnämnde riksvallledaren. Dylikt förslag skall vara undertecknat av minst 20 väljare. Även på dessa förslag skall ett ombud för förslagsställaren angivas. En kandidat får ej förekomma på mer än en rikslista, men väl samtidigt på en rikslista och en kretslista, såvida nämligen eventuellt röstöverskott å den senare enligt avgiven förklaring skall komma den förra till godo. Senast å tionde dagen före valet kan hos kretsvalledaren göras anmälan, att överskott av röster, som avgivits för en bestämd kretslista, skall komma en viss rikslista till godo. Sedan 1923 ombesörjer staten tryckning och distribution av valsedlar. Å röstsedlarna äro de olika valförslagen upptagna i nummerordning med partibeteck-

ningen utsatt; endast de fyra första namnen på valförslaget upptagas. Valmannen utmärker genom ett kors eller på annat sätt det valförslag, som han vill rösta på.

Vid röstsammanräkningen fastställer först valutskottet i valkretsen det antal röster, som tillfallit varje förslag i kretsen. Ett valförslag tilldelas ett mandat för varje uppnått antal av 60,000 avgivna röster. Överskottsröster komma förbundna vallistor inom förbundsvalkretsen tillgodo. Valutskottet i förbundsvalkretsen sammanräknar de överblivna rösterna från förbundna listor, varvid på 60,000 röster kommer ett mandat, vilket för varje gång tilldelas den lista, som har att uppvisa det största antalet överskottsröster. Emellertid kommer ingen platstilldelning överhuvud taget till stånd, om ej minst 30,000 överskottsröster kommit åtminstone en av de förbundna listorna till del. De inom förbundsvalkretsen ej förbrukade rösterna komma i betraktande vid tilldelandet av mandat åt den rikslista, till vilken de förbundna listorna äro anknutna. Riksvalutskottet sammanräknar samtliga i valkretsarna och förbundsvalkretsarna överblivna röster, därvid fördelande dem på de rikslistor, till vilka man i valkretsarna anslutit sig. Även på detta stadium av valsammanräkningen kommer ett mandat för varje 60,000-tal röster på en listas (här rikslistas) andel. En rest på mer än 30,000 röster likställs med 60,000. Emellertid får en rikslista under inga omständigheter flera mandat än sammanlagda antalet av de mandat, som tillfallit de till densamma anknutna kretslistorna. Denna inskränkning har visat sig vara av väsentlig betydelse; så t. ex. fingo på grund härav 1920 kommunisterna med 442,000 röster blott två platser; 1928 blevo två partier, med resp. 110,000 och 266,000 röster, orepresenterade.

I regel uppsätta partierna sina främsta män på rikslistorna; många av rikslistans kandidater förekomma regelmässigt också på en kretslista. I valagitationen inta rikskandidaterna främsta rummet. År 1924 (andra valet) voro av 493 mandat 360 krets-, 60 förbunds- och 73 riksmandat; motsvarande siffror 1928 voro 345, 71 och 75, 1930 398, 88 och 91.

I huvudsak samma valordning som i riket gäller i delstaterna.

Det tyska systemet har blivit föremål för mycken kritik. Det har ansetts, att de stora valkretsarna leda till att valakten mekaniseras, i det att väljarna i regel helt sakna personlig uppfattning om kandidaterna. Man har också förklarat den stränga tillämpningen av den proportionella principen vara en av orsakerna till den stora partisplitringen; vid 1928 års val uppträdde 35, vid 1930 års val 27 partier, av vilka visserligen mindre än hälften lyckades uppnå representation. Ett stort antal reformförslag ha under de senaste åren framlagts såväl av politiker som av vetenskapsmän, och skilda regeringar ha anslutit sig till kravet på en valreform. (En utförlig redogörelse återfinnes i »Vorschläge zur Wahlreform», ett memorandum av inrikesministeriet.)

I augusti 1930 framlade regeringen Brüning ett utarbetat förslag (jfr Reichsrat, Tagung 1930, nr 151). Enligt detta skulle riket indelas i 162 valkretsar, vilka skulle sammanföras till 31 valförband. I princip skulle ett mandat komma på 70,000 (enligt i riksrådet beslutad ändring 75,000) väljare. Bestämmelserna om inlämnande av valförslag och om statens skyldighet i fråga om röstsedlarna bortfalla. Varje röstsedel kan upptaga en, två eller tre kandidater; den kan angiva partibeteckning och skall göra det, om mer än en kandidat upptages. Vid röstsammanräkning tjänar valförbandet som enhet. Kandidater, som uppförts på röstsedlar utan partibeteckning, förklaras valda, om de erhållit minst 70,000 röster. Alla under samma partibeteckning avgivna röster sammanräknas, och varje parti erhåller det antal platser som dess röstetal, dividerat med fördelningstalet (70,000), betingar. Vid fördelningen av partiets mandat tillämpas d'Hondts regel.

Vid detta förfarande uppstå reströster. För att utnyttja dessa reströster be-

stämme, att en utjämning skall ske inom tolv s. k. landsgrupper. Härvid har varje parti, som enligt den primära röstsammanräkningen erhållit minst en plats, anspråk på så många ytterligare mandat, som motsvarar dess antal rest-röster, dividerat med 70,000. Dessa mandat fördelas på kretslistorna med det högsta antalet reströster. Ett motsvarande förfarande sker i fråga om kandidater, som uppsatts på röstsedlar utan partibeteckning. Utjämningsförfarandet för hela riket skall däremot enligt förslaget avskaffas.

1930 års förslag, som icke slutbehandlats av riksdagen, söker såsom synes främja personsynpunkten genom att möjliggöra val av utan anknytning till något parti uppträdande kandidater. Genom de små valkretsarna vill man åstadkomma en närmare förbindelse mellan valmännen och kandidaterna. Tillika är emellertid den proportionella principen synnerligen väl tillgodosedd genom att mandatfördelningen sker i de stora valkretsförbanden, samt genom det särskilda utjämningsförfarande, som anordningen med landsgrupper möjliggör. En begränsning av proportionalismen, som för förslaget upphovsmän synes ha framstått såsom betydelsefull, ligger likväl däri, att inom landsgrupperna endast sådana partier kunna erhålla mandat, som redan fått någon kandidat vald inom ett valförband. I samma riktning verkar också det föreslagna sloandet av rikslistorna. På dessa punkter har man modifierat proportionalismen för att begränsa partisplittringen.

Österrike.

Enligt 1920 års vallag bestod det österrikiska nationalrådet av 175 representanter, av vilka 160 utsågos i 25 valkretsar och de återstående 15 genom ett utjämningsförfarande. Inom kretsarna skulle senast tre veckor före valdagen valförslag inlämnas till kretsvalnämnden; dessa skulle vara undertecknade av minst hundra väljare inom kretsen och upptaga högst dubbelt så många kandidater som antalet mandat i kretsen. Vidare skulle i valförslaget uppgivas namnet på ett ombud, som utsågs av förslagsställarna för bevakande av vederbörande partis intressen. Fördelningen av platser inom kretsen skedde enligt d'Hondts regel. De härvid uppkommande överloppsrösterna sammanlades för hela riket partivis, varefter de 15 tilläggsmandaten fördelades i förhållande till partiernas röstöverskott; dock skulle intet parti erhålla flera tilläggsmandat än kretsmandat. Före utjämningsproceduren kunde partierna genom ombud för förslagsställarna i kretsarna ingiva rikslistor; de partierna tillkommande tilläggsmandaten tilldelades i sådant fall de på rikslistorna uppförda kandidaterna i tur och ordning. Om ej rikslista ingivits, fördelades varje partis platser på partiets förslag i de olika valkretsarna, allt efter storleken av överskottstalen i varje krets. Vid det enda val, då detta system tillämpades, erhöi det minsta partiet, stor-tyskarna, 8 av de 15 tilläggsmandaten, under det att de båda stora partierna, de kristligt sociala och socialdemokraterna, erhöi resp. 3 och 4 mandat.

År 1923 antogs en valreform; motiven till denna voro, såvitt av nationalrådets debatter i ämnet framgår, utan intresse i detta sammanhang. Genom den nya vallagen av den 16 juli 1923 ersattes utjämningsförfarandet medelst riksmandat med ett annat utjämningsförfarande: de 25 valkretsarna — med tillsammans 165 representanter — sammanfördes i 4 valkretsförband, inom vilka en andra fördelningsprocedur äger rum. Bestämmelserna om nominering o. dyl. förblevo i huvudsak oförändrade.

Enligt 1923 års lag delas inom varje krets antalet avgivna röster med antalet mandat plus 1. Varje parti får så många mandat, som en division av dess antal röster med det erhållna valtalet betingar. De röster, som härvid icke bliva utnyttjade och de mandat, som icke bliva besatta, komma till använd-

ning vid utjämningsförfarandet inom valkretsförbundet. Inför detta utjämningsförfarande kunna partierna framlägga särskilda kandidatlistor; på dessa få likväl endast upptagas personer, som kandiderat inom någon valkrets. Ingives ej dylik lista, fördelas eventuella tilläggsmandat på vederbörande partis kretslistor. Mandatfördelningen sker enligt d'Hondts regel. För att förekomma partisplittring har man infört bestämmelsen, att endast de partier, som erhållit åtminstone ett kretsmandat inom hela riket, komma i fråga vid fördelningen av restmandaten inom valkretsförbunden.

Utjämningsförfarandet har visat sig vara av stor betydelse. Vid 1923 års val besattes 25, vid 1927 års val 13 platser i valkretsförbanden. Om det värde, förfarandet kan ha för smärre partier, vittnar förhållandet, att av de tio platser, som det stor-tyska partiet besatte vid 1923 års val, icke mindre än 8 vunnos genom reströster från olika valkretsar.

Den österrikiska vallagen har från skilda utgångspunkter kritiserats. Å ena sidan har man ansett, att den alltför mycket gynnar de större partierna, å andra sidan har man beklagat det stora inflytande, som partierna som sådana på grund av lagen erhålla. Ett stort antal förslag till reformer ha framställts, bl. a. av professor Hans Kelsen, men något resultat har ännu ej nåtts (jfr Fleischer, *Österreichische Wahlreform*, Wien 1929).

Mandatfördelning vid andrakammarvalet år 1921, därest fördel-

Valkretsar		A n t a l r ö s t e r ¹					
		Höger	Bonde- för- bundet	Liberala	Social- demo- krater	Vänster- social- ister	Kommu- nister
1	Stockholms stad	48 266	—	14 392	66 822	863	9 350
2	» län	17 748	3 832	9 144	32 023	—	4 358
3	Uppsala »	8 118	5 722	9 091	16 818	1 597	1 513
4	Södermanlands »	8 874	3 974	15 078	26 879	—	2 138
5	Östergötlands »	24 427	11 992	12 992	43 216	—	3 993
6	Jönköpings »	28 148	11 434	15 220	14 509	4 796	—
7	Kronobergs »	18 430	7 050	6 722	11 450	1 806	—
8	Kalmar »	27 982	7 374	7 752	14 106	1 742	2 165
9	Gotlands »	3 262	7 491	2 401	2 305	—	—
10	Blekinge »	12 343	3 285	7 466	16 692	987	—
11	Kristianstads »	18 781	5 448	18 926	25 583	1 277	—
12	Malmö m. fl. städer	23 569	—	3 410	42 466	—	741
13	Malmöhus läns v:s	15 963	17 959	11 516	49 969	—	729
14	Hallands län	16 900	10 560	5 770	13 386	—	—
15	Göteborgs stad	17 973	—	8 793	35 495	—	3 099
16	Göteborgs o. Bohus läns landstingsomr.	19 801	5 536	9 560	19 046	—	699
17	Älvsborgs läns norra v:s	12 743	8 188	10 723	14 969	956	—
18	» » södra »	20 834	6 870	5 379	8 204	1 044	—
19	Skaraborgs län	21 735	13 430	14 122	13 703	1 327	1 565
20	Värmlands »	13 116	4 333	23 425	28 640	—	9 817
21	Örebro »	8 976	5 844	15 696	25 055	—	3 695
22	Västmanlands »	6 166	6 945	9 736	22 586	609	4 675
23	Kopparbergs »	6 603	9 804	19 531	27 096	3 548	8 182
24	Gävleborgs »	6 971	10 839	14 079	33 196	8 595	6 928
25	Västernorrlands »	10 621	10 384	16 359	15 535	14 070	5 589
26	Jämtlands »	5 637	7 075	12 783	5 740	2 708	3 161
27	Västerbottens »	14 423	3 187	19 273	2 818	4 002	—
28	Norrbottens »	10 892	3 803	6 269	2 548	6 314	7 958
Hela riket		449 302	192 269	325 608	630 855	56 241	80 355
Riksmandat							Summa

Såsom ett partis rösttal inom en valkrets har vid denna fördelning räknats partiets *samman-* (jfr högern i Jönköpings län). Där gemensam lista mellan olika partier förekommit, har det i den

¹ Dessutom avgåvos under diverse väljarbeteckningar 7 322 röster.

Bil. C.

ningen skett efter de i propositionen föreslagna grunderna.

A n t a l m a n d a t													
Höger		Bonde- förbundet		Liberala		Social- demokrater		Vänster- socialister		Kommun- nister		Summa	
Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.	Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.	Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.	Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.	Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.	Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.	Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.
5	6	—	—	1	1	7	8	—	—	1	1	14	16
2	2	—	—	1	1	5	6	—	—	—	—	8	9
1	1	1	1	1	1	2	2	—	—	—	—	5	5
1	1	—	—	2	2	3	4	—	—	—	—	6	7
3	3	1	1	1	1	5	7	—	—	—	—	10	12
3	4	1	1	2	2	2	2	—	—	—	—	8	9
2	2	1	1	1	1	1	2	—	—	—	—	5	6
4	4	1	1	1	1	2	3	—	—	—	—	8	9
1	—	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	3	3
2	2	—	—	1	1	2	3	—	—	—	—	5	6
2	2	—	—	2	3	4	4	—	—	—	—	8	9
2	3	—	—	—	—	5	5	—	—	—	—	7	8
1	2	2	2	1	1	6	6	—	—	—	—	10	11
2	3	1	1	—	—	2	2	—	—	—	—	5	6
2	2	—	—	1	1	4	5	—	—	—	—	7	8
3	4	1	1	1	1	3	3	—	—	—	—	8	9
2	2	1	1	1	2	2	2	—	—	—	—	6	7
3	3	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	4	5
3	3	1	2	2	2	2	3	—	—	—	—	8	10
1	2	—	—	3	3	4	4	—	—	1	1	9	10
1	1	—	1	2	2	4	5	—	—	—	—	7	9
1	1	1	1	1	1	3	4	—	—	—	—	6	7
1	1	1	1	2	3	4	4	—	—	1	1	9	10
1	1	1	1	2	2	4	4	1	1	—	1	9	10
1	1	1	1	2	2	2	3	2	2	1	1	9	10
—	1	1	1	2	2	1	1	—	—	—	—	4	5
2	3	—	—	4	3	—	—	—	1	—	—	6	7
2	2	—	—	1	1	—	—	1	2	2	2	6	7
54	62	18	21	38	41	80	93	4	6	6	7	200	230
6	—	7	—	5	—	5	—	3	—	4	—	30	—
60	62	25	21	43	41	85	93	7	6	10	7	230	230

lagda rösttal inom valkretsen, oavsett om rösterna avgivits under skiljaktliga väljarbeteckningar officiella statistiken *beräknade* rösttalet använts vid fördelningen. Detta gäller samtliga tabeller.

Mandatfördelning vid andrakammarvalet år 1924, därest fördel-

	Valkretsar	A n t a l r ö s t e r ¹					
		Höger	Bonde- för- bundet	Liberala	Frisin- nade	Social- demo- krater	Kommun- ister
1	Stockholms stad	55 137	—	11 568	7 166	79 103	9 376
2	» län	18 608	7 289	3 577	6 327	34 448	4 490
3	Uppsala »	8 848	4 937	1 419	6 148	18 545	1 407
4	Södermanlands »	9 712	3 897	989	11 859	30 085	1 549
5	Ostergötlands »	24 845	11 378	4 920	7 782	42 418	3 990
6	Jönköpings »	22 824	11 809	—	16 094	17 438	3 163
7	Kronobergs »	17 877	7 732	—	5 315	13 524	1 445
8	Kalmar »	21 718	11 620	2 701	4 382	16 018	3 148
9	Gotlands »	4 590	6 972	—	2 773	2 867	—
10	Blekinge »	13 478	3 118	1 314	5 139	17 150	411
11	Kristianstads »	16 749	8 466	—	15 994	25 928	1 101
12	Malmö m. fl. städer	27 018	—	630	3 088	44 861	1 599
13	Malmöhus läns v:s	14 625	20 576	7 391	2 411	51 440	292
14	Hallands län	17 126	10 577	3 632	1 972	13 348	1 343
15	Göteborgs stad	20 956	—	8 030	2 549	36 831	4 309
16	Göteborgs o. Bohus läns landstingsomr.	19 827	5 110	5 252	3 385	17 440	1 506
17	Älvsborgs läns norra v:s	13 658	6 010	1 153	7 815	17 754	1 550
18	» » södra »	19 453	5 281	472	3 976	9 750	897
19	Skaraborgs län	24 044	10 024	1 106	13 587	17 796	1 091
20	Värmlands »	12 776	7 066	2 109	14 176	33 003	7 267
21	Örebro »	9 892	4 083	3 669	12 040	27 042	3 946
22	Västmanlands »	7 586	6 044	1 925	6 771	23 989	2 781
23	Kopparbergs »	7 980	8 036	1 588	17 078	31 434	7 198
24	Gävleborgs »	7 532	9 481	1 999	9 788	39 298	6 844
25	Västernorrlands »	11 234	10 913	1 482	9 698	33 638	6 301
26	Jämtlands »	6 641	5 849	1 039	9 485	10 563	3 281
27	Västerbottens »	14 713	231	1 662	17 508	9 460	—
28	Norrbottnens »	11 810	3 897	—	4 607	10 236	9 617
Hela riket		461 257	190 396	69 627	228 913	725 407	89 902
							Riksmandat
							Summa

¹ Dessutom avgåvos under diverse väljarbeteckningar 84 röster.

ningen skett efter de i propositionen föreslagna grunderna.

A n t a l m a n d a t													
Höger		Bonde- förbundet		Liberala		Frisinnade		Social- demokrater		Kommun- ister		Summa	
Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.	Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.	Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.	Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.	Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.	Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.	Enligt pro- pos.	Fak- tisk för- deln.
5	6	—	—	1	1	—	—	8	9	—	—	14	16
2	2	1	1	—	—	—	1	5	6	—	—	8	10
1	1	—	1	—	—	1	1	3	2	—	—	5	5
1	1	—	—	—	—	1	2	4	4	—	—	6	7
3	4	1	1	—	—	1	1	5	6	—	—	10	12
3	3	1	2	—	—	2	2	2	2	—	—	8	9
2	3	1	1	—	—	—	—	2	2	—	—	5	6
4	3	2	2	—	—	—	1	2	3	—	—	8	9
1	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3
2	2	—	—	—	—	—	1	3	3	—	—	5	6
2	2	1	1	—	—	2	2	3	4	—	—	8	9
3	3	—	—	—	—	—	—	4	5	—	—	7	8
1	2	2	2	1	1	—	—	6	6	—	—	10	11
2	3	1	1	—	—	—	—	2	2	—	—	5	6
2	3	—	—	1	1	—	—	5	5	—	—	8	9
3	3	—	1	1	1	—	—	3	3	—	—	7	8
2	2	1	1	—	—	1	1	2	3	—	—	6	7
3	3	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	4	5
3	4	1	1	—	—	2	2	2	2	—	—	8	9
1	1	1	1	—	—	2	2	4	5	1	1	9	10
1	1	—	—	—	—	2	3	4	5	—	—	7	9
1	1	1	—	—	—	1	1	3	4	—	—	6	6
1	1	1	1	—	—	2	2	4	6	—	—	8	10
1	1	1	1	—	1	1	1	5	6	1	1	9	11
1	2	1	1	—	—	1	1	5	5	1	1	9	10
1	1	1	1	—	—	1	1	2	2	—	—	5	5
2	3	—	—	—	—	3	3	1	1	—	—	6	7
2	3	—	—	—	—	—	—	2	2	2	2	6	7
56	65	20	23	4	5	23	28	92	104	5	5	200	230
4	—	5	—	5	—	7	—	3	—	6	—	30	—
60	65	25	23	9	5	30	28	95	104	11	5	230	230

Mandatfördelning vid andrakammarvalet år 1928, därest för-

Valkretsar		A n t a l r ö s t e r ¹					
		Höger	Bonde- för- bundet	Liberala	Fri- sinnade	Social- demo- krater	Kommu- nister
1	Stockholms stad	87 078	—	14 484	10 218	83 875	27 152
2	» län	29 891	9 941	2 958	9 118	39 809	9 668
3	Uppsala »	12 574	8 435	3 136	7 109	20 805	2 923
4	Södermanlands »	13 759	8 493	—	12 737	36 281	2 026
5	Ostergötlands »	39 510	13 376	3 063	11 280	47 608	6 677
6	Jönköpings »	29 363	14 781	513	20 297	25 160	2 735
7	Kronobergs »	29 855	7 947	—	5 558	15 518	3 084
8	Kalmar »	37 656	12 997	401	6 803	19 903	4 328
9	Gotlands »	4 799	9 333	—	3 903	3 714	—
10	Blekinge »	19 333	3 311	—	7 187	19 931	1 665
11	Kristianstads »	24 008	13 584	—	20 846	30 413	1 034
12	Malmö m. fl. städer	33 238	—	—	7 677	52 211	1 976
13	Malmöhus läns v:s	20 919	30 537	9 567	3 656	54 943	503
14	Hallands län	22 052	15 410	3 102	2 373	15 818	2 401
15	Göteborgs stad	29 220	—	14 183	2 156	44 800	8 877
16	Göteborgs o. Bohus läns landstingsomr.	27 659	6 958	8 455	3 363	25 171	2 742
17	Älvsborgs läns norra v:s	18 226	11 759	4 619	8 556	23 031	1 623
18	» » södra »	26 475	8 473	—	5 878	14 387	1 465
19	Skaraborgs län	35 659	16 125	830	15 659	24 281	2 120
20	Värmlands »	24 472	7 648	1 345	19 644	44 506	11 815
21	Örebro »	15 427	6 799	2 031	18 054	35 552	4 698
22	Västmanlands »	11 372	8 403	—	10 216	28 482	4 389
23	Kopparbergs »	13 758	9 764	—	22 024	38 315	9 172
24	Gävleborgs »	12 082	14 273	—	13 454	40 578	13 044
25	Västernorrlands »	18 214	15 724	1 643	10 752	41 227	9 848
26	Jämtlands »	11 177	6 236	490	10 947	16 420	2 396
27	Västerbottens »	24 478	—	—	27 855	16 166	686
28	Norrbottens »	20 180	3 194	—	6 675	15 026	12 520
Hela riket		692 434	263 501	70 820	303 995	873 931	151 567
Riksmandat							Summa

¹ Dessutom avgåvos under diverse väljarbeteckningar 2 563 röster.

delningen skett efter de i propositionen föreslagna grunderna.

A n t a l m a n d a t													
Höger		Bondeförbundet		Liberala		Frisinnade		Socialdemokrater		Kommunister		Summa	
Enligt prop.	Faktisk fördeln.	Enligt prop.	Faktisk fördeln.	Enligt prop.	Faktisk fördeln.	Enligt prop.	Faktisk fördeln.	Enligt prop.	Faktisk fördeln.	Enligt prop.	Faktisk fördeln.	Enligt prop.	Faktisk fördeln.
6	7	—	—	1	1	—	1	6	7	2	2	15	18
3	3	1	1	—	—	—	1	4	4	1	1	9	10
1	1	1	1	—	—	1	1	2	2	—	—	5	5
1	1	—	—	—	—	1	1	4	4	—	—	6	7
4	5	1	1	—	—	1	1	4	5	—	—	10	12
3	2	1	2	—	—	2	2	2	3	—	—	8	9
3	3	1	1	—	—	—	—	1	2	—	—	5	6
5	5	1	1	—	—	—	1	2	2	—	—	8	9
1	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3
2	3	—	—	—	—	1	1	2	2	—	—	5	6
2	3	1	1	—	—	2	2	3	3	—	—	8	9
3	3	—	—	—	—	—	—	4	5	—	—	7	8
2	2	3	3	—	1	—	—	5	5	—	—	10	11
2	2	1	2	—	—	—	—	2	2	—	—	5	6
3	3	—	—	1	1	—	—	4	5	—	—	8	9
3	3	—	—	1	1	—	—	3	3	—	—	7	8
2	3	1	1	—	—	1	1	2	2	—	—	6	7
3	3	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	4	5
4	4	1	1	—	—	1	1	2	3	—	—	8	9
2	3	—	—	—	—	2	2	4	4	1	1	9	10
1	2	—	—	—	—	2	2	4	4	—	—	7	8
1	1	—	1	—	—	1	1	3	3	—	—	5	6
1	1	1	1	—	—	2	2	4	4	—	1	8	9
1	1	1	2	—	—	1	2	5	5	1	1	9	11
2	2	1	—	—	—	1	1	4	4	1	1	9	10
1	1	—	1	—	—	1	1	2	2	—	—	4	5
2	2	—	—	—	—	3	3	1	2	—	—	6	7
3	3	—	—	—	—	—	1	2	2	1	1	6	7
67	73	18	27	3	4	23	28	82	90	7	8	200	230
1	—	8	—	3	—	7	—	4	—	7	—	30	—
68	73	26	27	6	4	30	28	86	90	14	8	230	230